

NOIE ROTARU

ORAȘUL BĂLȚI

Pagini de istorie

*Unele aspecte
social-economice din istoria urbei*

Bălți, 2015

Recenzenți:

Lidia Pădureac, dr. în istorie, conferențiar universitar, titulară la Catedra de Științe umanistice, *Universitatea de Stat „Alecru Russo”* din mun. Bălți.

Tatiana Crușevan, profesoară de istorie, grad didactic II, Colegiul pedagogic „Ion Creangă” din Bălți.

Ghenadie Guțu, profesor de istorie, grad didactic I, Colegiul politehnic feroviar din Bălți.

Valeriu Botezat, Locțiitor șef S1, Secție personal Stat major a *Brigăzii de infanterie motorizată nr. 1 Moldova* din Bălți.

Olesea Pendus - profesoară de limba și literatura română, L. T. „A. Mateevici”, s. Pîrlița, raionul Ungheni.

Ion Cotorobai - profesor de istorie și educație civică, grad didactic II, Liceul Teoretic „Ion Pelivan” din satul Rezeni, raionul Ialoveni.

Design/coperta/machetare/tehnoredactare: Silvia Ciobanu

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Rotaru, Noie.

Orașul Bălți : Pagini de istorie : Unele aspecte social-economice din istoria urbei / Noie Rotaru. – Bălți: Indigou Color, 2015. – 200 p.

Bibliogr.: p. 195-200 (100 tit.). – 20 ex.

Sincere mulțumiri le adresez:

Colectivului IS „Cadastru”, Filiala Bălți

Viorel Pupăză - registrator-șef

Lilia Groza - arhivar-șef

Elena Curicher - arhivar

Tatiana Moscalu - inginer

Valentina Tcaci - evaluator

Colectivului Muzeului de Istorie și

Etnografie din Bălți

Ludmila Dobrogeanu

Lidia Noroc-Pînzaru

Lucia Neagu

Secției „Arhitectură” a Primăriei din Bălți

Boris Grițunic - arhitector-șef

Valentina Timoșina - contabil-șef

Spitalul feroviar Stația Bălți

Directorilor Întreprinderilor:

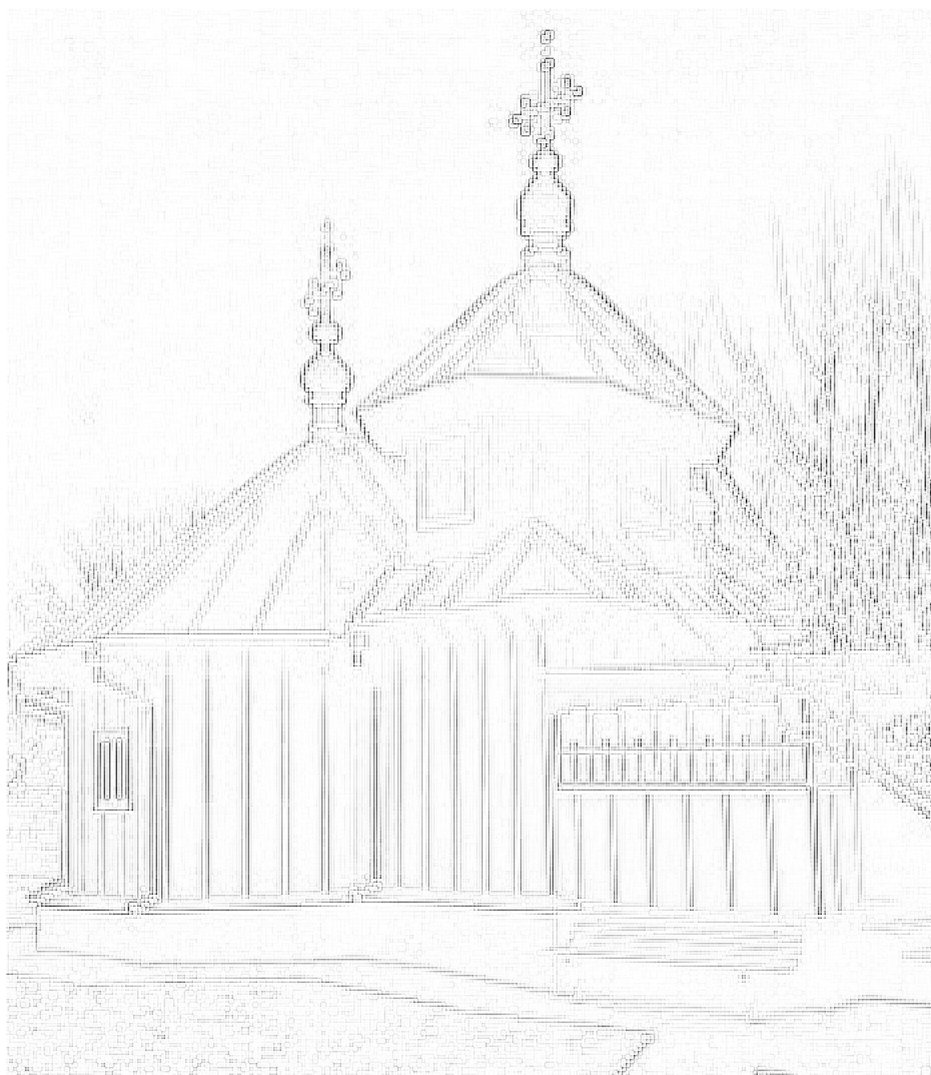
SA Basarabia-Nord

SA Combinatul de pâine Bălți

SA Incomlac

ÎM Regia Apă-Canal Bălți

*Dedic cartea
copiilor mei:
feciiorului Daniel,
fiicei Sofia-Maria
și scumpei mele soții
Lilia.*

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Lucrarea „**Orașul Bălți. Pagini de istorie**” cuprinde studii, materiale de arhivă, istorie și poze despre *unele aspecte social-economice din istoria urbei*. A fost concepută cu prilejul a **200 de ani de ocupație a Imperiului rus a Basarabiei**. Autorul scoate în evidență toate datele, construcțiile, edificiile care țin de această perioadă (1812-2012) și care au existat în târgul Bălți pînă în prezent. Dl Rotaru a adunat date a autorilor care au studiat orașul, cum ar fi: V. Gaișina, V. Crușevan, D. Iov, Z. Arbore, T-T. Marșalcovschi, V. Jitaru, I. Popa, G. Baciuc și.a. Unii cercetători au contribuit la cercetarea acestui târg, a studiat minuțios istoria orașului, alții dimpotrivă au schimonosit, ironizat. Autorul lucrării prezintă imagini care descriu pașii de dezvoltare a urbei: castelele de apă și alimentarea cu apă a orașului Bălți, cazarmele localizate în oraș de la 1902, calea ferată (1893), aparatura și dezvoltarea combinatelor de pîine (1944), de lapte (1944), de carne (1948), de blănuri (1944), fabrica de vinuri (1944), de ulei (1945), morile de prelucrare a făinei (1905), Centrala termică (1955) etc.

Lucrarea oferă date cronologice exacte, secvențe importante din viața și activitatea întreprinderilor bălțene.

Include un spectru larg de date și poze despre importante lăcașuri de cult din urbe, comentează activitatea mai multor confesiuni religioase.

În baza studiului pot fi organizate excursii.

Lucrarea poate fi utilă istoricilor, istoriografilor, profesorilor, elevilor, liceenilor, studenților, cadrelor didactice pentru însușirea, consolidarea și valorificarea cunoștințelor la subiectul *Orașul meu Bălți*.

Lucrarea dată este originală prin informațiile despre lăcașurile de cult, întreprinderi, organizații, care au existat sau există în urbă. Investigațiile dlui Rotaru sînt documentate cu imagini fotografice noi ce imprimă realitatea imediată, devenind, astfel, și documente ale timpului.

Manuscrisul dlui Noie Rotaru poate fi recomandat pentru publicare.

P.S.

Doctorandul Noie Rotaru a ținut cont, în ultima variantă, de unele inadvertențe, pe care i le-am indicat la prima lectură.

Ghenadie Guțu, profesor de istorie și educație civică,
șef Catedra „Științe socio-umane”, grad didactic I,
Colegiul Tehnic Feroviar din Bălți.

Statuia lui Ștefan cel Mare din Bălți, Piața Independenței. Autori: sculptorul Gheorghe Postovanu, arhitect Vasile Eremciuc. Monumentul este lucrat în bronz, postamentul din piatră de Cosăuți. În 2008 monumentul a fost inclus în Registrul monumentelor ocrotite de stat. În spate Aleea Clasicilor „Pe un picior de plai...” cu cele trei busturi ale Marilor clasici M. Eminescu, I. Creangă și Grigore Vieru, cioplite în piatră de sculptorul Gheorghe Gheorghiță.

CUPRINS

Notă asupra ediției	4
Orașul Bălți privit din vârful unui pantof	7
Pașii unui târg spre un oraș civilizată	17
Orașul Bălți între anii 1812 - 1861	25
Orașul Bălți între anii 1861 - 1900	34
Aspecte ale vieții economice	
Ateliere meșteșugărești și întreprinderi mari	41
Morile de măcinat făină din orașul Bălți	57
Drumurile de acces urban și Calea ferată	60
Alimentarea cu apă	69
Spitalele orașului Bălți. Primul <i>Spital de zemstvă</i> și <i>Spitalul Israelit</i>	79
Importante lăcașuri de cult	93
Bisericile municipiului Bălți	115
Cimitirele municipiului Bălți	129
Masacrul prizonierilor nemți și români la Bălți în vara-toamna anului 1944	141
Comunitatea izraelită din orașul Bălți	145
Cadrul militar al orașului	150
Epilog	166
Galerie - foto	167

ORAȘUL BĂLȚI PRIVIT DIN VÎRFUL UNUI PANTOF

Cu toată fericirea de a mă îndepărta de plaiurile natale rurale, viața de orășean îmi părea a fi foarte atractivă, cu mari perspective și libertăți. Nu pretind a spune că aici, în acest oraș „de provincie”, nu aș putea îmbrățișa toate bucuriile vieții la care am visat dintotdeauna, însă un lucru e cert – am reușit să găsesc aici un loc de refugiu și reculegere...

În obișnuința mea de a mă plimba ades prin margini de străzi și cărărușe bălțene, nici o clipă n-am ezitat ideea că fiecare zidărie, fiecare îngrăditură, cotitură și îngustări de „uliță” nu m-ar recunoaște... E evident că mi-au devenit familiare și pe deplin cunoscute, parte din viața mea... Aici aerul respiră odată cu mine..., iar pașii mei grăbiți de gândul la căminul meu familial mă transpun pe artera principală a orașului pentru a ajunge cât mai repede acasă.

Marele scriitor, *Lucian Blaga*, spunea că „veșnicia s-a născut la sat”. Am încercat să iau veșnicia cu mine la Bălți, locuind la sol, trăind zile liniștite și fericite împreună cu familia mea. Uneori mă pierd de-o nesfârșită tihnă în serile umbrite de căderea frunzelor „coapte” de vișin din ograda mea. Crizantemele atinse de înghețuri din grădină mă salută în fiecare dimineață, atunci când le privesc prin geam, în timp ce-mi beau cafeaua. Soarele luminează cu razele sale fierbinți pavajul drumului, iar în urma vehiculelor se ridică un nor de praf, care-mi vestejește florile.

E ora dimineții, plină de ceață, timpul când aștept troleibuzul. În așteptarea mea nerăbdătoare, îmi aprind o țigară și privesc oamenii care așteaptă în stație, la fel ca mine. Și toți ne gândim: „oare va veni troleibuzul la timp...?” Stăm departe unul de altul, fără să facem vreo mișcare, cu un aer resemnat și trist. Din adâncul depărtărilor se arată troleibuzul, iar noi îl privim cu lăcomie... Prin geamul troleibuzului din epoca sovietică, uzat și învechit, urmăresc cum s-a schimbat orașul în timp.

În partea de Vest a orașului se înalță trei hornuri statornice, care răzbat pînă la înălțimea cerului prin nebuloasele de fum cenușiu și apăsător ce-l emană necruțător în văzduh. Acestea sînt „onorabilele” țevi ale *Centralei de Termoficare și Electricitate*, care „irigă” locuințele bălțenilor cu „arșiță” în perioada rece a fiecărui an.

Aidoma unei mărgele răzlețe, pierdute din salba de nestemate, la un capăt de oraș, se vede *Combinatul de Pîine*. Coace pîine, patiserie, fel de fel de bunătățuri din făină, pentru sărbători și nu numai, întocmai ca bunica, care la fel trăgea jăriticul în vatră, pregătind tavele cu aluat, în timp ce „poporul” aștepta cu nerăbdare pîinea cu mirosul ei îmbătător.

În acea perioadă, după al II-lea Război Mondial și-a deschis ușile și *Fabrica de Lapte*. Această mașinărie era cufundată într-un ocean de lapte adus de prin toată regiunea de Nord a țării. În acest tremur de bucurie din imensitatea materiei prime, Primăria decide construcția unei alte fabrici de lapte, de o dimensiune mai mare, pentru a asigura orașul cu produse lactate. *Fabrica de Carne* are aceeași soartă ca și *Fabrica de lapte*. Iar cea mai veche instituție medicală deschisă în pe-

Orașul Bălți. Pașini de istorie

rioadă țaristă a fost unicul *Spital de zemstvă* – un spital senin, uscat și aproape călduț. Aici se tratau orășenii, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, se tratau naziștii. Iarba strivită din jurul spitalului ascundea cimitirul improvizat din teritoriul acestei instituții. În prezent, acest edificiu găzduiește Brigada de carabinieri, care posibil nici nu-și imaginează că în acești pereți a fost cândva un loc de vindecări trupești. O altă instituție medicală a fost *Spitalul Israelit*, în care se tratau evreii băștinași. Odată cu construcția *Spitalului Israelit* a fost construit și *Spitalul Militar*, în care se tratau militarii, apărătorii țării.

O mărgea din colier este și *Fabrica de Sticlă*, cea care pe timpuri confecționa diverse piese de sticlă și sticlă pentru geamuri.

Un rol important în viața orașului îl au *Cazarmele*. Nu departe de cazarme se simte mirosul parfumat al *Combinatului de uleiuri*.

Privind aceste edificii demult învechite, gândurile mele insistă asupra trecutului lor îndepărtat. Ele au fost aidoma unor piese vii, ce asigurau existența și perpetuarea bălțenilor prin prestarea serviciilor premeditate. Aceste mecanisme, mașinării, care pe timpuri păreau a fi construite pentru o veșnicie, în mare parte au fost distruse, rămânând doar zidării cuprinse de mucegai, deși nu demult viața clocotea în ele. Numai unele din ele funcționează în prezent.

Oare mai știe cineva cu siguranță vârsta adevărată a acestui oraș? Unii numesc orașul Bălți și *capitala de nord* a țării, cea care a fost fondată la 1620, iar după alții este cel mai frumos oraș dintre cele pe care le-au cunoscut vreodată. Despre acest oraș s-au scris multe: unii îl laudă, alții îl urăsc. Eu l-am „îndrăgit”... Orașul s-a schimbat, atîta tot. Noi ne schimbăm în timp și orașul se schimbă odată cu noi, într-un mod ireversibil. Bălțiul e aidoma unui stejar bătrîn, secular, care își curăță coroana de crengile uscate, dînd viață altor ramuri noi.

Bălțiul este unul dintre cele mai mari orașe din nordul țării. Mare prin densitate și istorie. Diversele monumente de epocă demonstrează măreția acestui oraș. A găzduit diverse evenimente.

Aici au învățat, au locuit și au activat așa personalități de talie mondială ca: *Ion Pelivan, Emanoil Catelli, Visarion Puiu, Eugen Coșeriu, Nisn Belțer, Etti-Rosa Spirer, Traian Ataman (născut Răileanu), Vadim Pirogan, Nicolae Testemițanu, Gheorghe Briceag, Mihai Volontir, Nicolae Filip, Spiridon Vangheli, ș.a.*

Geo Bogza este cel care a caracterizat Bălțiul pentru prima dată, *acest fel de denumire nu e numai platonică. Realitatea la care face iluzie e imediată și îngrozitor de elocventă. Mizeria socială a orașului, complicată cu aceea a insalubrelor condiții geografice - și iată viața de pe aceste meleaguri, zbatutîndu-se sub un odios blestem, sub o zodie cumplită și nemiloasă.* [1,79]

Geo Bogza. Imagine Internet.

Pe străzile bălțene la începutul secolului XX. *Imagine internet.*

De la întemeiere, acest oraș a fost unul mic, cu o bisericuță mică de lemn și cu un cimitir. Mai târziu însă acesta începe să se dezvolte: apar case noi pe locuri sfinte, fabrici și uzine. Toate acestea au dus la dezastrul ecologic, la indiferența Administrației publice locale atât din acea perioadă, cât și din prezent. Cimitire pline cu cadavre și altul cu cadavre ale cailor care se aflau în raza căminului *Meridian*.

Poetul *George Bogza*, vorbește despre drumurile de humă ale Basarabiei, care fără o singură piatră pe ele, s-au uscat. Prin unele locuri, un praf subțire și negru s-a așezat deasupra ca un strat de pudră; prin altele mai sînt rînduri adînci, de cîte jumătate de metru, bolovănoase, gloduroase, așa cum s-a zvîntat noroiul, păstrînd încă în el urma căruțelor care îi brăzdase pasta de lut. Poetul, parcă a văzut ca prin oglindă, descrierea unui oraș din nordul țării. Este vorba de tîrgul Bălți. Mai târziu, în anul 1934, va face o călătorie în acest oraș. Aici el va fi martorul ocular al vieții acestui oraș. El va numi acest oraș *Un oraș din infern*. Acesta mai amintește că orașele basarabene sînt orașele sinuciderii, foamei și mizeriei, că satele ei sînt satele celei mai mari, mai cumplite nenorociri.

Geo Bogza [1,77] a reușit să descrie orașul Bălți în perioada interbelică. Voiajul său în Basarabia a atins cel mai dramatic și mai uluitor episod ca și al familiei *Pirogan*. În timp ce am străbătut orașul acesta, în nenumărate rînduri m-am frecat la ochi, am căutat să-mi revin, mi-am sfișiat cu unghiile carnea, am făcut tot ce se poate pentru a-mi da seama că nu sînt pradă unui vis îngrozitor, că tot ceea ce văd există în realitate. ... Ceea ce l-a făcut pe *Bogza* să spună că acest oraș este orașul infernului e tot ce poate fi mai îngrozitor pe fața pămîntului. Venind de la București, la gară, a făcut cunoștință cu un negustor evreu din *Lipcani*. *Bogza* exemplifică mirosul urît care persista aici cu un cîmp pe care s-ar afla o sută de mii de cadavre de cai intrate în descompunere. ... De cum pornești de la gară, pe strada care duce spre centru, un val de putoare pestilențială (contagioasă), de cadavru intrat în descom-

Orașul Bălți. Pașini de istorie

punere, te ia în primire și nu te mai lasă pînă ce nu părăsești orașul. Așa întîmpină Bălți pe toată lumea, așa m-a întîmpinat și pe mine. Ca și cum mizeria din târgurile de pînă acum n-ar fi fost decît un preludiu, n-ar fi făcut decît să o pregătească pe aceasta, orașul Bălți, care e de altfel municipiu, reușește să fie o chintestență a tot ceea ce e murdărie, urîțenie și disperare, în întreaga provincie basarabeană. Că a fost proclamat municipiu, cînd ar fi trebuit să fie numit orașul lepros, orașul cangrenă, cel mai bolnav și mai putred al țării, aceasta e o eroare de matematică edilitară care, neținînd seama decît de numărul mare al oamenilor din această vale fetidă, a numit-o municipiu fără să se uite la dărăpănăturile sinistre în care locuiesc, la spectacolul macabru și infernal al străzii. Municipiu e Bălți, dar un municipiu al foamei, al mizeriei și al deznădejdiei. Oraș mai bîntuit de atîtea flagele, mai canceros și mai penibil, nici că se poate.

Poetul vorbește cu dragoste despre trăsurile cu cai, care așteptau pasagerii ce soseau în oraș. Azi orașul e inundat cu transport. Ca și trăsura, troleibuzul este un transport ecologic, iar restul transporturilor poluează aerul. În viziunea lui Geo Bogza, trăsurile sînt ușoare și mici cît o cutiuță. Trase numai de un singur cal, acesta are deasupra hamului un jug de lemn, ornamental, ca vechile troițe rusești, din filme, cîntece și fotografii.

Visarion Puiu. *Imagine Internet.*

Cea mai de vază personalitate a fost episcopul de Bălți și Hotin, **Visarion Puiu**. Venit din Argeș, a pus pecetea dezvoltării culturii spirituale în județele Bălți și Hotin. Orașul părea posomorît. În afara populației băștinașe, aici locuiau evrei, polonezi, armeni, ruși. A construit și a restaurat biserici: *Catedrala Sfinții Împărați Constantin și Elena, Episcopia, Biserica cu hramul Cuvioasa Parascheva* și alte nouă lăcașuri, care au intrat în palmaresul istoric al orașului.

Orașul Bălți se poate bucura și de alte case de epocă, care au mai rămas lîngă *Gara de trenuri, Clădirea fostei Primării, Castele de apă, Casa Boldescu, clădirea Poștei centrale, clădirea Comisariatului de poliție, Parcul pentru copii „Andrieș”, Clopotnița, Biserica Sfîntul Nicolae, Complexul universitar, ș.a.*

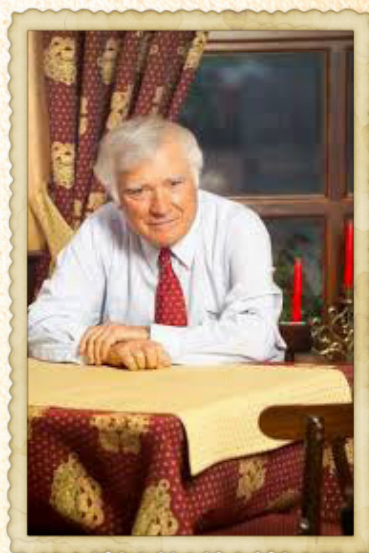
Pe parcursul activității sale, a înființat episcopia de Hotin cu sediul la Bălți. În lucrarea sa **Visarion Puiu** scria despre orașul în care exista doar o singură biserică ortodoxă și despre murdăria din *Cimitirul ortodox* din centrul orașului, de lîngă *Centrul Comercial Unic* și fostul *Spital Feroviar*. El menționa: ... *cimitirul ortodox, aflat acum din pricina înmulțirii populației în mijlocul orașului, primește în gropile sale cadavre suprapuse cîte trei unele peste altele, lucru nici la sălbatici nu se vede. Mai mult încă, cimitirul acesta este neîngrădit, încît ziua și noaptea el este trecătoare*

Pe străzile bălțene la începutul secolului XX (str. Petersburg - azi Șt. Cel Mare).
Imagine Internet.

a soldaților căzarmilor vecine, a vitelor, și adăpost tuturor oamenilor fără căpățiu, pripășiți în număr atât de mare în acest oraș. [4,91] Fapt care a impus Primăria să alocheze două terenuri de pământ pentru viitoarele cimitire – Cimitirul Adormirea, numit de băștinași *Lungu*, și al doilea cel de lângă *Spitalul Clinic Municipal*.

Scriitorul **Spiridon Vangheli**, în nuvela documentară, [5,...] a prezentat cât de crunt a fost regimul totalitar din anul 1941. A demonstrat o mulțime de exemple cu care s-au confruntat oamenii gospodari din satele raionului Bălți. A scris despre trenul în care au fost duși în Siberia de gheață, în Gulag. Unul din exemple care ne-a dovedit că compatrioții noștri au fost ridicați de sovietici a fost data 12 iunie 1941. *Totul era gata, numai că așteptau pîrdalnica de noapte, după întîiul cîntat al cocoșului, cînd necuratul își bagă coada. Că zburau de acum pe la graniță avioane nemțești încărcate cu bombe, militarii ascunși în Văgăuna Bursucului - habar de grijă, aveau ce aveau cu copiii care mănîncă cireșe și cu cei care cresc pomi de cireș. De ce? Păi să mai facă schimb - pe noi să ne tot ducă în Siberia și ei să vină la cireșele și la toate celea, ba chiar și în casele noastre.* [5, 4-6] În acea noapte, oamenii așa care au năvălit noaptea ca niște hoți. ... O fărâmitură de pîine nu i-a lăsat să ia, ... d'apoi la Bălți, vuia gara

Spiridon Vangheli.
Imagine Internet.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

de răcnete, când i-au urcat în tren, că au arestat o groază de oameni de prin toate satele. Și unde să-i ticsească? În trenul pentru cărat vite. Când nu mai încăpea un om în vagon, mai aduceau un butuc, împingându-i cu puștile ... Tatăl Oliței și al lui Iacobaș se aflau în vagonul nr.1, copiii în vagonul nr. 74. Trenul se țiră spre răsărit, da copiii lihnii de foame tot întrebau: -Unde ne duce el? Când ne întoarcem acasă? Eroul principal, Olița a fost dusă la pușcăria din Bălți. ... cât au ținut-o acolo, de trei

Ionel Teodoreanu.
Imagine Internet.

ori i-au mînat pe arestați pe jos, înconjurați de cîini și gardieni, tocmai la Gara de Nord, ca să-i aducă apoi îndărăt. Pe drum spre gară, nu aveai voie să întorci capul înapoi, nici în stînga să te uiți, nici în dreapta. [5,36]

Un alt scriitor, care a desris acest oraș, este **Ionel Teodoreanu**, [3,188] Personajul acestuia a vizitat orașul Bălți la 25 iulie 1922 [3,196-201] cu trenul Iași-Bălți [3,190]. Ajunsă la Bălți, la Gara de tren (după părerea noastră, este vorba de Gara Bălți-Oraș, gara a făcut-o un boier, pe vremea rușilor, da o făcut-o pentru daraverile lui. Dac-o făcut-o din punga lui!) Personajul porni spre trăsură. Orașul era împinzit de trăsuri. Urcînd în trăsură, birjarul a dus-o la Hotel. Aici este vorba de hotelul Europa. [3,196] Trăsura se opri, sculptată-n glod, ca o machetă de lut a „trăsurii”, în fața unei case, mai mult han decît hotel. O firmă de tinichea, cu front enorm de litere albe, o proclama „Hotel”. [3,198] În perioada când au venit sovieticii în țară și în or. Bălți, de după cel de-al Doilea Război Mondial, anul 1946, în or. Bălți birjarii o duceau ceva mai bine.

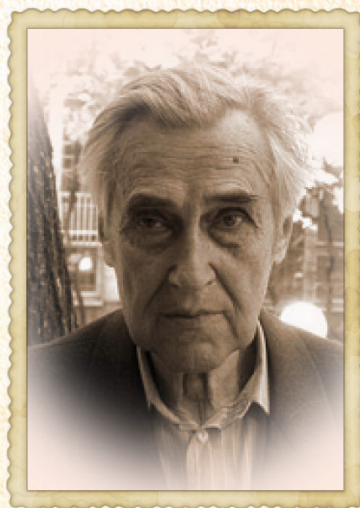
Hotelul și restaurantul Europa (str. Praporgescu - azi Dostoevski). Imagine Internet.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Cei care aveau cai buni câștigau mai bine și puteau să se hrănească normal. Putea sovietică însă știa totul, nu trecea pe nimeni și nimic cu vederea. Birjarii aveau patent și plăteau impozit. Se achitau când mai ușor, când mai greu, dar cu timpul impozitele au început să tot crească. Și a venit vremea că ei nu-și mai puteau plăti impozitele crescînde mereu. [2,19] Din aceste informații conchidem că, orașul nu avea străzi pavate. Sub cerul sinistru și ploile sure, pe acest pămînt care sugea viața cu buze de mormînt, în această viteză de groază evadată și dușmănie – nebunită, regăsea parcă unele ritmuri ale muzicii rusești. [3,196]... Răsunară lugubre goarne militare. Undeva era un cîmp de manevre. Este vorba de marginea orașului din strada Ștefan cel Mare, vizavi de Combinatul de pîine. Aici se termina orașul. Primele case apărură, pămîntii ca satele țigănești, fără grădini, fără culori, în ploaie și glod, apărură și case mai mari: aveau obloane verzi închise. Nici o floare, nici o verdeață. Aspectul țigănesc de la periferii era treptat înlocuit spre centru cu aspectul de mahala evreiască... [3,197] Toate ferestrele aveau zăbrele penitenciare. Nu numai casele particulare, dar chiar și dughenele erau ursuze, întunecate, retrase în viziunea umbrei lor. Gestul colorat și decorativ al vitrinelor – care în magazinele orașelor dă o impresie de grădini subt ferestre mari – aici era posomorît fără viață. Vitrinele acestor magazine păreau ferestre de cavou, în care se vestejeau culorile hăinuțelor și jucăriilor unor copii morți ... [3,197] în rîndul trecătorilor vasalii ai glodului și-ai ploilor, pe străzi mocirloase ca lagunele secate, printre case triste ca niște mari cufere de viață uitate nedespachetate pe umedul chei al ploilor și-al bălților, cu galoși grei, ... [3,201]

Ștefan Pirogan. *Imagine Internet.*

Vadim Pirogan. *Imagine Internet.*

Alte două personalități bălțene sînt: **Ștefan** și fiul său **Vadim Pirogan**, [2,...] cei care au suferit pentru limbă și neam. Au fost *numiți dușmani ai poporului* [2,17] **sovietic**, pentru aceasta au fost ridicăți de sovietici și trimiși în Siberia. În lucrarea sa, *Vadim Pirogan* descrie situația din perioada de după cel de al Doilea Război Mondial din or. Bălți, dar și din țară. Amintește și de activitatea tatălui său *Ștefan*

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Pirogan cel care a decedat în Siberia.^{1,2} În perioada interbelică, Ștefan Pirogan a deținut funcția de *primar de Bălți*, [2,17] timp de 11 ani. A fost prieten cu *Anton Crihan, Constantin Stere, Pan Halippa, Moș Ion Codreanu, Ion Pelivan*, ș.a. *Vadim Pirogan* a studiat la Liceul *Ion Creangă* din Bălți, apoi a studiat un an la Institutul învățătoresc din Bălți, care se afla în acea perioadă în fostul liceu de fete „*Domnița Ileana*”, [2,11] la Facultatea de Filologie, specialitatea Limba engleză. Când au venit sovieticii, în anul '45 al sec. al XX-lea, acolo în Gulag, Vadim și-a pierdut actele de identitate, dar și acele de studii de la Liceul *Ion Creangă*. În anul 1946, când a vrut să se înscrie la Institut, a fost ajutat de prietenii săi, care au fost și colegii de liceu – frații *Rusu, Vadic și Fiodor*. La ei acasă s-a găsit ștampila de la acest liceu. În urma cărea aceștia au ticluit certificatul de studii de 5 clase, au făcut semnătura directorului *Zalevschi* și a secretarului de liceu *Crucichevici*. [2,16] Filiala NKVD-ului de la Bălți se afla într-o clădire de piatră, joasă, cu un singur etaj, clădirea-bancă, cândva proprietate a lui *Ismanski*, fostul patron al fabricii de zahăr din Bălți. [2,16] Funcția acestuia era ca să țină în frică băștinașii.

Orașul Bălți a fost crunt distrus în timpul războiului cu fasciștii, mai ales centrul și partea de jos, unde erau situate mai toate magazinele și hanurile proprietarilor evrei. Parcă ar fi fost o răzbunare pentru anul 1940, când unii evrei au atacat, hîrțuit și umilit armata română, care se retrăgea din Basarabia. Aruncau în soldați și ofițeri cu pietre, cu ouă clocite, le rupeau epoleții, scuișându-i în față. Nu le era teamă, căci în spatele lor stătea armata roșie, gata să intervină și să-i ia sub aripă...

Centrul orașului Bălți distrus în timpul celui de-al II-lea război mondial.

Imagine Internet.

Centrul orașului nu mai era. Rămase doar clădirea fostei prefecturi, pe care filfiia steagului roșu sovietic. Acolo era comitetul orășenesc de partid. Ca prin minune

¹A decedat în anul 1944 în lagărul de la Ivdel din Ural la vârsta de 52 de ani.

²Lagărul Ivdel, undeva în Ural.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

scăpaseră și cinematografele „Lux” și „La Scala”. Cinematograful „Modern” a fost distrus de o bombă. La fel și teatrul „Safo”, modernul locaș cultural construit de un evreu bogat înainte de război în cinstea fiicei sale, Safa. În direcția bisericii Sfântul Nicolae, nu se mai vedeau chioșcurile din tablă și din lemn, în care negustorii, bogați și săraci, își realizau cândva mărfurile.

Toate au fost distruse de bombardamentele avioanelor nemțești și sovietice. [2,22] Până au veni sovieticii în oraș, străzile purtau denumiri ale personalităților naționale. Casa în care locuia familia Pirogan, avea numele lui *Pan Halippa* [2,25], pînă la Independența R. Moldova, această stradă purta numele *Kirov*, [2,25] astăzi ea poartă numele lui *Burebista*. Ștefan Pirogan a fost stimat în oraș, dar mai ales la Pămînteni. [2,26] În timpul perioadei interbelice, familiilor de funcționari li se dădeau 18 ari de pămînt pentru loc de casă. Iar cînd au venit sovieticii, începuseră să le taie din lot, sau chiar să le ieie. [2,28] Deoarece nu le ajungea pămînt pentru puhoiul de venetici care năvăleau din toate părțile. Ca să nu-și piardă pămîntul, oamenii trebuiau să ridice case pentru alți membri ai familiei. [2,28] Gara de trenuri Bălți-Slobozia, care a fost numită de băștinași și *Gara Mare*. [2,29]

În timpul perioadei aflării romînilor, funcționau cursele, care circulau prin oraș și la Pămînteni. [2,33]

Consider că aceste cinci mari personalități au o mare dreptate. Orașul acesta, sumbru și obscur, este plin cu bălți, plin de noroi în zilele ploioase. Dacă-l privești din vîrfurile unui pantof, a unui pantof înglodat în mocirla zilelor cînd bălțile nu mai seacă, cînd mirosul pestilențial domină în jur, atunci ai impresia că ai pătruns într-o băltoacă, într-un bilci care nu mai are gură de scurgere.

O stradă din Bălți la începutul secolului XX.

Imagine Internet.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Este înspăimântător, să vezi drum pietruit doar în cartierele din centru, pe cînd la Molodova, Țigănia, Slobozia, glodul e cît pragul. Dacă drumul asfaltat din aceste cartiere lipsește cu desăvîrșire, atunci iluminarea străzilor nu este decît o glumă proastă. O stradă complet luminată nu s-a mai văzut de ani de zile.

Bălțiul s-a schimbat mult de la 1924-1934-1947 pînă în prezent. *Imperiul sovietic* a demolat și a distrus aproape totul. Au construit blocuri cu multe etaje, cartiere noi. Au construit pe cimitire case și magazine. Au defăimat tot ce este sacru pentru poporul nostru. [1,79]

Prima clădire a Gării Bălți-Slobozia.

Imagine internet.

Un lucru bun ce-a construit *Imperiul rus* este Gara de trenuri *Bălți-Slobozia*, apoi comuniștii de astăzi au construit și inaugurat o altă mărgea – monumentul Domnitorului *Ștefan cel Mare*, *Biserica Catolică* și *Aleea clasicilor*. Dar aceasta este foarte puțin pentru un astfel de regim comunist instalat la Bălți, cel care a distrus totul. După părerea noastră, ei sînt obligați să construiască istoria distrusă de ei.

Considerăm că orașul este frumos atunci cînd administrația are grijă de locuitorii săi. Nu distruge trecutul, dar îl „conservează”. Se străduie ca băștinașii să se simtă comod și liber.

Bălțiul nu și-a schimbat hainele vechi ale *Imperiului sovietic*. Acesta se vede prin construcțiile sale primitive de blocuri construite fără gust, care ne-au distrus partea bună a istoriei ...

Visarion Puiu, Geo Bogza, Ionel Teodoreanu, Vadim Pirogan au fost martorii vieții și schimbărilor în acest oraș. Acesta este orașul meu, cu un trecut cît sumbru atît și luminos și un viitor imprevizibil!

Noie Rotaru

PAȘII UNUI TÎRG SPRE UN ORAȘ CIVILIZAT

„Rămii de-a pururea copil, dacă nu știi ce s-a întâmplat înaintea nașterii tale.”

Cicero

Localitățile Bălți i-a fost sortit să devină un oraș industrial și cultural din nordul republicii grație poziției lui geografice, care a favorizat, mai întâi de toate, dezvoltarea comerțului, apoi apariția atelierilor meșteșugărești și diverselor întreprinderi, fabrici și uzine, școli și grădinițe, drumuri noi, parcuri și spitale, case de locuit, blocuri cu multe etaje, acestea măbind fluxul de oameni spre oraș. Iar el a trebuit să-și lărgească teritoriul, valorificând pământurile pustiite sau să le procure pentru a edifica diverse întreprinderi, instituții sociale, construcția unor gări (aero, auto și feroviare) și parcuri, scuaruri pentru a le oferi orașenilor confort și locuri de muncă, spațiu locativ, dar și teritoriu pentru recreare.

„Zona de Nord” a țării, include în sine o cavalcadă a peste 4 489 de monumente istorice și culturale. După aspect, acestea se împart în: monumente arheologice - 3 193 (73,7%); istorice - 872 (20,1%); arhitecturale și construcții de orașe - 190 (4,4%), arta monumentală - 14 (0,3%). La acestea se pot adăuga 69 monumente complexe^[3]. De exemplu, în orașul Bălți, pînă în anul 1987 s-au înregistrat 83 monumente istorice și de cultură (istorice - 47; arheologice - 25; arhitectură și construcții orășanești - 6; artă monumentală - 2; complexe - 3).

Enumerarea a fost realizată de Academia de Științe a RM în 1987, din considerente politice din acea epocă, iar după părerea noastră, în orașul Bălți există și mai multe monumente, dar cu o valoare istorică mult mai mare. În volumul respectiv, s-ar fi putut include mai multe monumente și personalități nu doar pe acelea pe care le-au descris aceștia, personalități bolșevice și casele lor.^[4] Personalitățile incluse în volumul la care ne referim nu reprezintă nume de talie națională sau universală, iar edificiile prezentate n-au cum să surescite astăzi interesul noii generații sau al oaspeților municipiului.

Orașul Bălți are o istorie bogată și o orînduire stranie a evenimentelor, iar în ceea ce privește anul întemeierii, asistăm la o confuzie totală. Unii cercetători argumentează cu unele date, alții operează cu altele. În convingerea unor autori mai dănuie ideea care confundă noțiunile *Beltz* și *Bălți* și - a pus bazele unei erori istorice. Ea vizează nașterea acestui oraș, istoria sa, felul în care trecutul mai persistă în monumentele arhitecturale și astăzi.

O altă ipoteză ce ne vorbește despre datele și istoria orașului Bălți are la bază o legendă că s-a adevărit istoric. În timpul campaniei de la Prut din 1711 a lui Petru I, au fost pregătite provizii pentru armata rusească, însă tătarii, aflînd despre aceasta, l-au jefuit.

³Свод памятников истории культуры Молдавской ССР - северная зона-Макет. К., 1987, р. 52.

⁴ibidem, pp. 52, 67-86.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Țara Moldovei în timpul Campaniei de la Prut din anul 1711.

Imagine internet.

Personal Țarul *Petru I* a mers cu o armată de 38 de mii de ostași și condusă de feldmareșalul Șeremetev. Aceasta a fost atacată pe malul drept de către armata turcă care constituia 120 000 și de 70 000 de cavaleri tătari din Crimeea.

O rezistență puternică forțată turcilor l-a făcut pe comandantul rus să facă un acord de pace, în care armata rusă a tras dintr-un mediu fără speranță, la costul de concesiuni în Turcia cea care a câștigat anterior în 1696 și pe coasta Mării Azov de Marea Azov. Războiul Ruso-turc din 1710-1713 - dintre Regatul Rus și Otoman. Principalul eveniment din anul 1711 a fost nefericita campanie a lui *Petru I* de la Prut care a dus la înfrângerea Rusiei în război.

La un an după încheierea Tratatului de pace de la Constantinopol, la 14 iulie 1700, a fost trimis de împăratul *D. M Golițin* la Poarta Imperiului Otoman pentru a-i convinge pe turci să permită navelor ruse să navigheze liber pe Marea Neagră. Călătoria lui nu a avut succes.

Imperiul Otoman nu a acceptat. Această situație ar putea crea dificultăți mari pentru Rusia, din cauza războiului cu Suedia. Două războaie în același timp, Rusia nu ar putea ține. *Petru I* a decis să utilizeze toate măsurile pentru a preveni posibilitatea unui nou război cu turcii. Cu acest scop, în noiembrie 1701 a fost trimis *Petru Andreevici Tolstoi* pentru ședere permanentă la curtea sultanului *Mustafa al II-lea*. El trebuia să adune informațiile cele mai exacte despre *Imperiul Otoman*: politice, administrative, militare, economice, și chiar cele de rutină. *Tolstoi* a reușit să afle ce a făcut principalul oponent al Rusiei hanul *Devlet Giray al II-lea* din Crimeea, care a răspândit zvonuri alarmante, în scopul de a induce sultanul la un nou război cu Rusia. *Tolstoi* a reușit să răstoarne planurile lui *Devlet II* prin mama Marelui vizir al sultanului. În curând după aceea, în 1703, a murit sultanul

Mustapha și a fost înscăunat fratele său *Ahmed al III-lea*. Toată nebunia turcească s-a produs pînă în anul 1706, Tatarii erau cei care făceau tot posibilul ca turcii să se certe cu rușii. Atunci cînd noul han *Giray Gaza al III-lea* al Crimeei, a raportat sultanului că nogaii de lîngă Marea Neagră suferă persecuție religioasă din partea rușilor și sînt dispuși să se alătore Imperiului Otoman. Reprezentantul francez la curtea sultanului încerca tot posibilul ca turcii să se certe cu Rusia. Dar și acum sultanul nu se hotăra la război, blănurile și banii erau date generos lui *Tolstoi*. În iunie 1709 a venit o altă scrisoare de la hanul *Devlet Giray II* din Crimeea, care a fost restabilit la tron, cu alte știri tulburătoare, precum marina militărească rusă a apărut deja în Marea Azov.

După înfrîngerea armatei suedeze în bătălia de la Poltava, în 1709, regele suedez *Karl al XII-lea* s-a refugiat în orașul Tighina, orașul care era în posesia Imperiului Otoman. Dorind să încurajeze sultanul la război cu Rusia, *Karl* i-a scris sultanului o scrisoare, subliniind toate beneficiile acestui război și a oferit o alianță Suediei. Propunerea este respinsă, însă, nu a avut succes. Dimpotrivă, chiar și *Petru* a încheiat cu Imperiul Otoman un acord prin care acesta din urmă s-a angajat să-l elimine pe *Karl* și pe toți cazacii care au fugit cu el. *Karl* încearcă alte șmecherii ca turcii să se certe cu rușii. Ca răspuns sultanul *Ahmed al III-lea*, sub influența diplomației franceze și suedeze, și mai ales sub presiunea vasalului său din Crimeea hanul *Devlet Giray al II-lea*, a anunțat la 20 noiembrie 1710 război Rusiei. *Tolstoi* a fost pus într-un castel cu șapte turnuri. Așa a scris ambasadorul englez la Istanbul *Sutton*: „... războiul cu Rusia este în întregime o chestiune a hanului tătar”.

În decembrie 1710, hanul *Devlet Giray al II-lea* din Crimeea s-a întîlnit la Tighina, cu regele suedez *Carl al XII-lea* și hatmanul de partea dreaptă a Ucrainei *Filip Orlik*,⁵ la care s-a decis de a lovi forțele de pe malul drept al Ucrainei prin forțele fiului hanului *Mehmed Giray* cu *orlikovtsami* și polonezi (adversarii lui *Petru I*), și, în același timp cu forțele de stînga a Ucrainei, cu forța proprie a hanului din Crimeea cu cazacii *zaporojeni*. Turcia a fost ocupată cu războiul din Liban și a avut de gînd să lupte prin vasalii lor. *Petru I* a decis să acționeze agresiv și provoacă atacuri diversioniste la tătarii din Crimeea și a aliaților lor de a ataca Imperiul Otoman în Moldova și Țara Românească, în cazul în care aliații săi ar fi populația creștină a imperiului. În ianuarie 1711 armata din Crimeea (80-90 mii persoane) au venit din Crimeea. Pe malul stîng al Niprului, hanul a dus pînă la 40 de mii de soldați, iar pe malul drept al Niprului la Kiev *Mehmet Giray* a crescut de la 40 de mii de crimeeni însoțiți de 7-8 mii cazaci (și susținători ai *Orlikului* cazacilor *zaporojeți*), 3-5 mii de polonezi *Potocki* și un detașament suedez mic de colonelul *Țiulih* (700 soldați).

Despre originea istorică a orașului Bălți s-au scris mai multe ipoteze. La unele din ele se mai lucrează.

În aprilie 1711, Rusia a încheiat o alianță cu domnitorul *Dimitrie Cantemir*.

⁵MUȘAT, Mircea. Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român. In: *Anale de istorie*. București, 1976, nr 2, pp. 197-200.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

La 25 iunie au venit principalele forțe ale armatei ruse sub comanda lui *Petru I*. Armata otomană a marelui vizir *Bataldzhi Pașa* (circa 120 mii de oameni, mai mult de 440 tunuri) la 18 iunie au trecut Dunărea la Isaccea și s-au unit pe malul stîng al Prutului, cu 70 000 de cavaleri din Crimeea a hanului *Devlet Giray al II-lea*. *Petru I*, a trimis un detașament de cavalerie de 7 000 generalului *Karl Renne la Brailov*. La 30 iunie, cu principala forță (38 000 de ruși, 114 arme) se mișcau pe malul drept al Prutului și au ajuns pe 7 iulie la Stănilești. Turcii au trecut Prutul în Falci și pe 8 iulie au atacat mai la sud rușii de la avangarda Stănilești.

Alexandru I. *Imagine Internet.*

Alexandru Ghica.
Imagine Internet.

Trupele ruse s-au retras într-o tabăra fortificată lângă Noul Stanilești, care la 9 iulie a fost înconjurat de dușmani. Asaltul a fost reflectat, turcii au pierdut 8 000, dar poziția trupelor rusești a devenit critică datorită lipsei de muniții și alimente. Negocierile au început, și la 12 iulie 1711 a semnat un tratat de pace la Prut.

Trupele rusești (precum și o parte a moldovenilor cu *D. Cantemir*) au primit acces liber din Moldova, dar Rusia i-a întors Imperiului Otoman Azovul și a lichidat cetățile de pe Marea Azov. Starea de război a continuat pînă în anul 1713, așa cum sultanul a prezentat noile cerințe, pe care Rusia nu au fost de acord. Tratatul de pace de la Adrianopol (1713) a fost încheiat în conformitate cu tratatul de pace de pe Prut în 1711.

La 19 aprilie 1818, fiind în trecere, împăratul Rusiei, *Alexandru I* a poposit peste noapte în Bălți. Anume aici el a aflat vestea bună: se născuse fiul fratelui său, *Nicolai*. La plecarea din târgul Bălți *Alexandru I*, i-a poruncit, ca această localitate să fie transformată în oraș.[6]

O a treia ipoteză glăsuiește că în anul 1766, după izgonirea tatarilor, domnitorul Moldovei, *Alexandru Ghica*, a dăruit pămînt pe râul Răut mănăstirii *Sf. Spiridon* din Iași, dar și unor mari negustori-fraților *Alexandru*, *Constantin* și *Iordache Panaite*. Construcția satului Bălți începe anume pe moșia fraților *Panaite*, care la sf. sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea devine un centru comercial mic.[7]

Altă ipoteză, care a stat pînă nu demult la

⁶Note istorice despre Bălți. In: *Curierul de Nord*. 1994, nr 21 (121), p. 2.

⁷РОШКОВАН, Ю., ФЕЙДЕР, Л. *Бельцы*. К., 1961, p. 4.

bază pornește de la adevărul istoric și pe care băștinașii au cinstit-o, ziua de naștere a localității - anul 1620. După o cercetare mai amplă, s-a dovedit, că la baza întemeierii orașului, nu stau datele care ne vorbesc că orașul Bălți a fost fondat inițial ca târg încă în anul 1421 de către *Rîngalia de Mazovia*, sora regelui polonez *Wladislaw al II-lea Jagiellon* și soția domnitorului *Alexandru cel Bun*, care a denumit astfel localitatea din cauza mlaștinilor din preajmă.

Soarta orașului Bălți a fost marcată de statutul juridic și politic al întregii regiuni dintre râurile Nistru și Prut.

La 11 noiembrie 1806, trupele militare ruse trec Nistrul. În Moldova se stabilește stăpânire militară rusă care a durat pînă în mai 1812.

- 1806, 24 decembrie, *Poarta Otomană* declară război Rusiei.
- 1807, mai, *Basarabia* (zona de sud a teritoriului dintre Nistru și Prut), raioanele *Akerman*, *Tighina*, *Kilia* și *Hotin* au fost transmise în administrarea *Divanului Moldovei*.
- 1807, 27 iunie - semnarea *Tratatului ruso-francez de pace și prietenie* care prevedea suspendarea ostilităților militare între Rusia și Imperiul Otoman, retragerea trupelor ruse din Principatele Moldova și Muntenia și neocuparea acestora de către armata otomană, inițierea negocierii păcii între părțile beligerante.
- 1807, 24 august. *Semnarea Armistițiului de la Slobozia* dintre Rusia și Imperiul Otoman, care prevedea retragerea trupelor ruse din principate, conducerea acestora fiind încredințată, pîna la semnarea păcii, unui divan format din boieri. Armistițiul nu este însă ratificat de către țarul Rusiei *Aleksandru I*.
- 1808, 30 septembrie, la *Erfurt* împăratul francez *Napoleon I* și țarul rus *Alexandru I* semnează *Convenția secretă de alianță* între Rusia și Franța prin care este recunoscută anexarea de către Rusia a Moldovei și a Munteniei și stabilirea hotarului între Imperiul Otoman și cel Rus pe Dunăre.
- 1812, 16/28 mai, semnarea *Tratatului de pace de la București* dintre Rusia și Imperiul Otoman. Conform art. 4, frontiera dintre cele două imperii devenea râul Prut, Rusia anexînd partea de est a Țării Moldovei, cuprinsă între Nistru, Prut și Marea Neagră (numită ulterior *Basarabia*, prin extrapolare de la numele purtat de sudul acestei regiuni). Pentru Principatele Moldovei și Munteniei, rămase sub suveranitatea otomană, erau confirmate stipulațiile *Păcii de la Iași* din 1791, *Poarta* angajîndu-se să respecte privilegiile acestora.

Războiul ruso-turc din 1806-1812 a izbucnit pe 18/28 octombrie, țarul *Alexandru I* ordonînd trupelor sale să traverseze Nistrul și să ocupe Țările Române. Cei mai importanți factori de influențare a războiului din 1806-1812 au fost jocurile de interese dintre Prusia, Franța și Imperiul Habsburgic.

La începutul ostilităților, toți ambasadorii ruși din capitalele europene au fost instruiți să declare că *Imperiul Rus* nu avea nici cea mai mică intenție să cu-

Orașul Bălți. Pașini de istorie

cerească ceva de la Turcia, urmărind doar prevenirea intenției lui Bonaparte, clar exprimate de ambasadorul său la Constantinopol, de a trece armata franceză prin posesiunile otomane, pentru a ataca la Nistru.

În pofida asigurărilor inițiale, cu ocazia semnării Tratatului de la Tilsit de pe 25 iunie - 7 iulie 1807 dintre Rusia și Franța și după întâlnirea de la Erfurt dintre Alexandru I și Napoleon, țarul a căpătat în cele din urmă acceptul suveranului francez pentru ocuparea de către Imperiul Țarist a celor două principate dunărene – Valahia și Moldova – în cazul victoriei rușilor în războiul cu otomanii din 1806-1812.

Un armistițiu a fost semnat cu sîrbii revoltați și s-a acordat autonomie Serbiei. Tratatul, semnat de comandantul rus *Mihail Kutuzov*, a fost ratificat de către Alexandru I al Rusiei cu doar o zi înainte de invazia lui *Napoleon* în Rusia. Datorită lui *Kutuzov*, Basarabia a fost alipită Imperiului țarist. Manevra înșelătoare a lui *Kutuzov* l-a determinat pe comandantul otoman *Ahmed Pașa* să-și conducă cei 60.000 de oameni într-un atac împotriva rușilor. Bătălia dintre cele două forțe a avut loc pe 22 iunie 1811 lângă Ruse. Deși ofensiva turcă a fost respinsă, *Kutuzov* a hotărît să se retragă în Basarabia. La începutul lunii octombrie, un puternic detașament rus a traversat în condițiile unui secret desăvîrșit la Dunăre și pe 2 octombrie a atacat în toiul nopții forțele lui *Ahmed Pașa*. Peste 9.000 de otomani au fost uciși. *Ahmed Pașa* a fost învins, predîndu-se împreună cu forțele sale lui *Kutuzov* pe 23 noiembrie, înfrîngerea armatelor otomane la Ruse și Slobozia. Propunerile țariste prevedeau ca „pe veci la Imperiul Rus, cu orașele, cetățile și satele, cu locuitorii acestora de ambele sexe și cu averea lor”, specificîndu-se că „fluviul Dunărea va fi de acum înainte granița dintre cele două Imperii”.[⁸]

Mediatorii britanici și francezi au încercat să trăgăneze cît mai mult tratativele de pace, iar, în același timp, din partea țaristă, *Mihail Kutuzov* depunînd toate eforturile pentru încheierea păcii mai înainte de previzibila invazie napoleoniană.

Înalta Poartă s-a opus propunerilor inițiale țariste, Rusia declarîndu-se mulțumită și cu ocupare „doar” a teritoriului dintre Siret și Nistru. Evoluțiile militare și politice i-a determinat pe unii politicieni și generali ruși să ceară guvernului țarist să accepte doar ocuparea Bugeacului (viitoarele județe *Cahul*, *Ismail* și *Cetatea Albă*). Odată cu îmbunătățirea situației de pe front, Imperiul țarist a cerut ferm cedarea întregului teritoriu dintre Prut și Nistru. [⁹]

Pe 28 mai 1812, *Kutuzov* a semnat *Pacea de la București*, prin care Imperiul Otoman ceda Basarabia. Tratatul a fost aprobat de țarul *Alexandru I* pe 11 iunie 1812, cu doar o zi înainte de declanșarea invadării Rusiei de către armatele napo-

⁸MUȘAT, Mircea. Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român. In: *Anale de Istorie*. București, 1976, nr 2, pp. 197-200.

⁹BESKROVNÎI, L. G. Din istoria politicii externe a Rusiei de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea până la Congresul de la Viena. In: *Probleme ale istoriei și politicii externe ale URSS și a raporturilor internaționale*. M, 1976.

leoniene. Basarabia a fost anexată la Imperiul Țarist și organizată administrativ conform regulamentelor din 1812. Pînă în 1818, cînd pe teritoriul Basarabiei se instituie o autonomie, s-a instituit în ținut provizoriu, iar din 1828 se anulează autonomia, pregătindu-se transformarea Basarabiei într-o simplă gubernie. În a doua jum. a sec. al XIX- lea în *Imperiul Rus* au fost realizate o serie de reforme ce aveau menirea să depășească criza. Una din cele mai importante a fost reforma zemstvelor, prin care s-au creat instituții administrative locale eligibile - zemstvele și dumele orașenești. O astfel de zemstvă a fost formată în orașul Bălți.

La sfîrșitul sec. al XV-lea, localitatea a fost arsă în totalitate în urma invaziei tătarilor din Krimea, în frunte cu hanul *Mengli-Hireem*^[10]. După expulzarea tătarilor, Bălțiul s-a reconstruit foarte încet și a devenit un oraș adevărat numai în jumătatea sec. al XVIII-lea, cînd s-a transformat într-un centru mare de comerț cu vite, Devenind apoi un oraș mare cu o arhitectură variată: case din piatră, biserici mari, spitale, fabrici și uzine, cale ferată, drumuri pavate și străzi iluminate, școli și grădinițe, ceea ce a creat un adevărat oraș din nordul țării.

Casa Bodescu, mai tîrziu Clădirea Zemstvei sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX.
Imagine Internet.

Tîrgul din centrul orașului la sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX. Vedere din partea Pieții Centrale de azi spre biserica Sf. Nicolae *Imagine Internet.*

Centrul orașului la sfîrșitul sec. XIX- începutul sec. XX. Piața Bodescu (vedere din partea Moldtelecomului de azi) unde se organizau 11 tîrguri anuale, diferite manifestări. *Imagine Internet.*

¹⁰MUȘAT, Mircea. Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român. In: *Anale de Istorie*. București, 1976, nr 2, pp. 197-200.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

La 9 februarie 1845 se aprobă planul de construcție a urbei. [11] Din acest an, Bălțiul devine un oraș basarabean ca celelalte din țară, care mai târziu, prin arhitectura sa deosebită, cu edificii frumoase va fi un oraș contemporan.

Sfârșitul Primului Război Mondial a determinat destrămarea celor trei imperii care dominau Europa de Sud-Est: Otoman, Hasburgic și Rus. În consecință, basarabienii, folosindu-se de dreptul la autodeterminare, prin organul reprezentativ Sfatul Țării, au votat la 27 martie 1918 Unirea cu România. Zemstva din Bălți a fost prima care a realizat acest acord.

În componența României, Bălțiul și-a păstrat un important statut economic, cultural, situație recunoscută și de administrație centrală.

Pactul *Molotov - Rebutrop* a decis destinul Basarabiei. În urma celor două ultimaturi (26-28 iunie 1940), Basarabia a fost anexată la Uniunea Sovietică, formându-se în RSSM, structură teritorial-politică, restabilită de Kremlin după cel de-al II-lea Război Mondial.

În perioada ce a urmat populația Bălțiului, la fel ca cea din restul republicii, a trecut prin calvarul experimentelor social-politice sovietice: foamete, deportări și represii. În pofida acestor dificultăți, orașul a rezistat și a reușit să creeze o structură economică bună, prin restabilirea unor fabrici construite anterior și construcția unor întreprinderi noi, dezvoltarea infrastructurii urbane.

În anul 1974, la Bălți este înființat bulevardul *Lenin*, redenumit apoi prin Hotărârea nr. 15/3 a Comitetului Executiv al Sovietului Orașănesc Bălți din 12 septembrie 1991 în *M. Eminescu*. [12] La începutul anilor 70 ai sec. al XX-lea a prins contur cartierul „*Jubiliar*”. Concomitent, în partea de nord al orașului se ridicau primele blocuri cu 5 etaje, care au stat la baza apariției cartierului „*Okteabrskoie*”, rebotezat mai târziu „*Dacia*”. Timp de peste 40 de ani, în acest cartier a fost creată o infrastructură funcțională și capitală în stare să satisfacă necesitățile zilnice ale locuitorilor. [13]

¹¹BESKROVNÎI, L. G. Din istoria politicii externe a Rusiei de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până la Congresul de la Viena. In: *Probleme ale istoriei și politicii externe ale URSS și a raporturilor internaționale*. M., 1976.

¹²РОШКОВАН, Ю., Фейдер, Л. Бельцы. К., 1961, p. 3.

¹³Note istorice despre Bălți. In: *Curierul de Nord*. 1994, nr 21 (121), p. 2.

Orașul Bălți între anii 1812 -1861

Orașului Bălți i-a fost dat de a se dezvolta de la un sătuc mic la unul măreț. A avut o dezvoltare mai lentă, decît în celelalte centre industriale ale guberniei Ruse. Datorită colonizației țărănești creștea populația orașului, de aceea imaginea țărănească în oraș s-a păstrat timp mai îndelungat, de cît în guberniile industriale rusești.[¹⁴] Migrația locuitorilor din interiorul Rusiei (Kaluga, Moscova) și a actualei Ucraine (regiunile Podolia, Herson și Kiev[¹⁵]), Turciei, Austriei (după 1814) a început pînă la 1806-1812 și a continuat în perioada rusească.[¹⁶] Cauzele migrației țaranilor iobagi din guberniile centrale a Rusiei: recrutarea și jugul, deficitul de pămînt arabil, deposedarea țaranilor de pămînt.

În tabelul de mai jos se reflectă date despre *populația din orașele basarabene din anii 1842-1861*. [¹⁷]

Oraș	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1861
Chișinău	116660	105436	107097	114541	112556	43965	43332	42613	38361	45726	46191	54849	57992	63469	82683	85547	87447	93359
Hotin	118308	117177	109164	118080	118693	11708	11291	12100	12189	12468	12909	12885	12931	13074	13121	11929	18191	15907
Bălți	78253	82867	84452	82604	95469	5887	5549	5531	4899	5076	6056	6636	6903	6646	8077	8030	8387	5860
Orhei	82654	85259	103011	102542	101043	3966	3851	4174	4319	4294	4271	4181	3968	4119	4305	4481	4583	4747

Fostul guvernator al Basarabiei *P. A. Antonovici*, în scrisoarea sa despre Basarabia spune, că din 1845 pînă la 1866 în Basarabia s-a deschis libera trecere fără pașapoarte a emigranților țărani moldoveni de dincolo de Prut.[¹⁸]

Orașelele din Basarabia se dezvoltau lent, fapt care se datorează timpului cît Moldova s-a aflat sub Imperiul turc, cel care nu i-a permis să se dezvolte, așa cum

¹⁴ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). К.: Картя молдовеняскэ, 1964, р. 4.

¹⁵ibidem, p. 47.

¹⁶ibidem, p. 46.

¹⁷*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958* / под ред.: Гросу Я, ФРОЛОВ Н. Ch., 1977, р. 18.

¹⁸ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, р. 61.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

erau cele din Europa centrală sau Rusia, dar trebuia să plătească bir - la începutul sec. al XVI-lea în sumă de 4 mii de monede de aur, iar la sf. sec. al XVI-lea, 80 mii. Pe lângă aceasta, domnitorii îl asigurau pe sultan și apropiații lui o cantitate mare de produse agricole (vite mari cornute, pîine, miere, ulei, cașcaval, ciară ș.a.).^[19]

Pe timpul Imperiul Otoman, turcii țineau în Moldova monopolul de procurare a grîului, vitelor și altor produse agricole. Cu forța luau de la populație aceste produse, plăteau doar cîte ceva din preț. Cei care se împotriveau erau omorîți.^[20]

Un astfel de rezultat al acestui impact turcesc se vedea în orașul Bălți (*Oraș mic, cu străzi înguste și pavate, cu parcuri și spitale, cu un complex militar și gări*).

Aspectul orașului se schimbă după reforma din anul 1812. În oraș, alături de mulțimea cocioabelor și caselor vechi, apar case frumoase de piatră, care se

Casă țărănească sec. XIX. *Imagine Internet.*

deosebeau de celelalte prin arhitectură. Astfel de case aparțineau comercianților, boierilor și pîrtașilor. În Bălți, în 1848 erau aproximativ peste 200 de case.^[21] În acea perioadă, casele se construiau din lemn și draniță, apoi erau unse cu lut și acoperite cu stuf și paie, înconjurate de un gard împletit de nuiele, așezate haotic pe niște străzi murdare și primitive.^[22] Mai tîrziu, datorită migranților, în oraș casele apăreau ca ciupercile. Astfel orașul se schimbă, se construiesc case de piatră, cu două nivele, arhitectură deosebită.^[23]

După ocuparea de către Rusia din 1812, în 1828 în Basarabia s-a format un soviet județean care era cel mai mare organ de drept din acest ținut, iar din 1828

¹⁹РУССЕВ, Е. Установление господства султанской Турции в Молдавии. В: *Феодальные отношения в Молдавии в период XIV-XVIII вв.* Ch., 1950, стр. 62.

²⁰ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, p. 6.

²¹ibidem p. 217.

²²ibidem, p. 26.

²³Ср. Воспоминания И. Крашевского. В: *Юбилейный сборник Кишинев (1812-1912)*. 1914, p. 53.

Clădiri cu două nivele apar în oraș la sfârșitul sec. XIX- începutul sec. XX.
Pe stînga - Strada Petersburgului. Vedere de pe Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel.
Pe dreapta - Liceul de fete evreesc. *Imagini Internet.*

a devenit un organ deliberativ sub conducerea generalului-gubernator al Novorosiyskului și Basarabiei în orașul Odesa. [24]

În această perioadă rusească au început să se dezvolte orașele din Basarabia, în viziunea lui A. Zașiuc[25], precum că jumătate din orașeni erau țărani refugiați din Rusia, cei care fugeau de boieri și comercianții de breaslă. Alte date, după Ia. Grosul[26], care vorbește de fapt că motivul creșterii numărului populației în orașele din Basarabia în această perioadă a servit marele impact, legătura economică a Basarabiei cu Rusia și a treia, așezarea acestui ținut este formată și de venicii de peste hotarele țării, din Rusia. În politica țaristă din acea perioadă, în ceea ce privește fugarii din Rusia, se urmărea incoerența, cauzată de aspirația din nou de a acăpăra aceste ținuturi prin emigranții din Rusia. Acești emigranți ruși plecau cu familiile, dar și singuri, cu avere, alții fără, astfel își schimbau locul de trai. Temându-se să nu fie prinși, deseori treceau dintr-un loc în altul, din sat la câștig în oraș și invers.

În acea perioadă, Bălțiul și Chișinăul apar deja ca orașe și nu ca sate, precum au fost mai înainte orașele: *Soroca, Tighina, Izmail, Kilia, Hotin, Orhei, Cahul și Reni*. [27] Aceste 8 orașe mari, au existat în perioada jugului turcesc, ca niște centre comerciale, cu populația alcătuită din comercianți și meșteșugari. Orașele – cetăți, deveneau un centru de pieți locale, printre care apăreau niște legături economice. De mare importanță economică erau orașele - port *Kilia și Akerman*. Prin ele se exportau mărfuri și produse agricole pe Nistru în alte țări.

²⁴ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, p. 30.

²⁵ЗАИЩУК, А. *Материалы для географии и статистики России*..... СПб., 1862, ч. I, p. 181.

²⁶*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958/* под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ch., 1977, pp. 94-95.

²⁷ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, p. 37.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

În Moldova, în sec. XVII-XVIII dezvoltarea social-economică mergea pe cale de dezvoltare publică continuă, dezvoltarea legăturilor de piață și a raporturilor mărfuri bani. În această perioadă avea loc un proces de creștere feudală și a împrumietărilor de pământ în detrimentul pământurilor țărănești.^[28] Din cauza aceasta, mulți țărani, care au rămas fără pământ din cauza moșierilor, își căutau refugiul în oraș. Aici se ocupau de meșteșugărit sau comerț.

Necătînd la aceea, că în sec. XVI-XVIII în unele raioane și orașe din Basarabia numărul populației cu adevărat a scăzut brusc, în 1812, după ocuparea rusească, populația a început să crească (Densitatea totală a populației a crescut în Basarabia de la 250 mii de oameni în 1812 pînă la 1 mln. în 1861).^[29] Fostele județe din sudul Basarabiei, pînă la 1812 aproape pustii, în 1858 numărau deja de la 20 pînă la 30 de locuitori pe o milă patrată. Cele mai populate județe din centru și nord au fost: Chișinău - 50 oameni pe o milă patrată și Hotin - 40-50 de oameni pe o milă patrată.^[30]

De exemplu, în tabelul *Schimbarea numărului populației (oameni) din cîteva orașe din Basarabia*^[31] :

Oraș	1819	1828	1836	1844	1856	1861
Chișinău	10967	21245	34079	42797	63469	93359
Hotin	3462	7930	8995	10987	13074	17315
Bălți	1569	4460	4093	4721	6646	8900
Orhei	2080	2820	3082	4064	4207	4747

După perioada pre-reformei rusești (după 1812), în Basarabia au existat 11 orașe: *Chișinău, Akerman, Bălți, Tighina, Izmail, Cahul, Kilia, Orhei, Reni, Soroca și Hotin*. În 1818, Chișinăul a fost transmis din posesia particulară în cazna, și din acest timp, oficial a devenit centrul administrativ al Basarabiei. Orașele particulare după reforma rusească au rămas *Orhei, Bălți și Cahul*.^[32]

Din momentul alipirii Basarabiei la Rusia, oficial s-au considerat următoarele orașe: *Izmail, Akerman, Hotin, Tighina, Reni, Kilia*. În 1818 au fost legalizate *Chișinăul și Bălțiul*, iar în 1835 – *Soroca, Cahul și Orhei*. După eliberarea acestor orașe de turci, acestea repede au început să crească în densitate.^[33]

De exemplu, în orașul *Hotin* în 1818 se numărau 4,9 mii de locuitori, iar în 1840 - 10,2 mii și în 1856 – mai mult de 13 mii de locuitori.

²⁸ibidem, p. 42.

²⁹Статистические таблицы Российской империи. СПб., 1863, p. 192; ГРИШИН, А. *Население России за 100 лет (1811-1913)*. Москва, 1956, p. 78.

³⁰ibidem, p. 192; 199.

³¹ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861 (Очерки социально-экономического развития)*. Ч., 1964, p. 63.

³²ibidem, p. 44.

³³ibidem, p. 45.

După reforma rusească orașul Bălți a devenit un centru comercial mare, pînă la 1818 fiind un târgușor cu o populație mai mult de o mie de locuitori, iar în 1856 a crescut la 6,6 mii de locuitori.^[34]

În anii '40-50 ai sec. al XIX-lea, s-au mărit numărul iarmaroacelor în Basarabia. Cele mai mari din ele au fost la *Chișinău, Bălți, Izmail, Akerman, Kilia, Reni și Hotin*.^[35]

Din 1856 pînă la 1861 foarte rapid a crescut numărul populației, de exemplu orașul *Akerman* după numărul populației din 1861 deținea locul doi după *Chișinău*, apoi mergeau orașele: *Tighina, Hotin, Bălți, Soroca și Orhei*. După datele celei de a zecea revizii (recensămînt) din 1861, populația orașului Bălți alcătuia 5 859 de locuitori.^[36]

În Basarabia a crescut și numărul mortalității, îndeosebi în vremurile sece-toase, dar mai ales în perioada bolilor epidemice care pînă în perioada pre-reformei turcești erau foarte frecvente. De exemplu epidemia ciumei a fost în regiune în: *1813-1814, în 1819, 1820-1822; îmbolnăvirea cu ciumă și variolă -1824-1825; epidemia ciumei în 1828-1830; holeră - în 1830-1831; ciumă - în 1834-1835, 1856*.^[37]

Meșteșugăritul în satele și orașele din Basarabia a fost dezvoltat încă prin sec. al XVII-lea, atunci cînd Moldova era sub jugul turcesc. În sec. al XVIII-lea exista deja destul de multe specialități ale meșteșugarilor: cizmari, pălărieri, fierari, rotari, olari, pietrari, croitori, fierbători de săpun, măcelari ș.a.

După numărul de meșteșugari după *Chișinău* vine orașul *Izmail*. În 1852 în orașul *Izmail* au fost înregistrate ateliere de meșteșugari care au fost mai mult de 500 de oameni. În orașele *Hotin, Akerman, Tighina și Bălți* s-au numărat 250 - 370 de oameni. În alte orașe acest număr era mai mic.

Mai jos avem tabelul, *Numărul meșteșugarilor în unele orașe din Basarabia*.^[38]

Oraș	1828	1835	1844	1852	1861
Chișinău	693	825	3487	3734	4180
Hotin	106	213	350	255	377
Bălți	56	68	97	150	254
Orhei	58	58	58	112	120

³⁴ibidem, p. 45.

³⁵*История народного хозяйства Молдавской ССР - 1917-1958/* под ред.: Гросу Я, ФРОЛОВ Н. Ch., 1977, p. 18.

³⁶Записки Бессарабского статистического комитета. Ch., 1864, Т. I, p. 26.

³⁷ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, p. 70

³⁸ibidem, p. 85

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Un alt tabel ne demonstrează toate tipurile de profesii meșteșugărești în unele orașe din Basarabia în 1844. (În comparație cu orașul Chișinău, Orhei și Hotin)^[39]

Ateliere meșteșugărești	Chișinău	Orhei	Hotin	Bălți
<i>Producerea produselor alimentare</i>				
brutari	120	6	10	-
măcelari	92	4	13	-
<i>Articole de îmbrăcăminte</i>				
croitori	422	4	65	75
cizmari	461	13	86	9
căciulari	98	4	28	-
pălării	49	1	-	-
mănușari	3	-	-	-
modiști (care confecționează accesorii de podoabe) (giuvaeriști)	8	-	1	-
<i>Articole gospodărești</i>				
pietrari	900	-	15	-
tencuitori	296	-	-	-
sobari	-	1	18	-
tinichigii	33	5	10	-
dulgheri	173	3	18	-
lemnari și geangii	141	3	7	-
dogari	125	3	4	6
caretari	21	2	-	5
fierari	89	2	33	2
spoitari	54	-	7	-

³⁹ibidem, p. 89

șelari	25	3	5	-
vopsitori	35	21	1	1
<i>Meșteri ale altor profesii</i>				
strungari	2	-	-	-
gravurari	2	-	-	-
cioplitori în lemn	3	-	-	-
tapițeri	10	-	1	-
frizeri	90	3	4	-
meșteri de confecționare a armelor	5	-	-	-
giuvaieri	28	-	10	-
blănari	159	-	-	-
cesornicari	9	-	3	-
cepragi	26	-	-	-
cojocari	-	-	8	-
legători/confecționari de cărți	8	1	3	-

Meșteșugarii din orașele Basarabene după alipirea la Rusia, se supuneau legii atelierelor, care exista în interiorul guberniilor, și acționau după *Regulile hotărârii municipalității din 1785 și Regulamentului atelierelor din 1799.*^[40]

Reglementarea atelierelor meșteșugărești era prevăzută conform Regulamentului de atelier câteva trepte: meșter, ajutorul meșterului, elev și muncitor. Totodată fiecare meșter după regulamentul de atelier avea dreptul de stăpîn asupra ajutorului, și asupra elevului, cât și angajaților.

Toate meseriile se pot împărți în 3 grupe:

- Meșterii care lucrau numai la comandă și pentru piață. Aceștea erau: *cizmarii, croitorii, fierarii, dogarii, olarii, brutarii și măcelarii.*
- Meșterii de profesii de construcție: *pietrarii, sobarii, tencuitorii, tinichigiii și dulghierii.* Aceștea lucrau numai la comandă.
- Meșterii care deserveau un cerc mic de consumatori – *strungarii, gravurarii,*

⁴⁰Указ Бессарабского областного правительства кишиневской городской думе (30 июля 1817) о порядке учреждения цехов и решение думы об организации цехов на основе ремесленного устава. ЦГА СССР, ф. 75, оп. 1, д. 2, л. 1; д. 245, л. 37.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

cioplitorii în lemn, meșteri de confecționare a armelor, giuvaierii, confecționarii de cărți, tapigierii.

Oraș	Numărul de ateliere
Izmail	14
Chișinău	12
Bălți	1
Hotin	1

Din acest tabel reiese, că cele mai multe *ateliere meșteșugărești* se găseau în Chișinău, și apoi în Orhei și Hotin. În orașul Bălți, în acea perioadă nu existau, deoarece acesta, la acel moment, nu era dezvoltat.

Apariția acestor ateliere a servit materia primă din împrejurime, de exemplu în Chișinău și Orhei erau păduri, atelierele produceau: mese, scaune, altare pentru biserici, căldări, roți pentru căruțe, trăsuri, poloboace, funduri pentru gospodine ș.a., de exemplu, la Hotin, în atelierul boierului, unde proprietar era *A. Lioba* se confecționau trăsuri, iar la sudul Basarabiei, unde nu erau păduri era doar stepă, aici se confecționau din lână diverse articole: covoare, ciorapi, cușme, cojoace ș.a.

Atelierele meșteșugărești de cusutărie, de pălării și căciulari au fost la fel de mici, precum și cele de cizmărie. După anii '40-50 a sec. al XIX-lea, se găsește descrierea atelierului de confecționare a pălăriilor în orașul Bălți, stăpînul acestui atelier a fost *L. Zasmanovici*, care era și meșter. În atelierul său activau 4 muncitori, voluntari pentru confecționarea pălăriilor. Materia primă - lina era procurată din oraș. În atelier se confecționau anual 700 de pălării. El era dotat cu tehnică pentru acea perioadă 50 de forme de lemn și 2 cazane.^[41]

Confecționarea lumînărilor, prepararea cearei și a săpunului în acea perioadă alipirii Basarabiei la Rusia purta un caracter primitiv așa ca volum de producere, cît și organizarea producerii. Ateliere pentru pregătirea acestor produse au fost eterogene. Majoritatea aveau un caracter casnic. În tabelul dat, se arată cîte *ateliere de confecționare a lumînărilor și preparare a săpunului* existau în unele orașe din Basarabia ^[42]:

Oraș	În anii				
	1840	1845	1852	1856	1860
Chișinău	20	21	12	16	24

⁴¹ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). К.: Государственное издательство «Карта молдовеняскэ», 1964, р. 95.

⁴²ibidem, p. 100.

Hotin	1	2	2	2	3
Orhei	8	6	11	9	2
Bălți	1	2	2	2	2

Producerea și prepararea slăninei. Măcelaria. Această producere, ca și celelalte în Basarabia au fost fondate pentru prelucrarea produselor agricole care au avut o bază de materie largă. Basarabia pînă la ocuparea de către ruși, a fost o țară agrară. Această producere nu făcea parte ca îndeletnicire meșteșugărească, dar din ordinul fabricilor și uzinelor. Astfel de fabrici se găseau în 1845 în: *Izmail* – 2 fabrici, *Chișinău* - 3 fabrici; iar cele mai mari fabrici erau la *Bălți și Bolgrad*.

Despre atelierele de confecționare a covoarelor în orașele și satele din Basarabia, nu se vorbește, deoarece în cele mai înstărite familii își confecționau de sine stătător covoare. Acestea nu se întrebau pe piață numai din această cauză.

Olăritul în Basarabia în acești ani era dezvoltat. Din lut se confecționau: vase, veselă, țiglă, țevi pentru apeduct și cărămidă. Această industrie purta un caracter de scară mică. Ceea ce ne confirmă că au existat 8 astfel de fabrici de cărămidă și țiglă (cel mai mare producător erau orașele *Izmail, Reni, Bolgrad, Chișinău, Tighina, Cahul, Bălți și Hotin*) (vezi tabelul de mai sus).^[43]

Olăritul sec. XIX. Imagine Internet.

Ateliere de tutunărie au existat și în orașul Bălți după perioada turcească alături de alte industrii ale gospodăriei agricole. Au început să se cultive și la noi în anii '40-50 ai sec. al XIX-lea. În 1848 primele ateliere au fost în Chișinău, ele constituiau 16. Aici se pregătea tutunul fărâmițat pentru confecționarea țigaretelor și a paperoaselor cît și tutun de mirosit, în 1849 - 25 de ateliere. Astfel de ateliere se găseau: la Bălți, Hotin și Tighina.

Fabricarea băuturilor spirtoase în Basarabia a început odată cu cultivarea grîului. Pînă la reforma turcească, de fabricarea băuturilor spirtoase se ocupau boierii și comercianții. Producerea acesteia avea loc în suburbiile orașelor și satelor. În oraș această industrie era la un nivel tehnic foarte slab. Producerea avea loc în perioada de toamnă–iarnă. Pentru prepararea diverselor feluri de vodcă, spirt, bere, se procura secară, orz, făină de secară și porumb. În afară de vodca de pîine se prepara și cea de fructe.^[44] Cea mai veche fabrică de bere este cea de la Hotin. Aceasta a funcționat încă în perioada turcească nu mult pînă la reformă din 1812. Despre astfel de fabrici în orașele din Basarabia pînă în anii '50 ai sec. al XIX-lea, aproape că nu existau, cu excepție de una. Aceasta este fabrica de vodcă din Chi-

⁴³ibidem, p. 118

⁴⁴ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, p. 122.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

șinău, construită în 1831 de comerciantul *O. Slavici*. În următorul an, acesta s-a falimentat din cauza că orașenii consumau băuturile de vin a lui *G. Karasik*. Astfel de fabrici de vodcă și bere apar după anul 1855 în orașele din Basarabia. De ex.:

Oraș	Numărul de fabrici de vodcă
Chișinău	1
Tighina	1
Izmail	1
Soroca	1
Hotin	1

Din acest tabel, observăm, că în orașul Bălți la acea vreme nu exista astfel de fabrică. În 1861, la Chișinău au fost deja 3 fabrici de vodcă, la Hotin 2 de bere.

Orașul Bălți între anii 1861 - 1900 [45]

În Perioada Țaristă Bălțiul a început să se dezvolte încet, cu pași mici, iar după 1860, a început să se dezvolte mai bine. Ceea ce l-a făcut să se dezvolte a fost migrația populației din Rusia, Austria și Turcia și deschiderea atelierilor meșteșugărești. Bălțiul a început să se manifeste ca un oraș abia după 1860. Aici s-a dezvoltat infrastructura, au început să se construiască căi de comunicare cu vestul și estul prin calea sa ferată. Se deschide primul spital de zemstvă, primul parc orașenesc, biserici, case de locuit din piatră etc. Basarabia devine un prizonier. Imperiul rus dezbină Moldova în două. Unii din băștinași emigrează în partea cealaltă de Prut, alții vin.

După 1861 în orașele din Basarabia are loc o transformare totală, se deschid fabrici și uzine care îi fac pe săteni să migreze în oraș. Orașele devin un centru industrial și comercial, cel care le-a oferit brațe de muncă pentru orașeni cât și celor veniți din sat.

După datele administrației pîrgare și a primarilor orașelor din 1900, în raza orașului Bălți locuiau din numărul păturilor burghezilor - 1,4 mii de locuitori, sau 20%,^[46] de exemplu, *numărul populației ale orașenilor în unele orașe din Basarabia în perioada post-reformă în comparație cu anul 1856 (în mii de oameni)*.^[47]

Oraș	1856	1861	1864	1867	1870	1875	1880	1890	1897
Chișinău	63,4	94,4	95,5	104	102,4	112,1	114,5	120,8	108,5
Bălți	6,6	5,8	6	6,4	5,0	8,8	9,1	27,8	18,5

⁴⁵ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1975, p. 36.

⁴⁶ibidem, p. 36.

⁴⁷ibidem, p. 37.

Bălțiul a devenit unul dintre importantele centre comerciale și industriale din Centrul și Nordul Basarabiei. Se organizau 11 Iarmaroace mari anual, în prima duminică a fiecărei luni. În timpul Iarmaroacelor de vară (cel mai mare avea loc pe 20 iulie) aici se stabileau prețurile la pine, care era transportată cu carele la Odesa și apoi cu vaporul pe mare în diferite țări. În Bălți comercianții colectau animale, în special bovine, care erau transportate pe calea ferată, predominant în Austria.

Numai în centrul orașului, pe coastă, unde locuiau proprietarii, casele erau construite din piatră.

Centrul orașului era frumos, asemeni unui forum, case frumoase, străzi pavate. În timpul iarmaroacelor unicul hotel avea de putea adăposti numărul mare de negocianți, care seara se adunau la lucandă, unde luau masa împreună și discutau. Se încheeau afaceri de milioane de ruble. Lipsea Telegraful. Ar fi aflat și comparat prețurile de la alte târguri.

Bălți. Str. Regele Ferdinand (azi str. Independenței). *Imagine Internet.*

Orașul era proprietate particulară, deaceia prețurile la achiziții erau usturătoare. Pentru partea frontală a casei se plătea tribut. Din această cauză casele erau modeste dar scumpe, construite din lemn și chirpici cu tavane joase, podele care se îmbospătau săptămînal cu lut. Lumina venea de la lămpile de gaz iar căldura în perioada rece a anului – de la sobele încălzite cu lemne, stuh și pălării de floarea soarelui. Mai târziu cu coji de la combinatul de ulei.

Drumurile erau pavate numai în centrul orașului. Celelalte erau drumuri de țară, cu praf pînă la glezne și mocirlă pînă la brîu pe timp de ploaie, și deșeuri aruncate în stradă, care provocau mirosuri deosebite.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Hotin	13,0	15,9	16,5	21,0	18,1	15,8	16,1	23,2	18,4
Orhei	4,2	4,7	4,8	5,1	5,8	6,3	7,3	7,4	12,3

Din tabel se vede cum oscilează numărul populației în orașul Bălți.

După recensământul din 1897, numărul celor care au emigrat în Basarabia din următoarele gubernii sînt:

<i>Regiunea</i>	<i>locuitori *mii</i>
Podolia	16,2
Herson	11,2
Volîn	3,8
Kiev	3,7
Samara	2,1
Varșava	1,8
Lublin	1,4
Grodnensk	0,8
Tavrîci	0,7
Simbiria	0,6
Voronej	0,6
Tambov	0,5
Orlov	0,4
Kursk	0,4
Ekaterinoslav	0,4
Regiunea armatei de pe Don	0,4

În orașele și județele ținutului s-au relocalizat și originarii din:

<i>Regiunea</i>	<i>locuitori mii</i>
Austo-Ungaria	12
România	5,5
Turcia	1,5

Din Rusia:

<i>Raioanele</i>	<i>locuitori mii</i>
Moscova	14
Piterburg	23
Pribaltica	4

După datele acestui tabel se vede, că în prima jumătate a sec. al XIX-lea procentul populației orășenești din Basarabia crește datorită procesului de migrație.

Conform recensământului din 1897, putem vedea care erau ocupațiile orășenilor din Basarabia: [48], [49]

<i>Grupul de îndeletnicire</i>	<i>În Basarabia</i>	
	<i>mii</i>	<i>%</i>
Toată populația	293	100
Dintre care au fost ocupată în:		
agricultură	65	22
industrie	63	21
comerț	59	20
transport	12	4
serviciu privat, servitoare, muncitori cu ziua	39	13,3
rantie și pensionari	15	5,1
clerii și profesii libere	11	3,7
funcționarii și armata	23	7,8

Pentru gospodărie se utilizau pământuri orășenești sau cele din suburbii care erau arendate sau utilizate cele personale din sat.

Pe pământurile orășenești, pînă în perioada reformei, erau pășuni, pajiște, păduri, livezi, vii și grădini. Conform tabelului *Împărțirea unor pământuri din următoarele orașe din 1890 (în desetină)* [50], vedem:

⁴⁸ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1975, p. 43.

⁴⁹РАШИН А. *Население России за 100 лет / Подсчеты по Бессарабии сделаны автором по данным переписи 1897 г.*, pp. 322, 152, 153.

⁵⁰ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1975, p. 115

Orașul Bălți. Pașini de istorie

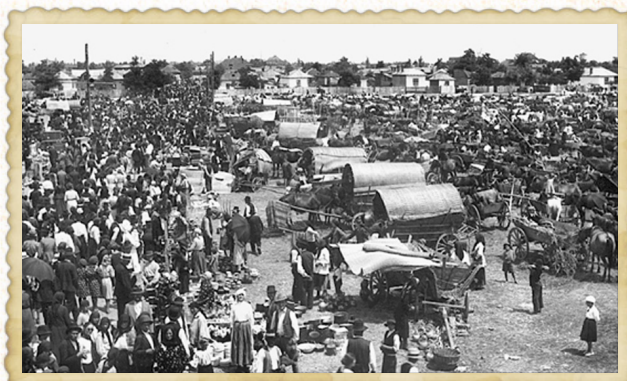
Oraș	pământ						
	de lângă conac	livezi și grădini	arabile	pășune	păduri	neprelucrate	total
Chișinău	716	2123	924	235	-	194	4570
Bălți	320	28	?	?	?	?	9700
Orhei	20	42	?	?	?	?	12200
Hotin	460	445	933	100	949	400	3400

Din acest tabel, conchidem, că nu se cunosc date ce țin de pământurile arabile, pământuri pentru pășuni, păduri, pământuri neprelucrate în orașele Bălți și Orhei.

La începutul sec. al XX-lea de la 70-80% de meșteșugari erau niște producători mici de sine stătători.

Componența multinațională a Basarabiei a fost întărită și extinsă după sec. al XIX-lea pe calea așezării din interiorul guberniei Ruse și cele de peste hotarele ei.^[51] Aceasta s-a extins și pentru orașele ei, conform recensământului din 1897, care nu lua în considerație apartenența națională, dar cea lingvistică și care avea loc în condițiile politice a șovinismului mării-puteri. În Basarabia populația moldovenească alcătuia 47,6%, în oraș - 14,2%, dar numai în componența populației sătești - 53,6%. Altă grupă care popula Basarabia – ucrainenii, aproximativ 20%, evrei - 12%, ruși - 8%, bulgari - 5,3%. În sate și orașe locuiau și nemți, turci, polonezi și alte popoare. După tabelul dat, vom demonstra *Componența națională a populației orașenilor din sec. al XIX-lea, în unele orașe din Basarabia (în comparație cu pînă la perioada reformei) (în %).*^[52]

Bălți. Sf. sec XIX. Iarmaroc.
Care din toată țara.
Imagine internet.

⁵¹ibidem, ctp. 51

⁵²ibidem, ctp. 52

Orazul Bălți. Pagini de istorie

Bălți	Orhei	Hotin	Chișinău	oraș	
23,1	73,6	-	37,4	1844	moldoveni
18,5	29,2	1,9	19,6	1862	
17	27,6	0,3	17	1897	
37,4	21,3	37,6	30,1	1844	evrei
50,5	61,8	44,5	24,6	1862	
55	58	50	45	1897	
25,6	-	43,1	9	1844	ruși
14,7	3,0	9	36,8	1862	
19	10,3	24,8	27	1897	
11,3	0,4	15,1	10,7	1844	ucraineni
11,3	1,5	43,4	13,8	1862	
3	1,2	21-	3	1897	
-	-	-	6,3	1844	bulgari
-	-	-	1,4	1862	
-	-	-	0,8	1897	
-	0,4	1	0,1	1844	polonezi
3,5	0,3	0,9	0,8	1862	
3	0,9	2,3	3	1897	
-	-	-	0,6	1844	greci
0,2	0,2	-	0,2	1862	
-	-	-	0,3	1897	
-	-	-	0,1	1844	nemți
0,2	-	-	0,3	1862	
0,6	-	0,1	1,3	1897	
1	3,7	2,8	1,3	1844	armeni
0,8	4	0,2	0,5	1862	
-	0,5	-	0,3	1897	
1	-	0,4	0,3	1844	romi
0,2	-	-	1,6	1862	
-	0,9	-	0,1	1897	

Din acest tabel, conchidem, că Bălțiul în acea perioadă a fost populat de următoarele naționalități: *moldoveni, evrei, ruși, ucraineni, polonezi* și cei mai puțini *romi*.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Industria în orașele din Basarabia în perioada post-reformă creștea. Nu era nici un oraș unde să nu fi existat vre-un atelier de meșteșugărit. Din tabel vedem numărul meșteșugarilor din unele orașe din Basarabia (fără membrii de familie).

Oraș	1828	1863	1897
Chișinău	693	4098	9386
Hotin	106	684	1893
Bălți	56	296	1122
Orhei	58	383	851

Tabelul demonstrează că orașul Bălți s-a dezvoltat treptat. El fiind încă un oraș tânăr, fără nici o infrastructură. În comparație cu orașul Soroca care deja exista ca oraș în 1828 el are un număr mai mic de ateliere meșteșugărești. Orașele cu un număr mai mare de ateliere meșteșugărești din 1828 au fost *Chișinău, Izmail și Akerman*, iar cele mai puține au fost în *Soroca, Kilia, Cahul și Reni*. În comparație cu anul 1863, cele mai multe ateliere meșteșugărești au fost în *Chișinău, Akerman, Hotin, Izmail și Tighina*, mai puține au fost în orașele *Orhei și Bălți*, câte câteva ateliere meșteșugărești - în orașele *Soroca, Kilia, Reni și Cahul*. În anul 1897, atunci când a fost efectuat recensământul, observăm că numărul de ateliere din orașele din Basarabia a crescut. Cele mai multe ateliere meșteșugărești au fost în orașele: *Chișinău, Hotin, Akerman, Tighina, Izmail, Bolgrad și Bălți*; cu cele mai puține: *Soroca, Orhei, Kilia, Reni și Cahul*.

Gradul de distribuție a meșteșugurilor ne vorbește despre raportul numărului de locuitori al orașului cu partea sa meșteșugărească. Tabelul demonstrează numărul de locuitori și procentul de meșteșugari în unele dintre cele 12 orașe din Basarabia. ^[53]

Oraș	1828		1863		1897	
	numărul	%	numărul	%	numărul	%
Chișinău	21245	3,3	94,494	4,2	108483	9
Hotin	7930	1,3	20917	3	21478	8,8
Bălți	4460	1,2	6393	4,6	18478	6
Orhei	2820	2	5122	7,5	12336	7

În 1858 în toate orașele din Basarabia funcționau 32 de ateliere de cărămidă și țiglă, în care activau 86 de persoane, doar în două orașe - *Izmail și Kilia* - erau 17 astfel de ateliere cu 90 de muncitori.

⁵³ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1975, p. 60.

În anii 1860, oficial se permitea activitatea fără diverse obstacole, poziție și credință sau religie. Trebuia achitată, doar taxa pentru impozit.

După datele din anul 1897 în orașul Bălți a existat combinatul de preparare a uleiului în care au activat 10 muncitori. Pentru un sezon fiecărui angajat i se achita aproximativ 10 ruble lunar. La astfel de combinate de o scară mai mică achitarea era de ori mai mică, adică 5 ruble. Un astfel de proprietar era pîrtașul C. Lobov, unde activau 2 angajați.^[54] Aceste combinate activau numai sezonier, în perioada de strîngere a materiei prime.

În anul 1901 în județul Bălți a existat o joagărie.^[55]

ASPECTE ALE VIEȚII ECONOMICE

Ateliere meșteșugărești și întreprinderi mari

Încă din perioada Imperiului turc micul tîrgușor Bălți cu o infrastructură încă slab-dezvoltată se bucura de niște ateliere meșteșugărești în care se producea diverse produse pentru piața de atunci. Reducerea sărăciei ce caracteriza majoritatea populației necesita deschiderea unor locuri de muncă și asigurarea unui confort minim (deschiderea unor zone de odihnă etc.). Odată cu apariția Imperiului rus, micul tîrgușor devine un oraș. Se mărește populația, se măresc hotarele acestuia, se modernizează, se schimbă și confortul băștinașilor, crește densitatea populației. Apariția și dezvoltarea industriei alimentare, construcției și cea a îmbrăcăminteii s-a dezvoltat în urma transformărilor atelierelor în combinate, fabrici și uzine. În oraș nu existau magazine, bufete și restaurante, deoarece pînă la apariția acestora, băștinașii procurau marfă de la piață și de la mini ateliere. Cu dezvoltarea orașului se deschideau magazine specializate. Dacă pînă atunci băștinașii se odihneau în cîrciume, acum acestea s-au transformat în bufete și restaurante. Pentru întreținerea acestora în curățenie, igienă era nevoie de sistem sanitar, iar pentru combaterea bolilor infecțioase, era necesară săparea fîntînilor, destinate aprovizionării cu apă, cît și un sistem eficient de evacuare a deșeurilor menajere. Pînă la apariția acestora băștinașii aruncau zoile pe străzile lui. Lipsa beneficiilor a favorizat sporirea morbidității orășenilor datorită unor maladii infecțioase.

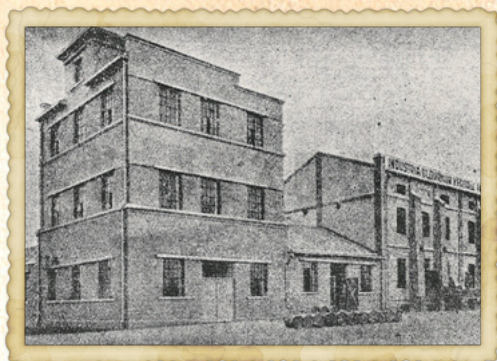
Din 1845 orașul Bălți devine un important centru industrial, aici s-au deschis – fabrica de zahăr, fabricile și rafinăriile de ulei „Flora” și „Volman” „Fridman” și „Zelman”, morile – „Ioffe Brestecico” și „Flora”, turnătoriile – „Marș” ^[56]. În 1936 funcționau 4 fabrici de ulei (una deschisă în 1920), 2 mori, 2 fabrici de făină, o fabrică de zahăr (1930 - de la Zarojeni (lîngă Combinatul de Produse Alimen-

⁵⁴ibidem, p. 81.

⁵⁵ibidem, p. 103.

⁵⁶ GOLOVATÎI, Igor. Bălții a fost și rămîne a fi un oraș de importanță. In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 5 (152), p. 4.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

1961. Bălți. Combinatul de ulei și grăsime a lui Zelman în perioada interbelică. *Imagini Internet.*

tare)), una de spirt, 2 de bere, 3 de mobilă, 3 fabrici de bomboane, 3 turnătorii [57], iar în 1860 se face o trecere în revistă a tuturor fabricilor și uzinelor din orașelul Bălți. Numărul lor total fiind 10: 4 fabrici de tutun ale negustorilor – *Maria Muraviova, Hunuța Cenitova, Constantin Sebulov și Moîșa Rabinovici*, două fabrici de confecționare a pălăriilor, două de producere a lumînărilor, o uzină de cărămidă, una de fabricare a săpunului.[58] În 1929 se dă în exploatare fabrica de zahăr din Bălți,[59] iar în 1940 este renovată.[60]

La 10 ianuarie 1848, poliția orașenească a Basarabiei raportează Guvernatorului militar despre faptul că în orașul Bălți nu există fabrici și uzine, ci doar niște întreprinderi casnice (domașnie zavedenia) și o uzină de cărămidă, o uzină de săpun, o fabrică de pălării și o fabrică de lumînări.[61] Datorită faptului că Bălțiul se modernizase puțin, dar era foarte murdar, nu aveau spații verzi pentru odihna băștinașilor, Zemstava hotărăște ca în anul 1856 să fie inițiată *Grădina Publică*.

Până în anul 1940 în oraș funcționau trei cinematografe - „Lux” (proprietar

Bălți. Moara Krupensky. Se presupune că s-a aflat pe locul Combinatului de Produse Alimentare. *Imagine Internet.*

⁵⁷ GOLOVATȚI, Igor. Biblioteca într-un volum. In: *Curierul de Nord*, 1995, 7 ianuarie, nr 2 (149), p. 2.

⁵⁸ GUȚU, Tamara. 575 Zodia Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 518 (201), p. 3.

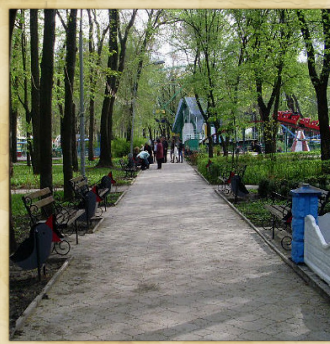
⁵⁹ *История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958/* под ред.: Гросу Я, ФРОЛОВ Н. Ch., 1974, p. 10.

⁶⁰ *ibidem*, p. 170.

⁶¹ COADĂ, Ludmila, *Zodia Bălți*. In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 210 (1193), p. 2.

1903. Grădina Publică. *Imagine Internet.*

2015. Grădina Publică. *Imagine Internet.*

Bălți. Cinematograful Lux din str. Independenței. *Imagine internet*

Bălți. Restaurantul din Grădina publică. *Imagine Internet.*

Pozele probabil au fost publicate in prima jumătate a anilor '20. Este cunoscut faptul că a lansat publicarea lor Editura librăriei „Moria” Milgroma&Flam.

Imaginea de mai jos prezintă intersecția str. Filip și Independenței, colț magazinul Cricova.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Bălți. *Cinematograful de vară*. Imagine din anii '60 al sec. XX-lea. Acesta a fost situat pe str. Pușkin. Acum, în locul acesta se află clădirea BC „Moldova-Agroindbank”. *Imagine internet.*

Bălți. *Cinematograful Pioneer* din str. Independenței. Acum magazinul *Artizana*. *Imagine internet.*

Bernard Valter), „*Modern*” și „*Safo*” și cunoscutul teatru „*La Scala*” (*proprietar Bernard Valter*).^[62] După venirea sovieticilor în orașul Bălți au existat alte edificii culturale, ca: cinematograful „*Pioner*”, *Cinematograful de vară*, *Teatrul Dramatic* și locuri de odihnă: *Grădina publică*, *Parcul de odihnă pentru copii*.

În anul 1926 proiectoare de film existau în 8 orașe și localități, iar în 1839 - deja 80 de proiectoare staționare și 30 ambulante. În anul 1930, în Basarabia a fost fondată stația radio, care transmitea emisiuni în limba română, rusă și ucraineană. Pentru luna martie

Bălți. Str. Independenței. Vis-a-vis de Biblioteca Științifică USARB. Stația de transmisiune radio (clădirea a fost demolată). *Imagine internet.*

⁶²GOLOVATÎI, Igor. Bălțiul a fost și rămâne a fi un oraș de importanță In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 5 (152), p. 2.

În anul 1927 a fost pavat drumul de la Gara Bălți –Slobozia pînă la podul de piatră de peste Răut, cu ocazia vizitei Împăratului Ferdinand al României la Bălți, care a călătorit într-un automobile decapotat pînă la spitalul Mirovski. În anul 1930 drumul de la Gara Pămînteni pînă la Catedrala Sf. Constantin și Elena la depunerea pietrei de temelie.

La începutul secolului XX datorită căilor ferate se călătorea des prin Europa. Datorită călătoriilor oamenilor de afaceri în anii '20 a fost construită prima centrală electrică în oraș (pe străzile centrale au apărut felinare electrice, care le-au înlocuit pe cele cu gaz), aprovizionarea cu apă prin conductă și rețeaua de canalizare.

Str. Petersburg la începutul secolului XX (pe dreapta - clădirea poștei de azi). *Imagine internet.*

Str. Regele Ferdinand anii '20-30 ai secolului XX. *Imagine internet.*

Str. Regele Ferdinand anii '20-30 ai secolului XX, vedere de pe clopotnița bisericii Sf. Nicolae. *Imagine internet.*

Str. General Schina anii '20-30 ai secolului XX. *Imagine internet.*

Podul de peste riul Răut (str. Kiev). A fost distrus în al II-lea Război Mondial. *Imagine internet.*

Bălți. Vedere generală anii '20-30 ai secolului XX. Astăzi str. Decebal. *Imagine internet.*

Orașul Bălți. Pașini de istorie

1940, în republică se enumărau 38 de stații de transmisiune radio.

În 1940, la Bălți, în baza celor 7 ateliere mecanice de casă-tip se crează 2 uzine – de turnare și repararea motoarelor, unde activau mai mult de 200 oameni. În locul celor existente - 3 fabrici de ulei, cu o capacitate care conținea 7-8 t de ulei/sutcă. Din cele două ateliere de cizmărie a fost reorganizată în fabrică de încălțăminte cu denumirea „28 iunie” (str. 31 august). [63]

Au fost făcuți primii pași asupra restaurării gospodăriei comunale a orașului. Din cele 10 stații electrice una funcționa la Bălți, care avea o capacitate mare - 420 KVt. [64]

În 1941, în republică au existat 5 combinate de carne, dintre care cel de la Orhei complet a fost distrus de către nemți în cel de-al II-lea război mondial, iar celelalte au suferit parțial (*Chișinău, Bălți, Tiraspol și Tighina*).

În următorul tabel, se reflectă *prejudiciul cauzat în industria alimentară*. Cel mai grav a suferit industria de carne și lapte.

Industria	Numărul total de întreprinderi pînă la cel de al doilea război mondial	Numărul întreprinderilor afectate	Procentul întreprinderilor afectate la numărul total
Brutăriile	21	18	80
Vitecultura	37	32	85
Ulei și grăsimi	19	17	80
Legumelor și fructe	2	2	100
Fabrica de bere	5	3	90
Morăritul	150	49	80
Pesciculă	7	5	80

Pe lângă Institutul agricol din Chișinău a fost organizată stația experimentală pentru pomi și viță de vie cu două puncte de referințe în *Bălți și Tiraspol*. [65]

În anul 1940 a existat *Uzina chimică*, care producea produse de bază ca – vopsele, lacuri, unsori pentru roți, gudron și rășină. [66]

În anul 1945 este refăcută fosta fabrică Zelman, cea mai puternică fabrică de ulei care se află pe str. 31 august, 6 (actualmente e *Combinatul „Floarea Soarelui”*). Fabricile de săpun ce se aflau în spatele Gării feroviare „Gara-Pămînteni” și fabricile și rafinăriile de ulei „Fridman” și „Flora & Volman”. Astăzi, una din cele

⁶³ibidem, p. 156.

⁶⁴*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1974, p. 214.*

⁶⁵ibidem, p. 178.

⁶⁶ibidem, p. 188.

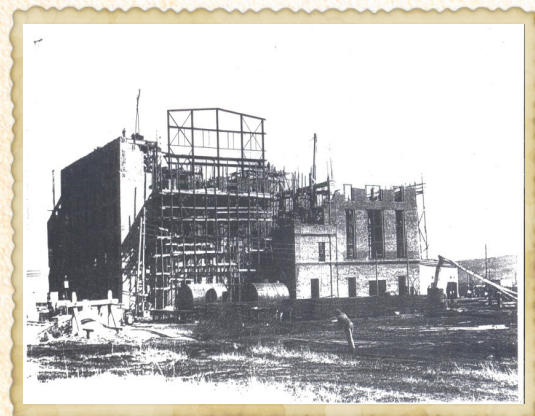
doă a fost demolată. Pe teritoriul actualei întreprinderi au existat două fabrici de ulei și săpun. Pe teritoriul ei a rămas clădirea celei de a doua fabrică cu clădirile sale cu un nivel. Aici se mai simte mirosul istoriei - clădirea blocului principal „Secția de dezolvare”, tăierea săpunului din anul 1930; blocul de fierbere – anul 1943; depozitul cu marfă – anul 1950 și un depozit cu materie primă - anul 1949. Fabrica care deja s-a extins pe o suprafață mai mare, a început să producă mai multă marfă - săpun și uleiuri vegetale.

Pe artera principală a orașului, acum str. Șt. Cel Mare, în perioada celui de al II-lea război mondial au fost construite, diverse întreprinderi industriale: Combinatul de pâine, Combinatul de carne, Combinatul de lapte, Combinatul de uleiuri, Fabrica de sticlă ș.a.

După război a început să se restabilească industria. În anul 1945 a început să funcționeze cel mai mare combinat de ulei, care se alimenta cu apă de la propria sondă. În anul 1960 se construiește un castel de apă de 30m înălțime, cu un volum de 50m³ și un rezervuar pentru necesitățile tehnice.

Tot atunci se dă în exploatare o fabrică de spirt cu o capacitate mare, combinatul de vodcă și lichior, o fabrică de unt și cașcaval și fabrica de bere.^[67] Toate întreprinderile mari care existau în oraș aveau pînă în anul '80 ai secolului al XX-lea, propriile sonde de apă pentru folosire internă. După apariția apeductului Bălți - Soroca, acestea au fost închise. Numai cîteva au mai rămas în gestionarea întreprinderilor.

Odată cu construcția mini-combinatelor (Combinatul de pâine, Combinatul de carne, Combinatul de lapte, Combinatul de piele și blănuri, Combinatul de cerialiere, Combinatul de produse alimentare, morile ș.a) se construiesc și case de locuit mai moderne.

1955. Bălți. Construcția Centralei electrice cu termoficare. *Din colecția arhivei ÎM „Cet-Nord”.*

Construcția Centralei electrice. După cel de-al II-lea Război Mondial energia electrică era transmisă de la niște stații electrice (Diesel) care erau împărțite pe zone. Direcția care se ocupa de livrarea energiei electrice în oraș se afla lângă Uzina experimentală a utilajului comunal, vizavi de ÎM. „Regia Apă-Canal”. Mai tîrziu, în anul 1948, la Bălți a început să se proiecteze *Stația electrică din Bălți*, cu o putere de 8 MW (2x4MW), cu trei cazane cu abur cu o capacitate de producere 20t/h fiecare. La Chișinău

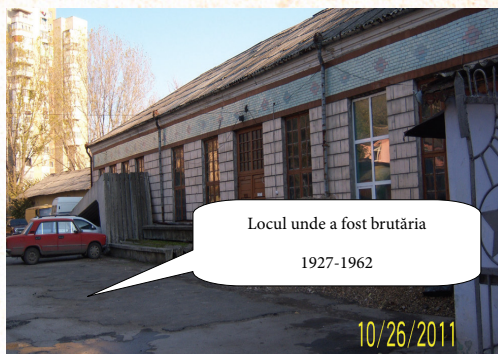
Cet - nr. 1 este dat în exploatare în anul 1952, iar în decembrie 1956 a fost lansat

⁶⁷GOLVATÎI, Igor. Biblioteca într-un volum. In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 2 (149), p. 2.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

primul generator turbo a Centrului cu o putere de 4 MW și cazanul de abur st. 1. Lansarea agregatelor indicate a devenit un eveniment de o importanță extraordinară pentru dezvoltarea orașului Bălți. În casele și instituțiile orașului Bălți au început să fie livrată energie termică, obținându-se astfel încălzirea și iluminarea. În 1958 a fost dat în exploatare al II-lea generator turbo, cu o putere de 4 MW. La cîrma acestei instituții a stat *Grigore Locșin*.^[68] Pentru a alimenta Centrala cu apă, au fost săpate 10 sonde (în prezent funcționează doar 4). Din cauza inutilității, în anul 1998, 6 au fost distruse. CET-ul a început să se alimenteze cu apă de la ÎM. „Regia Apă-Canal”. Pe teritoriul Centralei sînt active sondele nr. 25, 26, 27, 28, 89 (după enumerarea EH GeoM - 615C, 903C, 521C, 907C, 89), volumul de apă acumulat este pompat în 3 rezervoare mari cu un volum de 1000 m³ care alimentează rețelele termice a întreprinderii. Astfel, grație acestei Centrale, a început să se dezvolte intens orașul.

Combinatul de pîine. În perioada celui de al II-lea Război Mondial, orașul Bălți se aproviziona cu pîine de la cele 4 mini-brutării existente în oraș. SA „Combinatul de pîine” și-a început activitatea prin formarea în anul 1944 a *Direcției combinatelor* (Заводоуправление), în componența sa intrau 4 brutării imperfecte (кустарные пекарни), situate în case de locuit, construcția lor datînd din anul 1886 și 1901^[69] (*brutăria nr. 1 din bd. Eminescu 12*^[70]; *brutăria nr. 2 din str.*

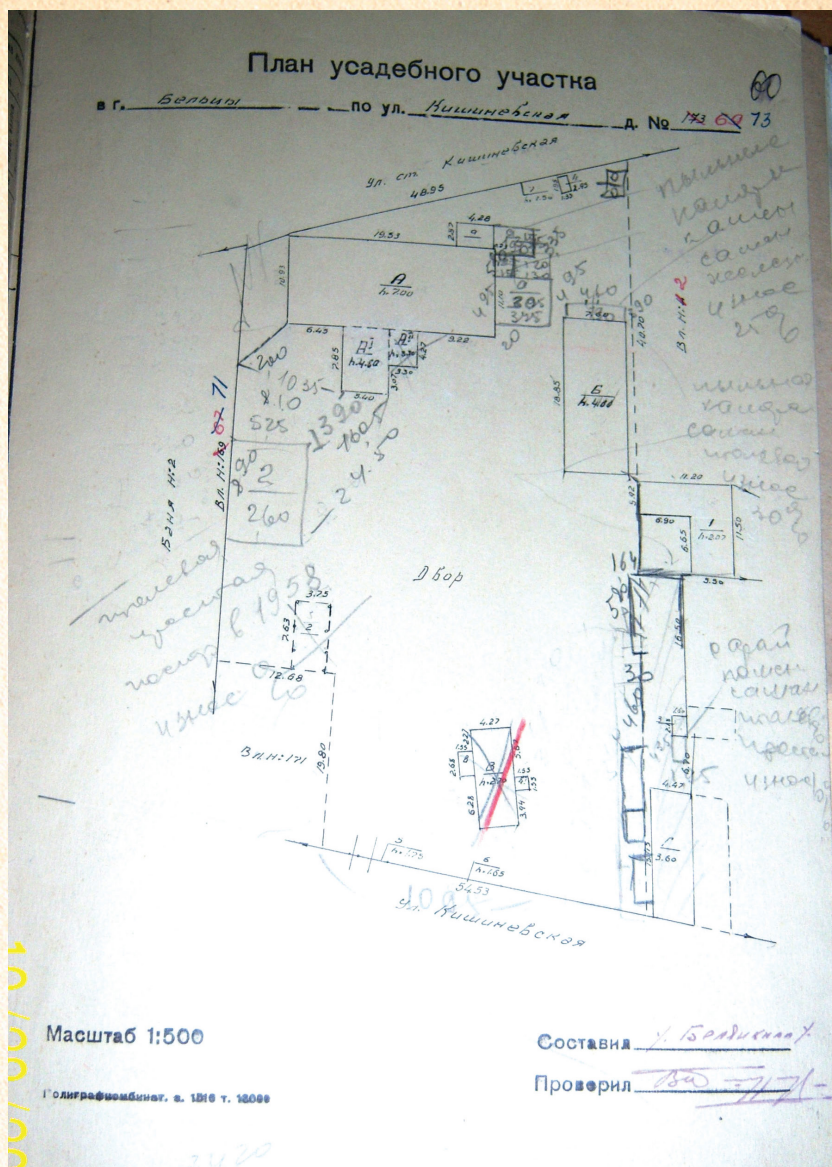

Bălți. *Brutăria* de la Moara nr. 2, str. Chișinăului 73. Anul construcției 1927.
A funcționat pînă în anul 1962.

⁶⁸Din «Пояснительная записка по АО ЧЕТ-НОРД».

⁶⁹Arhiva Muzeului de istorie și etnografie Bălți. (Caracteristica combinatului de pîine din or. Bălți)

⁷⁰Astăzi această brutărie cu un nivel, din cărămidă roșie, construită în perioada românească, deja nu mai există, deoarece pe locul ei (blocul administrativ) este construită fabrica de tricotate „Rada”. Construcția acestei fabrici a avut loc în anul 1972.

Bălți. Planul moșiei, Moara nr. 2 (str. Chișinăului, 73)

Ștefan cel Mare 111, brutăria de la moara nr. 2 din str. Chișinăului 73 ^[71],^[72] și nr. 4, str. Șevcenco 4 ^[73],^[74]), cu o putere de lucru 13 t. de produse de panificație cu 3

⁷¹ Astăzi, această brutărie cu un nivel, din cărămidă roșie, construită în 1927 și demolată la 25.02.1962, deja pe locul ei este drum.

⁷² Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 301 426, nr. 160 din str. Chișinăului, 73; Combinatul de piine/casă de locuit.

⁷³ Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 207 224, nr. 49022 din str. Șevcenco, 4, Combinatul de piine/casă de locuit.

⁷⁴ Astăzi, această brutărie cu un nivel, din cărămidă roșie, construită în 1912 și demolată în 1955, deja pe locul ei este drum. Ea se afla în ograda familiei Evdochia și Anatolie Bologani din Cartierul

Orașul Bălți. Pașini de istorie

denumiri. Celelalte două brutării au fost desființate.

În raioanele eliberate spre 1 iulie 1944, au funcționat 174 din 219 întreprinderi alimentare. În prima jumătate a lunii mai, morile și brutăriile din Bălți produceau zilnic pentru front 100 t de făină și 22 t de pâine, iar fabricile de ulei nr. 1 și nr. 3 care au început să funcționeze spre sfârșitul lunii aprilie, au produs pînă la 30 t de ulei.[⁷⁵]

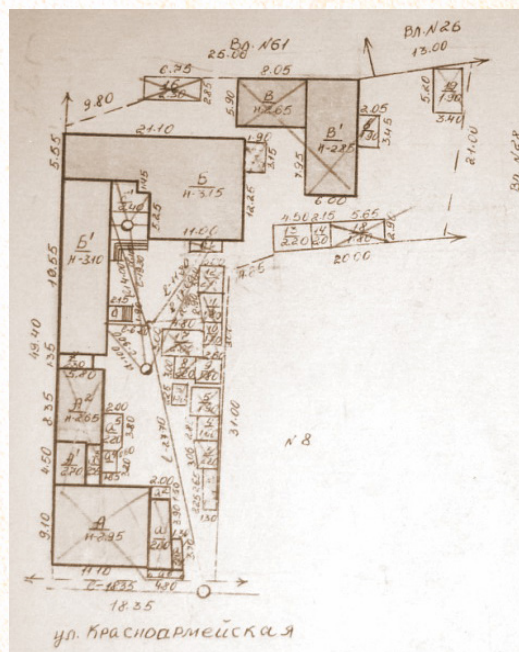
În anul 1948, în baza atelierilor de reparație, în edificiul vechi nefuncțional a fost montat utilaj pentru combinatul de pâine, care s-a extins pe teritoriul actual și se alimenta cu apa din conducta orașenească pînă în anul 1972, cînd s-a săpat o sondă pe teritoriul întreprinderii, folosită pînă în anul 1991, cînd au revenit la rețeaua centralizată. La început, combinatul a activat cu o secție, iar apoi, (în anul 1947) se dă în exploatare blocul administrativ, care activează pînă în anul 1973, iar din cauza reconstrucției trece în secția nr. 2 pentru bisquit. În anul 1947, *Direcția combinatelor* a fost reschimbata în *Combinatul de pâine din Bălți* cu trustul industrial de brutărie, cofetărie-patiserie și macaroane. În anul 1969 a fost pus în funcțiune *Combinatul de pâine nr. 1* care s-a modernizat în acea perioadă, cu o productivitate de 70 t/zi. În anul 1989 a fost dat în exploatare *Combinatul de pâine nr. 2* pentru producerea pîinii, franzelei și patiseriei, cu o productivitate de 47 t/zi.

În anul 1995 a avut loc reconstrucția combinatului, anume a secției de bisquit, unde a fost dată în exploatare o linie tehnologică modernă computerizată a firmei italiene „Orlandi”, destinată prelucrării sorturilor uscate de biscuiți.

Astăzi combinatul de pâine are în palmaresul său peste 100 de modele de produse de panificație și patiserie.

Se poate de menționat faptul, că în orașul Bălți în perioada de după cel de al II-lea Război Mondial a sporit numărul construcțiilor. În anii ,80 ai secolului XX au continuat să fie deschise multe alte întreprinderi, instituții sociale și de învățămînt, medicale. De exemplu, spitalul de psihiatrie, spitalul feroviar, spitalul pentru copii, policlinica nr. 1, spitalul municipal ș.a.

Combinatul de carne își are începutul în anul 1940 ca un mini combinat de carne și mezeluri din strada

1940. Bălți. Schema Combinatului de carne din str. M. Kogălniceanu.

Pămînteni.

⁷⁵История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ch., 1974, p. 214.

Krasnoarmeiscaia (M. Kogălniceanu), 10, unde activa o mini secție de mezeluri, care producea câteva feluri de mezeluri. Clădirea era construită din cărămidă, pe unele părți din lampaci, forma literii „Г”, avînd o suprafață de 466,7m². Edificiul a fost modificat și transformat într-un mini combinat de prelucrare a cărnii. În prima jumătate a clădirii din față se găsea beciul mare, care servea drept frigider, iar în a doua jumătate a casei se găsea abatorul și secția de mezeluri. În anul 1958 a devenit cămin. Actualmente această casă și-a pierdut din trecutul său glorios. Mai tîrziu, edificiului dat i-au fost anexate alte construcții. Pe strada Krasnoarmeiscaia, nr. 9, se găsea administrația acestui combinat. [76], iar în anul 1944 devine ca o *Organizație industrială de păsări și ouă* (Птице-яйцепром), cea care a deschis o secție de creștere a păsărilor. De aici și pornește istoria. Această secție se afla pe strada Ștefan cel Mare, nr. 146, care mai tîrziu devine vecinul Combinatului

1948 .Bălți. Mini fabrica de carne din str. A. Lăpușneanu.
Imagine din albumul SA. „Basarabia-Nord”.

de lapte, care se construiește în anul 1958 la marginea orașului, iar în anul 1948 pe str. Krasnaia (A. Lăpușneanu) se găsea o altă clădire tot cu un nivel, care a fost transformată într-o mini fabrică de carne (în spatele Uzinei „Răut”). În oraș exista și un mini abator, unde încă pe vremuri se sacrificau bovinele (cai, vite, porci ș.a). În baza acestuia, Ministerul industriei cărnii și laptelui înființează o secție de carne și grăsimi, unde se făcea prima prelucrare a materiei prime. În anul 1958, secția de creștere a păsărilor, abator și secția de mezeluri se unesc, formînd astfel Combinatul de păsări și carne, al cărui prim director a fost dl *Kopaciov*.

În anul 1962, după un proiect tipic cu nr. 1872 al ГИПРОМЯСО din 1957, se dă în exploatare un complex nou al Combinatului de carne, care era compus dintr-un frigider (1960), un bloc de carne și grăsimi (1961), un bloc de mezeluri

⁷⁶Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300312268, str. M. Kogălniceanu, nr. 10. Combinatul de carne/casă de locuit.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

(1962) cu frigidere mari care putea păstra un volum mare de produse. Secțiile de producere devin mai încăpătoare, condiții de lucru mai bune. Secția de creștere a păsărilor a rămas pe locul vechi și a activat pînă în anul 1993.⁷⁷

Primul **Combinat de lapte** din or. Bălți - a fost deschis în anul 1944, transformînd astfel o clădire cu un nivel din strada *Cooperativei (Sf. Nicolae)* într-o mini-fabrică de prelucrare a laptelui și de producere a diverselor produse lactate.

1944. Bălți. Mini fabrică de lapte din str. Sf. Nicolae.
Imagine din albumul SA. „Incomlac”.

La această mini fabrică își începe activitatea, primul director – *D. Kravițki*. În acea perioadă, aici activau 7 angajați. După creșterea consumului produselor de lactate, în anul 1958 se fondează Combinatul orașenesc de lapte din Bălți situat pe strada Ștefan cel Mare, 146, alături de Combinatul de carne. Combinatul din 1958 avea o capacitate de muncă de 10 t/zi, întrucît este dotat cu utilaj modern, pentru acea perioadă: preparator de unt cu un volum de producere de 800 l; separator de frișcă care producea 3 000 l/oră; pasterizator cu tobă. Marfa produsă în asortiment timp de o zi: lapte în bidoane - 200 kg, smîntînă - 60 kg, brînză - 30 kg, chefir - cca 150 kg.

În anul 1963, odată cu apariția materiei prime se mărește necesitatea de a se construi spații de producere.

În anul 1970 se formează Asociația Bălți „Lapte” (*Бельцкое объединение „Молоко”*) în componența căreia intră: *Combinatul de lapte din Bălți; Combinatul de brînzeturi din Rîșcani; Combinatul de unt din Edineț; Secția de brînzeturi din Fălești; Sectorul de separatoare din Drochia, Glodeni și Sîngerei*. Prelucrarea laptelui în acea perioadă alcătuia 108 mii tone.

În anul 1973 se dă în exploatare un complex nou al *Combinatului de lapte* din str. Calea Ieșilor, 180. Acest complex este dotat cu un bloc administrativ, bloc de producere, frigidere performante, 4 secții de bază pentru a produce: cașcaval, înghețată, brînză, unt ș.a și 9 încăperi auxiliare. La complexul vechi, combinatul se alimenta cu apă de la conducta orașenească. La Combinatul nou, au fost săpate

⁷⁷Din arhiva SA. *Basarabia Nord*.

două sonde și un rezervuar. Actualmente, combinatul se alimentează de la conducta orașenească de apă. La complexul vechi din strada Ștefan cel Mare a rămas

Bălți. Bl. IV. Blocul administrativ. 1982.
Imagine din arhiva SA „Mioara”.

secția SOM. În anul 1989, secția aceasta a fost închisă.⁷⁸

Combinatul de piele și blănuri din or. Bălți. Ca ramură a industriei, prelucrarea blănurilor și a pielii a fost fondată în timpul puterii țariste și celei sovietice. În atelierul lui L. Zasmanovici din Bălți, se confecționau aproximativ 700 de pălării anual. În perioada de pînă la Primul Război Mondial, formele de prelucrare a pielii purtau un caracter primitiv și sezonier. În orașul Bălți nu existau fabrici care ar fi satisfăcut necesitățile orașenilor, ci doar niște întreprinderi mici - care activau în niște condiții primitive.^[79]

Această fabrică a fost construită la marginea orașului în anul 1944, pe loc *Lagărului de prizonieri cu regim forțat*. Prizonierii, care decedau, erau transportați cu căruța la cunoscutele gropi de pe teritoriul *Lagărului de prizonieri* de lângă Combinatul de blănuri. Acesta se afla lângă o miriște, azi pe locul acesta pustiit s-a construit: Centrele comerciale „Metro” și „Bomba”. Crucea și placa ridicate pe acest loc ne vorbesc despre evenimentele anilor 1941-1945. După ce în iulie-august 1945, așa zisul *Lagăr obișnuit* este închis, iar prizonierii rămași repartizați prin alte lagăre de pe întreg teritoriul fostei URSS, gropile în cauză sînt astupate, iar cei care între timp mai mureau, erau îngropați, pe timp de noapte, la Cimitirul evreiesc. *Lagărul cu regim forțat* avea încăperi în stil de cazarmă. Prizonierii erau tratați în Spitalul specializat, deschis în anul 1944, cu numărul de înmatriculare – 3376, construit încă prin anii 1868-1871 și se afla pe locul actualului edificiu al *LT „M. Eminescu”*.^[80]

⁷⁸Din arhiva SA. *Incomlac*.

⁷⁹Din arhiva Combinatului de blănuri Bălți, p. 5-6.

⁸⁰STURZA, T. Morminte fără cruci. In: *Curierul de Nord*, 1992, nr 17, p. 5.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Combinatul de piele și blănuri a fost fondat în septembrie 1945, conform ord. nr. 112 din 27.07.1945 a Comisariatului norodnic al industriei ușoare a RSSM. [81]
La cîrma acestei întreprinderi a stat - L. Lucațchi. [82]

În anul 1946, în legătură cu transformarea Comitetului norodnic al Ministerului, Fabrica de blănuri din Bălți a început să se subordoneze Ministerului industriei ușoare a RSSM. Perioada de organizare a fabricii a continuat pînă în luna septembrie a anului 1946.

La acel moment erau gata și transformate spații pentru depozit în fosta moară, unde s-au instalat vremelnice secțiile de producere a fabricii. [83]

Pînă la jumătatea anului 1947, la Fabrica de blănuri nu s-au utilizat mașini și mecanisme. Prelucrarea materiei prime se efectua manual. Fabrica nu putea să satisfacă cererea de piață, deoarece nu avea instalat un apeduct și canalizare. De exemplu, pentru 1000 buc. de piele de oi se cheltuia 200 m³ apă. Apa de la fabrică era obținută cu ajutorul unei pompe manuale.

În anul 1950 - a fost dat în exploatare primul bloc de producere, iar în anul 1954 depozitul de materie pentru păstrare a 300 000 de buc. de piele de oaie.

Începînd cu anul 1955, muncitorii însușesc producerea în masă a blănurilor de oaie și metodele de prelucrare a blănurilor de vidră și nutră.

Aprilie 1955 - conform ord. Ministerului industriei ușoare a RSSM, este fondată fabrica de blănuri, pălării și căciuli (головных уборов) din or. Bălți.

Ianuarie 1960 - Combinatul de piele din Bălți, Combinatul de blănuri și pălării din Bălți și Fabrica de croire a blănurilor din Chișinău au format Combinatul de blănuri din Bălți.

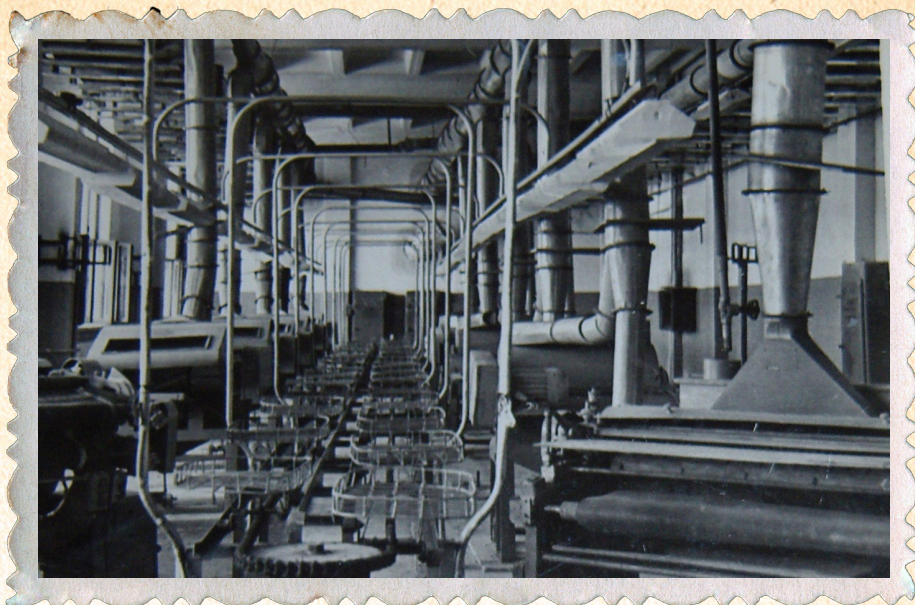

Bălți. Secția de cusătorie. Blocul nr. II. 1969.
Imagine din arhiva SA „Mioara”.

⁸¹ibidem, p. 127.

⁸²ibidem, p. 17.

⁸³ibidem, p. 6.

Bălți. Secția de cusătorie. Blocul nr. II. 1969.
Imagine din arhiva SA „Mioara”.

Bălți. Construcția blocului nr. III.
Secția de prelucrare a pielii de oi. 1969.
Imagine din arhiva SA „Mioara”.

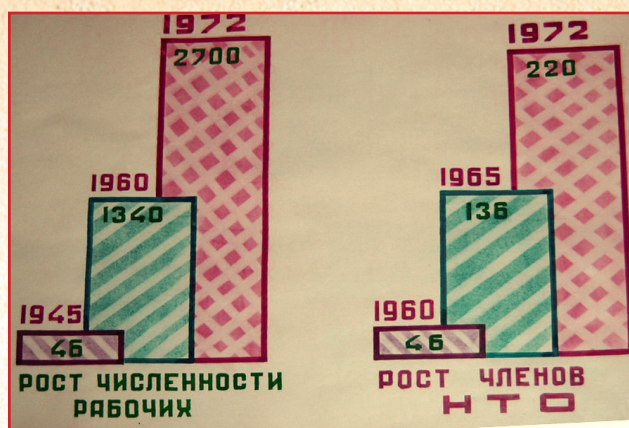

Diagrama creșterii numărului angajaților. Imagine din arhiva SA „Mioara”.

Ianuarie 1964 - se dă în exploatare blocul nr. 2, de cojucărie - și cusută.

Ianuarie 1969 - se dă în exploatare, blocul nr. 3, care va avea o capacitate de prelucrare de 1,5 mln. de piei de oi.

1970 - a fost finisat cu forțele proprii primul bloc de producere pentru prelucrarea pielei de iepure.

1971 - se însușește prelucrarea în masă a blăunii și a piei de nură. [84]

1975 - se redeschide Combinatul de blănuri din Bălți. [85]

În anii '60 ai secolului al XX-lea, a fost dat în exploatare Fabrica de coasere a cojoacelor.[86]

1973 - este dat în exploatare blocul - depozit pentru materia primă.

1978 - a fost construită Stația de ieșurare a deșeurilor.

1982 - se dă în exploatare Blocul Administrativ.

În anul 1974 începe activitatea **Stația de deservire tehnică a automobilelor**. Aceasta era o întreprindere care asigura cu piese toate mașinile din nordul țării. Ca și toate întreprinderile mari, aceasta și-a săpat pe teritoriul său o sondă pentru a-și rezolva necesitățile cu apă. În anul 1974 a fost construit Castelul de apă cu tot echipamentul necesar. La moment, acesta staționează, deoarece întreprinderea se alimentează de la ÎM „Regia Apă-Canal”. Organizația dată a avut de suferit diverse modificări în denumire. De exemplu, la 11 aprilie 1988, ea a fost reorganizată în *Întreprinderea auto-moto service și târguială*, apoi la 12 mai 1995 - în SA „Service Auto-prim”. Această întreprindere activează și în prezent.

În prezent, în municipiul Bălți apar noi întreprinderi, se reconstruiesc cele vechi. Cu ajutorul acestora industria și infrastructura orașului se dezvoltă.

⁸⁴Din arhiva Combinatului de blănuri Bălți.

⁸⁵История народного хозяйства Молдавской ССР - 1959-1975/ под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ch., 1978, p. 93.

⁸⁶ibidem, p. 144.

Morile de măcinat făină din orașul Bălți

În industria alimentară din Basarabia, un rol important a avut măcinăria. Anual creștea colectarea grâului după cererea consumătorului de pe piața internă. Capacitatea de producere a morilor era de 2,3 ori mai mică.

În perioada anilor 1878-1880 a crescut numărul morilor de făină cu abur: 3 la Chișinău și 1 la Bălți, iar la începutul sec. al XX-lea – mai mult de 30. Aceste mori activau ca întreprinderi de fabrică-uzină.^[87]

Odată cu creșterea morilor de făină, crește și volumul lor de producere.

Anul 1892 a fost un an secetos, cel care a dus la micșorarea producerii de făină și vodcă.^[88]

Cele mai mari și cele mai echipate tehnic erau întreprinderile din orașele: *Chișinău, Bălți, Soroca, Izmail, Tighina, Comrat*. Ele furnizau în orașe făină.^[89] La

Moară de vânt în Chișinău. O astfel de moară a existat și în orașul Bălți.

Imagine Internet.

Bălți, a existat în anii '80 ai sec. al XIX-lea, moara lui *Lipson*.^[90] Măcinatul se făcea cu ajutorul morilor – de vânt (care erau la *Izmail, Akerman* și *Tighina*), terestre și

⁸⁷ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1975, p. 97.

⁸⁸ibidem, p. 98.

⁸⁹*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958* / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ch., 1974, p. 220.

⁹⁰ibidem, p. 221.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

acvatice. Din cauza numărului mic de mori, în Basarabia, măcinarea se făcea în condiții casnice cu ajutorul rîșniței. Fiecare gospodină din sat avea rîșniță care era pusă în mișcare manual.

Moara de apă de pe râul Bic. O astfel de moară a existat și în orașul Bălți.

Imagine Internet.

În tabelul de mai jos vedem *numărul de mori ce existau în unele orașe și județe din Basarabia în anul 1812.*^[91]

Oraș și județ	Numărul de mori
Chișinău	10
Jud. Chișinău	1785
Bălți	?
Jud. Bălți	286
Hotin	1
Jud. Hotin	139

Lipsesc datele despre numărul de mori în orașul Bălți.

La începutul anilor '20 ai sec. al XIX-lea, în Basarabia existau mai mult de 3 mii de mori, inclusiv 2,8 mii în sate. Cele mai multe au funcționat în județele: Chișinău (1785), Tighina (339), Bălți (236) și Akerman (143).^[92]

⁹¹ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1964, p. 126.

⁹²*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1912-1917* / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ

Orașul Bălți. Pagini de istorie

În 1861 în orașele Chișinău, Akerman și jud. Chișinău, ținutul Hincești apar mori cu abur. La Chișinău, comerciantul S. Zahnenko, face un de mers către administrația orașului să-i permită construcția unei mori cu abur.

În tabelul de mai jos *Cantitatea de mori fără par* care au existat în unele județe și orașe în anul 1891.^[93]

judet	cantitatea	oraș	cantitatea
Chișinău	1280	Chișinău	49
Orhei	1296	Orhei	2
Hotin	921	Hotin	30
Bălți	894	Bălți	?

În anii 1901-1902, în orașul Bălți erau: moara de măcinat făină și de preparare a crupelor ale comerciantului – E. Meilihson în care activau 28 de muncitori.

În anii 1944-1945, în orașul Bălți au existat 5 mori (nr. 1-5), în 1946 (nr. 2-5) au existat 4 mori, iar în 1948 - 22 de mori (nr. 2-5, 8-10, 13, 15-17, 19-29).^[94]

În prezent, în orașul Bălți sînt două mori: Moara din str. Ștefan cel Mare și a doua pe str. Sorocii.

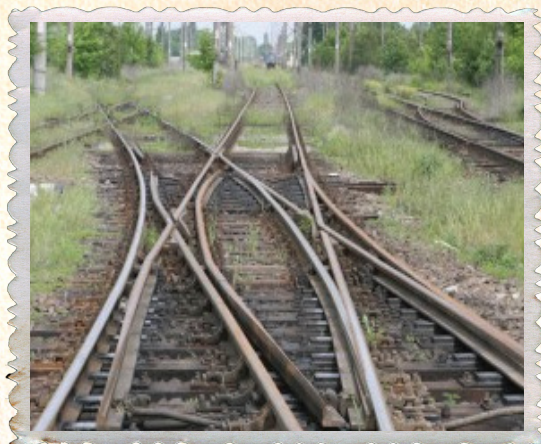
Bălți. Moara nr. 5 din str. Ștefan cel Mare.
Imagine actuală.

H. Ch., 1977, p. 69.

⁹³ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). Ch., 1975, p. 67.

⁹⁴Din arhiva SA „Moara”, Cartea de ordine, fond. 150, inventar nr. 1, pentru anii 1944 -48.

Drumurile de acces urban și Calea ferată

Bălți. Calea ferată „Bălți-Ocnița-Noua Sulița”, construită în 1893.
Imagine Internet.

Bălți. Mlaștinile de pe străzile orașului Bălți în sec. XIX. *Imagine Internet.*

În materialele de arhivă, cele ce redau ținutul Basarabiei din perioada țaristă se enumărau 17 orașe și 683 de sate.^[95]

Odată cu creșterea mărfurilor din gospodăriile boierilor se mărește transportarea pînii și a altor produse cerealiere, crește necesitatea pentru drumuri mai bune.

Construcția șoselelor de zemstvă s-a început în Basarabia, în anul 1896 și care a continuat pînă în anul 1901 cu o lungime de de 24,9 mile.^[96]

Mijloacele de bază de comunicare au fost drumurile de țară neasfaltate, pe care, după prima ploaie, nu te puteai deplasa. Pînă și după anul 1918 multe orașe și sate erau izolate din cauza lipsei de drumuri sau situația lor rea. Lungimea generală a drumurilor în 1922 în republică era de 969 924 km. La 1938, au fost construite 250 km de drum - șosele.^[97]

În anii '30 ai sec. al XX-lea, în Basarabia apare transportul aerian, care la fel ca și legătura telefonică era predestinat armatei. Linia aeriană principală lega *Bucureștiul*, *Galațiul*, *Chișinăul* și *Cernăuțiul*.

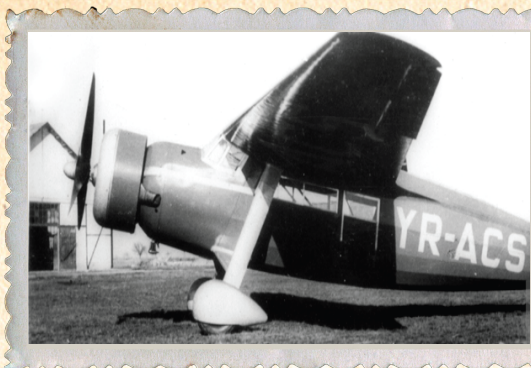
În Basarabia în această perioadă au existat trei aerogare: *Chișinău*, *Izmail* și *Akerman*.^[98]

⁹⁵*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1977, p. 15.*

⁹⁶*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1912-1917 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1977, p. 120.*

⁹⁷*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1974, p. 128.*

⁹⁸*ibidem*, p. 129.

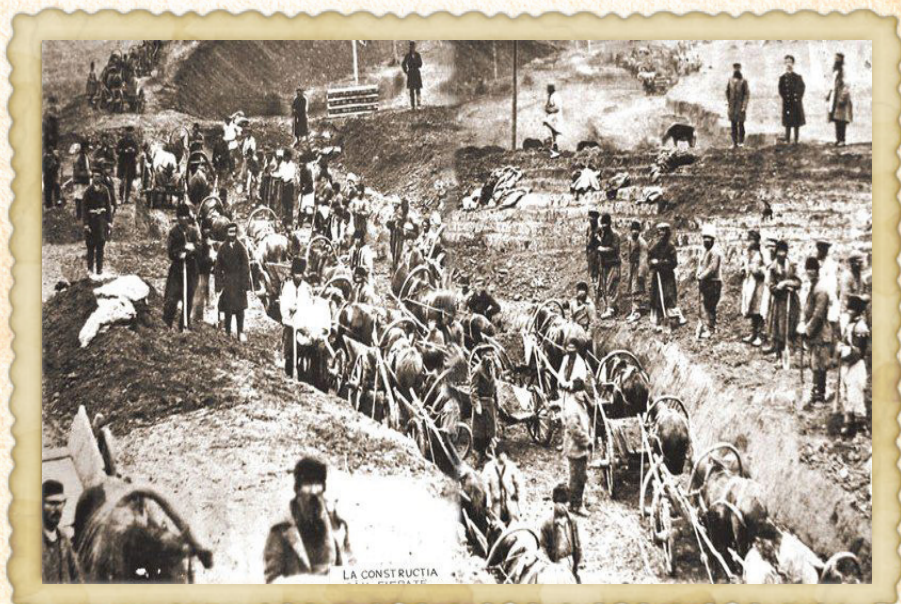

Bălți. Aerogara din Bălți 1940.
Imagine Internet.

Din vara anului 1940, la Chișinău a fost stabilită comunicarea aeriană cu o cursă regulată care făcea legătura cu *Moscova, Kiev, Odesa* și o cursă cu cele interne – cu Bălți.^[99]

Prima etapă de construcție a căii ferate în Basarabia s-a început după cea de-a doua reformă țaristă (1861-1900). După deziderarea nobelimei basarabene, proprietară de pământ, s-a ajuns la necesitatea de a construi o cale ferată de la Chișinău

spre județele de nord, care s-ar fi întins de-a lungul guberniei și ar fi unit-o cu celelalte raioane ale Rusiei și la nord-vest cu exteriorul. Proprietarii basarabeni de pământ au scris demersuri la guvern despre construcția căii ferate Chișinău-No-ua Sulița, erau gata să accepte un impozit special. Dar, deoarece Basarabia, fiind un punct strategic militar în războiul ruso-turc, guvernul atenție specială acordă căii ferate *Tighina-Reni-Galați*. În 1877 a fost urgent așternut un traseu de 285 de mile de cale ferată. În perioada anilor 1871-1875 construcția căii în gubernie s-a redus la doar 169 de mile. Tronsonul *Tighina-Galați* a avut o însemnătate mare și pentru alte scopuri nemilitare. Ea unea Basarabia centrală și cea de sud cu cel mai important port fluvial de pe râul Dunăre de la Galați, de unde pornea pe râu calea spre *Izmail, Kilia și Reni*. A doua etapă de construcție a căii ferate a fost în

Construcția căii ferate Bălți-Noua Suliță. *Imagine Internet*

⁹⁹ibidem, p. 173.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

anii 1890, atunci cînd a început să fie dirijată de Societatea sud-vest a căii ferate. În perioada anilor 1893-1894 au fost așternute 367 de mile de drum, printre care ramura *Bălți-Ocnița-Noua Suliță* în partea de nord a Basarabiei. S-au constituit 21 mile de drum. Odată cu finisarea acesteia, Basarabia a căpătat ieșire la drumurile austriece, spre exterior. Totodată a crescut simțitor și comerțul în partea de nord a Basarabiei:^[100] în *Soroca, Bălți, Otaci, Rașcovo, Zgurița, Rîșcanovca, Falești, Sculenii, Vadul-lui-Vodă și Ungheni*. În perioada cîrmuirii regimului țarist, pînă a se construi calea ferată (1892-1894), satul Slobozia (Bălți) era un sat separat, la 2 km de Bălți. În acest scop, la 17 ianuarie 1886, din Pietersburg sosește la Chișinău, Poileakov, care primise de la Guvernul rus concesiunea pentru construcția căii ferate *Bălți-Noua Suliță*. Lucrările au început în 1892 la *Slobozia – Bălți*, dar mergeau anevoiois din cauza mlaștinilor. Traversele și șinele erau așezate manual. La 12

Bălți. Gara feroviară „Bălți – Slobozia” 1893.
Imagine din Arhiva Muzeului de Istorie și Etnografie Bălți.

Bălți. Gara feroviară Bălți Slobozia. Anul
1968. Imagine Internet

Bălți. 2011. Gara feroviară Bălți-Slobozia.
Imagine Internet

¹⁰⁰ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития).
Ch., 1975, p. 141.

„Ultimul drum parcurs de la Stalingrad pînă la Wașovia“ dedicat celui de-al doilea război mondial (1941-1945). Locomotivă construită în anul 1945.

Această locomotivă ЭИ-686-71 a devenit un obiect de istorie. Memorialul a fost deschis în depoul de locomotive a Stației căii ferate „Bălți-Slobozia” în ziua subotnicului comunist din 1981.

„În amintirea timpului trecut“. Memorialul locomotivei. Locomotiva adusă din Lvov, construită în anul 1905. Această locomotivă Gr. 255 a devenit un obiect de istorie. Memorialul a fost deschis în fața Bibliotecii lucrătorului feroviar a Stației „Bălți-Slobozia” 1980.

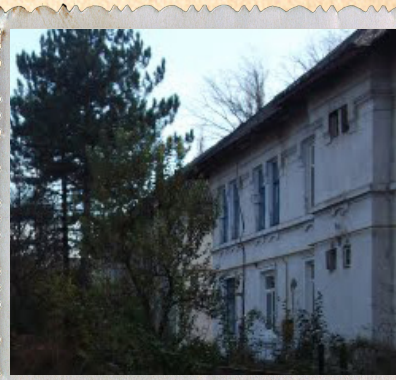

Memorialul vagonului de marfă „De front”. Acest tip de vagon din 1900, de lemn, cu două osii a asociației Uzinei de construcții navale și turnare mecanică., destinat pentru transportarea mărfii, animalelor cît și a prizonierilor și ostașilor. A devenit un obiect de istorie. Memorialul a fost deschis în depoul de locomotive a Stației căii ferate „Bălți-Slobozia” în 1970.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Gara „Bălți-Slobozia”.
Capela marelui mucenic Gheorghe.
Imagine actuală.

Casă de locuit cu două nivele în preajma
Gării „Bălți-Slobozia” construită după al
II-lea război Mondial. *Imagine actuală.*

Casă de locuit cu două nivele în preajma Gării „Bălți-Slobozia” (str.
Feroviarilor) datează cu sf. sec. XIX. Monument de arhitectură de
importanță națională. *Imagine actuală.*

noiembrie 1893, de la gara *Slobozia* a pornit spre *Ocnița* prima garnitură de tren. Prin calea ferată orașul *Bălți* a ieșit la rîul Nistru.^[101]

Conform Ordinului guvernatorului Basarabiei, fiecare locuitor trebuia 30 de zile anual să lucreze la construcția drumurilor de însemnare militară, dar în realitate se lucra cîte 3-4 luni. ^[102]

Datorită căii ferate, Bălțiul devine centru industrial important în nordul țării. Au fost construite liniile Slobozia - Rîbnița - Bălți - Lipcani, s-a pus baza transportului feroviar din Moldova.^[103] Apoi linia s-a construit pînă la Ungheni, de unde garniturile de tren se deplasau la *Chișinău-Tiraspol* pînă la Odesa. Bălți de-

¹⁰¹BACIU, Gheorghe. *Orașul Bălți și oamenii lui*. Ch., 2011, pp. 448-449.

¹⁰²*История народного хозяйства Молдавской ССР - 1917-1958* / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ch., 1974, p. 201.

¹⁰³ *ibidem*.

vine o stație de pasageri și marfă a părții de Sud și Nord al județelor Hotin și Orhei. La 12 noiembrie 1893, la marginea orașului Bălți, în direcția Ocnița, s-a construit prima gară feroviară, care se numea *Bălți-Slobozia*.^[104]

Pe parcursul existenței (1893 - 1967) gara a avut de suferit pe urma unui bombardament în anul 1944 și a unui incendiu în anul 1967, care a devastat o jumătate de încăpere a gării feroviare și care ușor s-a extins pe toată suprafața edificiului. Incendiul s-a produs în restaurantul „Severnii”, al cărui proprietar era Bunescu, care avea și funcția de șef al Gării. În anul 1969, împreună cu familia a plecat cu traiul în România. Acesta locuia în casa în care actualmente se află Centrul sanitaro-antiepideemic a stației Bălți a Căii ferate. Se discută despre două posibile cauze ce-ar fi provocat incendiul din 1967: un scurt circuit și nedorința de a achita escrocului (răket), au adus la provocarea incendiului. Restaurantul arhitectural era un tot întreg al edificiului.^[105]

Prima construcție a edificiului gării era doar cu un nivel. O construcție de cărămidă, interiorul căreia era din draniță roșie, care foarte ușor s-a aprins. La stingerea incendiului a fost implicată și populația. În anul 1968 -1970 a fost restaurată din nou. În luna noiembrie 1970, Bălțiul s-a bucurat din nou de deschiderea gării, care a luat o nouă haină, o nouă arhitectură. A fost construit etajul doi, care este și în prezent. Odată cu construcția căii ferate, în anul 1892, au fost construite 5 case de locuit cu un nivel pentru angajații căilor ferate și a gării din scuarul gării. Aceste case au mai mult de un secol. Astăzi ele au devenit edificii și au alte destinații sociale care găzduiesc: *Centrul Sanitaro-antiepideemic* a stației Bălți a Căii ferate; *Ștabul GZ al nodului CF „Bălți-Slobozia”*; *Societatea veteranilor de război și de muncă a Căii ferate Stația „Bălți-Slobozia”*; *Capela marelui mucenic Gheorghe; Direcția pentru minori și moravuri a CPT-Bălți; Procuratura în Transport ș.a.* Toate aceste edificii alcătuiesc palmaresul istoric municipal. În partea stângă al scuarului, cu ajutorul prizonierilor germani, în anul 1944/1945 au fost construite 4 case cu două nivele, care formau deja o arhitectură. Sperăm ca aceste edificii vor fi luate în ocrotirea statului și incluse în Registrul de importanță locală și națională.

Odată cu construcția căii ferate și a diverselor edificii auxiliare, a fost construit și Castelul de apă (Водонапорная башня), care alimenta locomotivele (paravoz) cu apă, dar și casele din apropierea gării.

Mai târziu, în 1917 se deschide o altă gară feroviară - Gara „Bălți-Oraș” sau cum i se mai spune astăzi „Gara-Pămînteni”. Ea era destinată pentru circulația trenurilor internaționale Bălți-Ungheni-România și una rețeaua de nord și centru-sud a căii ferate din Basarabia, unde importanța nodului va crește. Între anii 1918 -1940, rețeaua de cale ferată a Basarabiei este parte componentă a căii ferate române.^[106]

¹⁰⁴ Железная дорога Молдовы. 130 лет в пути. Ch., 2001, p. 28.

¹⁰⁵ În prezent, acest restaurant deja nu mai există, deoarece după reconstrucția capitală, s-a deschis Sala de festivități și de primire a oaspeților de onoare. Parterul Gării de Nord avea o suprafață de 863,7 m² și cu o înălțime de 4,3 m, iar etajul doi are o suprafață de 897,9 m și cu o înălțime 3,4 m. [].

¹⁰⁶ Din comunicatul descrierii istoriei mișcării sindicale a nodului de cale ferată a stației Bălți

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Bălți. 1917. Gara „Pămînteni”
Imagine Internet

Bălți. 2011. Gara feroviară „Bălți-Oraș”
Imagine Internet

În 1939, în Basarabia număra 18 stații feroviare care deserveau toate raioanele țării. Conform hotărîrii de la 16 iulie 1940 a fost formată *Direcția căilor ferate* din Chișinău, în administrarea ei s-a transmis 6 linii cu ramuri adiacente, cu o lungime de 129,5 km de cale ferată. [107]

După eliberarea orașului Bălți de invazia fascistă, în depoul căii ferate se înregistrează trenuri din trofeele confecționate de nemți, unguri și români care erau destinate pentru căile ferate înguste. [108]

În luna mai 1944 a fost dat în exploatare podul feroviar de la Rîbnița. [109]

În perioada celui de al II-lea Război Mondial, calea ferată din Bălți a suferit mari pierderi. La 17 iunie 1944, avioanele nemțești au bombardat patru ore în șir nodul de cale ferată aruncînd în aer aproximativ 160 de bombe. Au fost distruse - depoul de locomotive, căi de stație (stanționie puti), macaze (strelocinîe perevodî). Au fost scoase din uz 8 trenuri, distruse aproximativ 80 de vagoane cu marfă. După unele amintiri ale veteranului *P. Avdeev*, a fost un coșmar, „trupurile oamenilor, care odată cu unda explozivă, au fost aruncați în sus, atârnați pe copacii din scuarul gării ferate. O parte din decedați au fost înmormîntați în scuarul gării ferate, iar ceilalți pe teritoriul depoului de locomotive”. Mai tîrziu, după proiectul *B. Împerațela*, pe mormintele din fața gării *Bălți-Slobozia* a fost inaugurat un obelisc. [110]

colectarea materialelor și oformarea albumului la care au contribuit președinții comitetului sindicali – „Depoul de vagoane” – *Tcaci N.*, „Distanța drumurilor” – *Țîbîrnac A.*, „Depoul de locomotive” – *Miroșnikov V.*, „Stația Bălți” – *Mironiuc A.*, unde au utilizat sursele: Amintirile veteranilor; fotografiile din albumul familial; materiale acumulate de elevii - cercetători ai fostei școli feroviare nr.5, sub conducerea profesorului de istorie Boris Sanevici; Cartea lui *P. Palamarcuic* „Новое- это хорошо забытое старое”; istoria căii ferate moldovenești; materialele muzeului „Боевой трудовой славы” дистанции пути и вагонного депо.

¹⁰⁷Ibidem, p. 156.

¹⁰⁸Ibidem, p. 5.

¹⁰⁹*История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1974, p. 213.*

¹¹⁰Din comunicatul descrierii istoriei mișcării sindicale a nodului de cale ferată a stației Bălți colectarea materialelor și oformarea albumului la care au contribuit președinții comitetului

Orașul Bălți. Pagini de istorie

După al II-lea Război Mondial Bălțiul avea doar o singură cale de acces - *calea ferată*. În această perioadă se acordă o deosebită atenție dezvoltării altor transporturi. Interesele gospodăriei populare din țară necesitau dezvoltarea transportului auto. Primele camioane auto au apărut în Basarabia la sfârșitul anilor '20. Ca să stabilească legătura auto între orașele țării, cât și legătura cu orașele cu bază primă.

La una din ședințele Comitetului Central al Partidului Comunist al RSSM din luna iulie 1944 se discută despre pregătirea către operația *Iași-Chișinău*, unde s-a decis de a organiza un bisăptămînal, în timpul căruia trebuie să se construiască printr-o metodă accelerată două șosele cu o lungime de 65 km: *Bălți-Edineț* și *Rîbnița-Florești*. La construcția acestor magistrale au participat mai mult de 30 mii de oameni. Aici au fost puse în aplicare toate tipurile de munci și ajutoare: vite, cai, pietre, roabe ș.a. Cu plugul arau pămîntul, iar cu hîrlețele încărcau roa-

Bălți. Autogara. Anii '60-70 ai sec. al XX-lea. *Imagine Internet.*

Bălți. Anii '70 ai sec. al XX-lea. Autobuse de rută în preajma Gării feroviare Bălți-Slobozia.

Imagine Internet

bele cu pămînt și caldarîm și le duceau pe panglica de drum. Această construcție trebuia să prezinte un traseu cu 4 benzi și buzunare. La 19 august 1944, pe traseul nou a trecut tehnica militară. În 1948-1949 drumul a fost reconstruit.^[111]

Dispozitiv pentru eliberarea ticketelor de călătorii cu autobuzul sau cu trenul.

Anii '70-80 ai sec. al XX-lea. *Imagine*

Internet.

sindicali - „Depoul de vagoane” - *Tcaci N.*, „Distanța drumurilor” - *Țîbîrnac A.*, „Depoul de locomotive” - *Miroșnikov V.*, „Stația Bălți” - *Mironiuc A.*, unde au utilizat sursele: Amintirile veteranilor; fotografiile din albumul familial; materiale acumulate de elevii - cercetători ai fostei școli feroviare nr. 5, sub conducerea profesorului de istorie Boris Sanevici; Cartea lui P. Palamarcuș „Новое- это хорошо забытое старое”; istoria căii ferate moldovenești; materialele muzeului „Боевой трудовой славы” дистанции пути и вагонного депо, p. 4.

¹¹¹ ГАЛЮК, Г. Дорогу-за две недели, В: *Голос Бэлць*, 1996, 12 iunie, p. 2.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

În anul 1950 în republică apar serviciile taxi care erau exploatare în Chișinău, Tiraspol, Orhei și Bălți. [112]

Populația urbană din republică din anul 1960 până în 1975 a crescut cu 106%, iar transportarea pasagerilor cu autobuzul cu - 201%. Din 56 de orașe și orașele au funcționat în 35 de orașe și orașele, iar serviciile taxi în - 38. [113] În trei orașe în anii '70 au apărut troleibuzele. Chiar și într-un sat, Solonceni, din raionul Rezina, a funcționat o perioadă linia de troleibuze. Unicul sat din Europa care avea troleibuz. Troleibuzul a circulat timp de trei ani în perioada 1990 - 1993, iar traseul acestuia era de circa doi kilometri - de la cimitirul dintr-un capăt al satului până la ferma situată la celălalt capăt al localității. Acum, cu părere de rău, numai stîlpii rămași amintesc de ele.

Troleibuzele în Bălți constituie un important mijloc de transport public. Prima linie de trolebuze (15 km) a fost deschisă în anul 1972 pe traseul Molodova - Autogara. Tot în acest an, la 26 august 1972, este înființată Direcția de troleibuze din orașul Bălți, reorganizată în 1992 în Întreprinderea Municipală „Direcția de troleibuze Bălți”. În primul an de existență a troleibuzelor, în Bălți circulau 20 de unități de transport. La începutul anilor 90 cele trei rute, ce cuprindeau 40 de km, erau deservite de 90 de troleibuze, în 2014 - 35 (11 unități de model nou).

Bălți. Primele troleibuze. Anii '70 ai sec. al XX-lea. *Imagine Internet.*

Bălți. Troleibuze moderne,
sec. al XXI-lea.
Imagine Internet.

¹¹²Ibidem, p. 332.

¹¹³История народного хозяйства Молдавской ССР - 1959-1977 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1978, p. 314.

Alimentarea cu apă

Odată cu apariția și dezvoltarea orașelor, se dezvoltă industria și transportul orașenesc, se mărește astfel gospodăria comunală: fondul locativ, construcția rutieră internă, se îmbunătățește electrificarea și apeductul. Primul apeduct a fost montat în 1892 la Tiraspol, apoi în 1939 a fost finisată construcția apeductului din Rîbnița. O astfel de dezvoltare s-a produs și în alte orașe, Chișinău și Bălți. [114]

Asigurarea orașului Bălți pînă și după cel de al II-lea Război Mondial era foarte dificilă și lăsa mult de dorit. Alimentarea cu apă se făcea de la fîntînile arteziene sau castelele de apă, iar după război din cele 5 zone ale „gardului de apă” (vodozabor): *zona orașenească, zona Reușel (Molodova), zona Copacianca, zona Răut și sonde separate*. Cele mai mari întreprinderi și instituții aveau nevoie de multă apă, de aceea și-au construit cîte un castel de apă pentru a se aproviziona. Unii se alimentau din fîntînile săpate, alții cu apă din rîu. (Mai tîrziu, vor renunța la acest procedeu din cauza calității proaste a apei, datorită poluării cu deșeuri alimentare și chimice. În oraș, alimentarea cu apă era proastă și aprovizionarea se făcea cu ajutorul unei căruțe cu un butoi tras de un cal. Nu existau țevi de canalizare și lipsa acestora a adus la mirosuri neplăcute pe străzile orașului. Gospodinele aruncau zoile pe străzi. Pentru a amplana această situație, în anul 1906 se deschide o întreprindere specializată „Горводопровод”, care apoi se va numi Regia „Apă-Canal-Bălți”, și va alimenta cu apă toți orașenii. În orașul Chișinău, o astfel de întreprindere exista deja de 14 ani. Pentru a funcționa întreprinderea, s-a sfredelit un puț prevăzut pentru pomparea apei, alimentînd astfel orașul mic, iar în anul 1932 se construiește sistemul de apeduct, cu o lungime de 9,8 km, care includea 2 pompe. [115] În anul 1940, din cele 3 puțuri deja existente, erau exploatate doar două, cu un debit de 340 m³/pe zi. De la început, instituția dată se numea „Горводопровод” și se găsea în parcul de odihnă „Grigore Cotovschi”, în care activa un atelier de lăcătușărie primitiv, un strung german din 1933 și un grajd de cai și un poloboc de 500 l pe roți și un cal (*Mișka*), care căra apa la binefeciari. Căruțașul se numea *Mina Kiriliuc*. Pe teritoriul Regiei se găsea primul castel de apă orașenesc, al doilea se găsea în spatele Centrului comercial „UNIC Bălți”, în locul transformatorului electric. În anul 1968, întreprinderea dată și-a schimbat sediul în actualul edificiu din str. Televiziunii (Ciarupin), nr. 1.

În legătură cu creșterea industriei, construcțiilor, amenajarea caselor, instituțiilor culturale, de deservire și comerț, au crescut și necesitățile de aprovizionare cu apă. Pentru cererea mare, crește și aprovizionarea. În anul 1961 a fost dat în exploatare Zona gardului de apă „Copacianca”, care producea 23.000 m³/zi. De asemenea, au fost construite conducte și rezervoare.

¹¹⁴История народного хозяйства Молдавской ССР – 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. С., 1974, p. 37.

¹¹⁵GOLOVATÎI, Igor. Biblioteca într-un volum. In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 2 (149), p. 2.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

În anul 1971 au fost primite și introduse în producere zona de apă *Răuțel*, puțul de la Cet-Nord, Combinatul de blănuri, Combinatul de carne.

Alimentarea cu apă a orașului a fost hotărâtă odată cu darea în exploatare, la 1 ianuarie 1985, a apeductului „Soroca-Bălți”, care avea o capacitate de 90.000 m³/zi și o lungime de 80 km.^[116]

În anul 1945 la Bălți funcționau două băi comunale (700-800 de oameni/24 ore). Pînă în anii '90 ai secolului XX în oraș au funcționat trei băi, una dintre care pe str. 31 august (fosta 28 iunie). O întreprindere mare: baie, spălătorie, curățătorie chimică, frizerie, cizmărie, vopsirea și prelucrarea pielii și blănurilor etc. Astăzi pe acest loc se înalță blocul 5 al Universității de Stat „Alec Russo”.

Baia din str. str. 31 august (fosta str. 28 iunie) astăzi blocul 5 al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți. *Imagine Internet.*

Castele [de apă] sau turnuri de apă și alimentarea cu apă

Odată cu dezvoltarea civilizației, pentru a pompa apa în locomotive, edificii sau pentru problemele casnice au fost ridicate niște construcții hidrotehnice, care erau destinate pentru acumularea apei, dar și reglarea presiunii și consumului ei în rețeaua unui apeduct. Aceste construcții au fost numite Castele de apă sau Turnuri de apă. Castelul de apă mai era însoțit și de o cămașă cu sondă. Această cămașă este o construcție inginerescă în forma unui sarai, cu acoperiș și ușă, ce apără instalarea acesteia de frig și ploie. Aici în interior este instalată sonda cu toate mecanismele necesare pentru a transmite apă din pământ în castel.

Un *castel* de apă standard este alcătuit dintr-un rezervuar de metal, beton armat, cărămidă sau lemn de forme diferite (de obicei sferică) și din câțiva stâlpi de susținere.

Principiul de funcționare este cel al vaselor comunicante. Înălțimea castelului este determinată de presiunea necesară pomparei apei în apeducte și de relieful localității, iar capacitatea rezervorului - de lungimea și destinația conductei de apă, volumul acestuia depășind uneori 3000 m³.

În Republica Moldova, cel mai faimos edificiu de acest gen, dar utilizat deja în alte scopuri, este *Castelul de apă din Chișinău*. În lume, printre cele mai re-

¹¹⁶Certificat de dezvoltare a Regiei „Apă-canal-Bălți”.

Castelul de apă din Chișinău a. 1850-60 (Rep. Moldova)

Primul castel de apă din lume - Louisville, Kentucky (S.U.A.)

Castel de apă din cărmidă (Kimberley, Nottinghamshire, Regatul Unit)

Castelul de apă din Brežice (Slovenia, 1914)

Așa-numita „casă din nori” funcționează în Thorpeness din 1923 (Regatul Unit)

Construcție de V. Șuhov. Prima structură hiperboloidă din lume (Rusia, 1896)

Vechiul și noul castel de apă din Nicollet, Minnesota (S.U.A.)

Castel de apă în formă de știulete de porumb (Rochester, Minnesota, S.U.A.)

Turnurile din Kuweit - castel de apă și restaurant (Kuweit, 1979)

Castel de apă dezafectat, cart. Drumul Taberei, București (România)

Castel de apă dezafectat, cart. Iosefin, Timișoara (România)

Tip de castel de apă des întâlnit în întreaga Românie

cunoscute castele de apă sînt Castelul de apă din **Chicago** (SUA), **Grimby Dock Tower** din Regatul Unit și Castelul de apă din **Brežice** (Slovenia).

1930. Un sacagiu din orașul Chișinău. Mai târziu, un astfel de sacagiu apare și pe străzile din orașul Bălți care se numea Leib. *Imagine Internet.*

În anul 1940, în orașele din republică gospodăria comunală număra 6 apeducte. (*Tiraspol, Balta, Chișinău, Rîbnița, Akerman și Bălți*). [117]

Din cauză că orașul nu era alimentat cu apă, toate întreprinderile și instituțiile mari și-au construit individual câte un Castel de apă. Mai târziu, se va deschide întreprinderea care va alimenta cu apă tot orașul. Întreprinderea rețelei orașenești de apă (gorvodprovod) avea o extindere mică, limitîndu-se la strada

¹¹⁷История народного хозяйства Молдавской ССР - 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1974, p. 157.

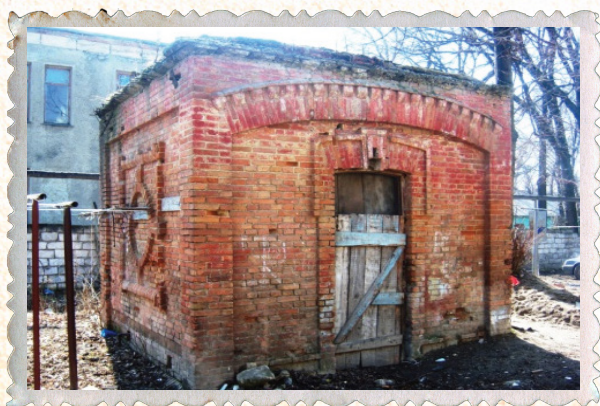
Orașul Bălți. Pașini de istorie

Ștefan cel Mare și alte câteva. În anul 1961 se dă în exploatare *Zona Copacianca*, care va alimenta partea de nord al orașului, apoi în anul 1969 o altă stație de alimentare cu apă de la Bălți - „*Molodova*”, iar în anul 1985 - apeductul „Bălți-Soroca”. Extinderea apeductului în orașul Bălți a fost impus de construcția noilor cartiere locative, fabricilor și uzinelor, întrucât alimentarea de la propriile sonde era insuficientă. A fost construit cel mai mare apeduct „Bălți-Soroca”.

Pe vârful castelelor de apă era instalat un rezervuar, în care din sondă se pompa apa, apoi prin țevi era transmisă după necesitate. Aceste castele aveau o înălțime imensă. Atingeau înălțimea unui bloc de 5-6 etaje. Formele arhitecturale completau, prin frumusețea lor, tabloul urbanist. În orașul Bălți au existat aproximativ 20 de castele de apă, diferite prin coloritul său arhitectural.

După modernizarea orașului, alimentarea cu apă era necesară pentru majoritatea întreprinderilor – *Spitalul orașenesc, Calea ferată, Cazarma (Brigada motorizată „Moldova”), Combinatul „Floarea soarelui”, Combinatul de bere, Combinatul de vinuri „Barza albă”, Combinatul de carne, Combinatul de blănuri, CET-Nord, Combinatul de prelucrare a semințelor hibridi de porumb, ș.a.* Sondele săpate pe teritoriul acestor organizații erau destinate pentru toate necesitățile vitale și tehnice. Astfel de sonde și castele au existat în orașul Bălți începând de la 1884 până în perioada postbelică, unele le mai putem vedea, altele au fost însă demolate în anul 1982, când a fost dat în exploatare apeductul „Soroca-Bălți”. Sectorul „Molodova” era dotat cu 14 sonde de apă. Restul au fost tamponate, dar cele care au mai rămas, nu mai funcționează. Din acestea, 5 pompau apa, care se acumula în rezervuar. Dintre ele 2 sînt pe teritoriul or. Bălți, iar 3 în preajma satului Răuțel într-o pădure, alături de calea ferată, mărginită cu satul. Aceste 5 sonde treceau prin stația de ieșire și pompare de la marginea sectorului Molodova, alături de podul și calea ferată de la Răuțel (Fălești) și acumulate în rezervuar. De la această stație, apa se ducea prin țevi la casele gospodarilor și întreprinderile din sectorul „Molodova”. În prezent ele sînt stopate, tamponate și închise, deoarece sectorul „Molodova” se alimentează cu apă de la *Întreprinderea municipală „Regia Apa-Canal”*.

Cele mai vechi Castele de apă din orașul Bălți (1872-2012)

În orașul Bălți au existat și continuă să existe astfel de castele. Din punct de vedere istoric și arhitectural, ele au o însemnătate deosebită.

Castelul de apă de la Spitalul de Zemstvă (anul construcției 1884, în prezent este demontat). str. Ștefan cel Mare, 140 A

Castelul de apă de pe teritoriul Gării feroviare este construit în anul 1893 pe teritoriul fostei secții OTC, pentru a alimenta cu apă Calea ferată. A funcționat din anul 1893 pînă în anul 2000, iar în anul 2006 este demolat. A rămas doar temelia. Construcție similară găsim la Drochia, Dondușeni și Ocnița (la Ocnița acesta este reconstruit și are forma unei „sperietori”). Construcția Castelului avea scările metalice, care duceau la rezervuarul cu apă. În interiorul acestuia se vedeau bine așezarea cărămizilor, una lângă alta. Castelul era compus din 3 etaje, cu o înălțime de 20 m, și un rezervuar în care se păstra un volum de apă - 60 m³. Construit din piatră roșie (cu pereți interni și externi din cărămidă), prenițul (cerdacul) din lemn, iar acoperișul din fier. Construcția castelului avea cîte o fereastră la fiecare etaj. El se alimenta la început cu apă din rîul Răut, apoi se aproviziona cu apă pompată din cele patru puțuri care se aflau pe teritoriul Stației de pompare a apei din strada *Potiomkin*, care aparținea *Gării feroviare*. Prin pompare, apa din puțuri era transmisă prin țevile de fontă spre Castelul de apă de pe peronul gării. Din spusele angajaților gării, acest Castel avea o construcție foarte trainică, încît nu putea fi stricat. În prezent i-a rămas numai piatra de temelie. Acest Castel ar fi putut servi drept muzeu, o carte de vizită a acestui oraș.

Castelul de apă de pe teritoriul Gării feroviare (demolat) (anul construcției 1892/93) *str. Feroviarilor, 140.*

Castelul de apă de pe teritoriul stației feroviare Drochia (astfel arăta și cel de la Bălți pînă la demolare).

Castelul de apă de pe teritoriul Brigăzii de infanterie motorizată nr. 1 este construit în anul 1904 pentru a alimenta cu apă Complexul soldătesc. A funcționat din anul 1904 pînă în anul 2000, cînd a fost demontat. Castelul avea scări metalice, care duceau la rezervuarul cu apă de 25m³ volum. În interiorul acestuia se vedeau bine așezarea cărămizilor, una lângă alta. Castelul cu 3 etaje, avea o înălțime

Castelul de apă de pe teritoriul Brigăzii de infanterie motorizată nr. 1 Construit în anul 1904. În anul 2000 a fost demontat.

Castelul de apă de la Episcopia (Eparhia) de Bălți

de 12-15m. Era construit din cărămidă cu pereți interni și externi, cu prenișul (cerdacul) din lemn și acoperișul din fier, avea câte o fereastră la fiecare etaj.

Castelul de apă din Parcul de copii.

Anul construcției 1901, demontat în anul 1976), str. Păcii, în spatele Centrului comercial „UNIC” din Bălți. Conform datelor *Oficiului Cadastral teritorial Bălți*, filiala ÎS „Cadastru”, în anul 1970, pe acest loc se construiește transformatorul electric. [118].

Castelul de apă din ograda Regiei „Apă canal”. Din fostul parc de odihnă „Grigore Ivanovici Cotovschi” (anul construcției 1906, demolat în anul 1976) *str. M. Viteazul* [119].

Castelul de apă de la Episcopia (Eparhia) de Bălți (anul construcției 1932, în prezent este demontat), *str. Visarion Puiu, 1*. Se alimenta de la fântina care se găsește alături. Castelul este construit în anul 1932 pe teritoriul fostei Eparhii de Hotin. El a funcționat din anul 1932 până în anul 1999, când a fost demontat, pentru că Eparhia a trecut la rețeaua de alimentare centrală. În prezent, acesta este transformat într-un depozit. Castelul este înălțat din cărămidă roșie cu prenișul de lemn și acoperișul de fier, are o înălțime de 2,3m, o suprafață de 10,2m² și cu un rezervuar în care se păstra un volum de apă - 31m³ [120].

¹¹⁸Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 304354 cu nr. de înregistrare 53531, din str. Independenței, TP-246.

¹¹⁹Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 304354 cu nr. de înregistrare 53531, din str. Independenței, TP-246.

¹²⁰Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 20906301, cu nr. de înregistrare 60980, din str. V. Puiu, 1.

Castelul de apă nr. 4 de lângă Stadionul central (anul construcției 1936, demontat în anul 1990), str. Sf. Nicolae.

Castelul de apă de la Fabrica de vinuri și coniacuri „Barza Albă”, str. Victoriei, 49. Este construit în anul 1944 pe teritoriul fostei Fabrici de vinuri, care în anul 2000 se reorganizează în SA „Barza albă”. Pentru a alimenta cu apă fabrica, s-a construit acest frumos Castel în formă hexagonală. A funcționat din anul 1944 pînă în anul 1996, iar din anul 1996, este demontat, odată cu trecerea la rețeaua de alimentare centrală. În prezent, au rămas doar scările metalice, care duceau la rezervuarul cu apă. În interiorul acestuia se văd bine așezarea cărămizilor. Castelul este compus din 4 etaje, are o înălțime de 20m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă - 20m³. Castelul de apă este o construcție de cărămidă cu pereți interni și externi din cărămidă, iar etajele 4-5 din piatră de cotileți, prenițul (cerdacul) din lemn, iar acoperișul din fier. Construcția castelului are cîte o fereastră la cele 5 etaje.

Castelul de apă de la Fabrica de bere (Întreprinderea mixtă „Beermaster”) (1956) str. M. Vi-teazul, 35. Castelul de apă este compus din 5 nivele, dintre care primele patru au o suprafață de 21,5m², o înălțime de 18-20m și un re-zervuar în care se păstra un volum de apă - 391 m³, pe cînd etajul V are s - 8,5m², înălțime de 2,4m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă 20m³. În total acest castel are: S-30m², h-20-22,4m și un rezervuar în care se păstra un volum de 411m³. Castelul este o construcție din piatră în formă hexagonală, cu pereți interni și externi din cărămidă, iar prenițul (cerdacul) din lemn, acoperișul din fier. Construcția este prevăzută cu cîte o fereastră pentru cele 5 etaje.[¹²¹].

¹²¹Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300311026 cu nr. de înregistrare 32150.

Castelul de apă de la SA „Service auto-prim” (1974)

Castelul de apă de la SA „Floarea Soarelui” (1960)

Castelul de apă de la „Internatul psiho-neurologic din mun. Bălți (Casa veteranilor) (1982)

Castelul de apă de la SA „Service auto-prim” (1974) str. Heciului, 2. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă și are o suprafață de $21,5\text{m}^2$, o înălțime de 18-20m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă - 391m^3 , iar etajul 2, are s - $8,5\text{m}^2$, o înălțime de 2,4m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă 20m^3 . În total acest castel are: s- 30m^2 , h-20-22,4m și un rezervuar în care se păstra un volum de 411m^3 . Castelul reprezintă o construcție din piatră, cu formă rotundă cu pereți interni și externi din cărămidă și fără prenițiu (cerdacul), și acoperișul din fier. Construcția castelului are câte 2 ferestre la etaj.

Castelul de apă de la SA „Floarea Soarelui” (1960), str. 31 august, 6. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă și are o suprafață de $25,5\text{m}^2$, înălțimea de 30m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă de - 50m^3 . În total acest castel are s- 30m^2 , h-30m. Castelul de apă este o construcție din piatră, cu formă rotundă, cu pereți interni și externi din cărămidă, fără prenițiu (cerdacul) și cu acoperișul din fier. Construcția castelului are 5 ferestre și tot atâtea etaje.

Castelul de apă de la „Internatul psiho-neurologic din mun. Bălți (Casa veteranilor) (1982), str. Veteranilor, 4. Castelul de apă nr. 1 și 2 este însoțit de o sondă de apă cu un volum de $10\text{m}^3/\text{h}$ și o încăpere de prelucrare cu clor. Castelul nr. 1 are o h-8m, iar nr. 2 h-7m și un rezervuar de acumulare în care se păstrează un volum de apă - 400m^3 . Acesta este o construcție metalică, formă rotundă, cu pereți interni și externi din fier.

Castelul de apă de la Combinatul de carne SA „Basarabia-Nord” (1982)

Castelul de apă de la SA „Agroprod” (1966)

Castelul de apă de la SA „Mioara” (1955)

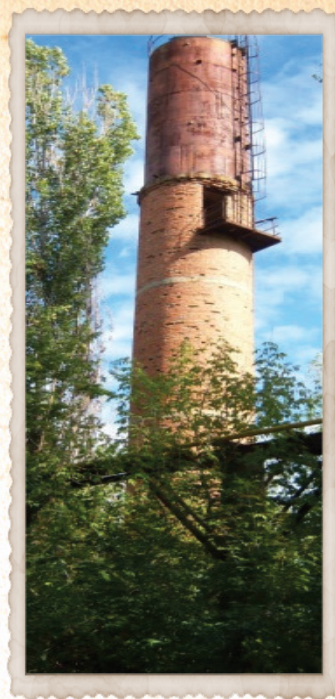
Castelul de apă de la Combinatul de carne SA „Basarabia-Nord” (1982), bd. *Victoriei, 90a*. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă cu un volum de $10\text{m}^3/\text{h}$ și o încăpere de prelucrare cu clor. Castelul are o h-8m, și un rezervuar de acumulare în care se păstrează un volum de apă - 400m^3 . Este o construcție de piatră, cu formă rotundă, cu pereți interni și externi din cărămidă.

Castelul de apă de la SA „Agroprod” (1966), str. *Feroviarilor, 80*. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă și are o suprafață de $25,5\text{m}^2$, o înălțime de 15-20m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă 20m^3 . În total, acesta are: s- 30m^2 , h-25m. Reprezintă o construcție din cărămidă, cu formă rotundă, cu pereți interni și externi din cărămidă și fără prenițiu (cerdac), iar rezervuarul din ferestre situat pe construcție.

Castelul de apă de la SA „Mioara” (1955), str. *V. Alecsandri, 2*. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă care are o suprafață de $25,5\text{m}^2$, o înălțime de 15-20m și un rezervuar în care se păstra un volum de apă de 20m^3 . În total acesta are: s- 30m^2 , h-25m și reprezintă o construcție din piatră, cu 6 nivele, formă dreptunghiulară, cu pereți interni și externi din piatră, prenițiu (cerdac), deasupra căruia se află un rezervuar din fier.

Castelul de apă de la SA „Porumb” (1953-54)

Castelul de apă de la Combinatul de materiale de construcție. Combinatul de preparare Kiramzit (SRL „STRA-MACOM” (1974-75)

Castelul de apă de la SA „Porumb” (1953-54), str. B. Glavan, 1. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă și două rezervoare avînd o suprafață de $25,5\text{m}^2$, înălțime de 20-22m și două rezervoare în care se păstra un volum de apă 400m^3 . În total acest castel are: S- 30m^2 , h-20-22m fiind o construcție din piatră cu 6 nivele, formă patrată, cu pereți interni și externi din piatră, și fără prenițiu. Astfel de Castel (1972) se află la stația feroviară Tîrnova.

Castelul de apă de la Combinatul de materiale de construcție. Combinatul de preparare Kiramzit (SRL „STRA-MACOM” (1974-75), str. Ștefan cel Mare, 189. Castelul de apă este însoțit de o sondă de apă și două rezervoare, cu o suprafață de $25,5\text{m}^2$, o înălțime de 20-22m și două rezervoare în care se păstra un volum de apă 400m^3 , totalmente acest castel are: S- 30m^2 , h-20-22m. El reprezintă o construcție din piatră, cu 6 nivele, formă patrată, cu pereți interni și externi din piatră, fără prenițiu.

Castelele de apă au jucat un rol important în dezvoltarea industriei orășanești, prin alimentarea cu apă a instituțiilor, întreprinderilor, dar și a caselor de locuit din împrejurime. Totodată, a sporit nivelul igienei din localitate. Datorită lor, a scăzut factorii de îmbolnăviri cu maladii infecțioase. (Despre aceste castele practic nu s-a vorbit în presa de atunci și cea din prezent).

SPITALELE ORAȘULUI BĂLȚI. PRIMUL SPITAL DE ZEMSTVĂ ȘI SPITALUL ISRAELIT

Densitatea mare a populației, lipsa locurilor de muncă și sărăcia au adus la apariția diferitor boli contagioase. Astfel, în anul 1870 au fost înregistrate 1 104

Bălți. Spitalul de Zemstvă. Începutul sec. XX.
Imagine din arhiva Muzeului Național de Istorie și Etnografie Bălți.

cazuri de malarie, 1 173 de dizinterie. Asistența medicală era acordată populației de către medici particulari, iar tratamentul se efectua la domiciliu și nu satisfăcea nici pe departe necesitățile unui tratament adecvat.

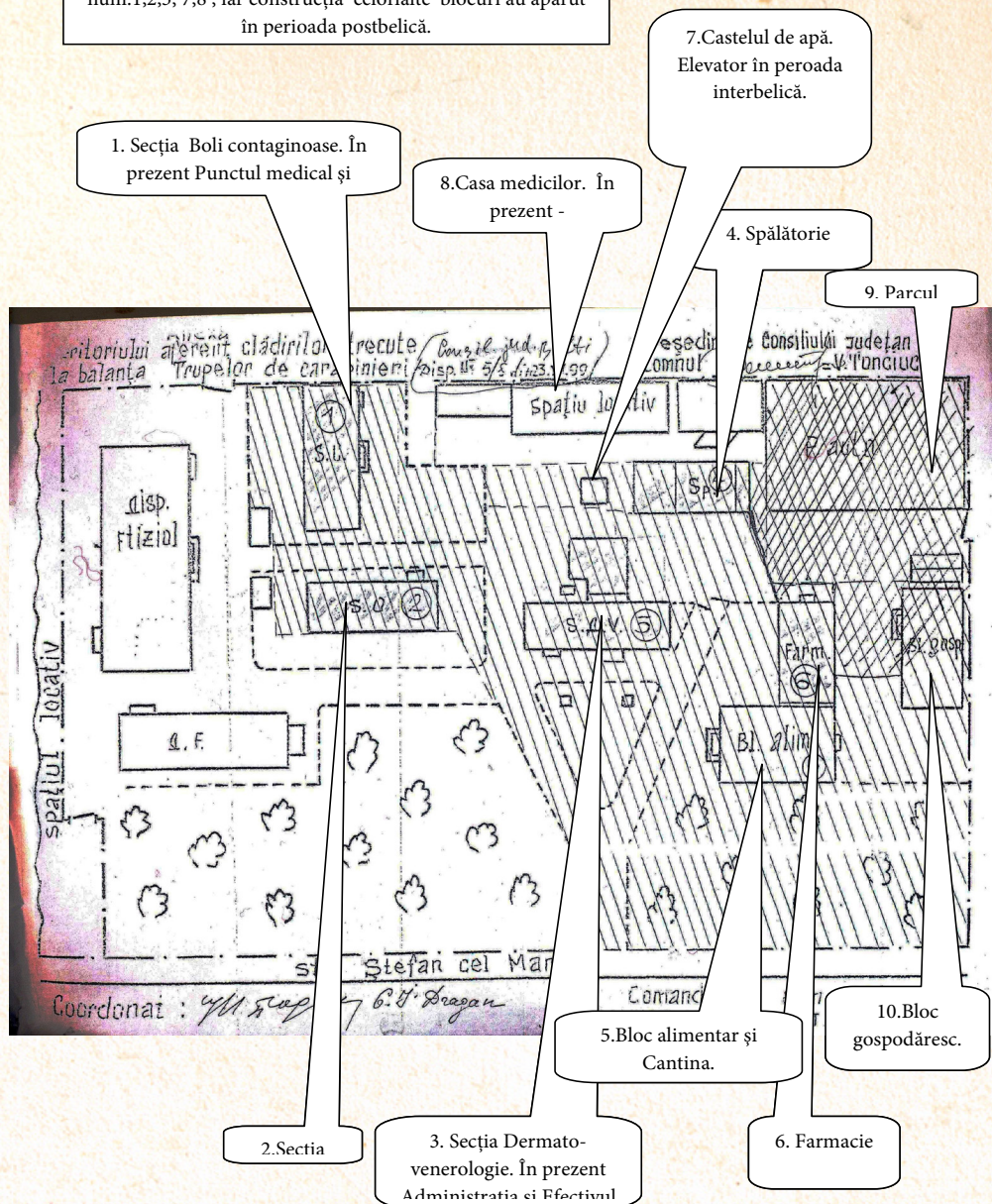
Situația alarmantă a sănătății publice a impus autoritățile orașului să înceapă în anul 1870 construcția unui spital.^[122] Datorită zelului lui *Victor Carpovici Osmolovski*, Cîrmuirea Zemstvei (administrația publică locală județeană, elaborată și condusă de împăratul rus, Alexandru al II-lea), ^[123] alocă în acest scop 11 854

¹²² *Spitalul Clinic Municipal Bălți de la 1872 pornire: istorie-realizări – perspective*. Ch., 2007, p. 5.

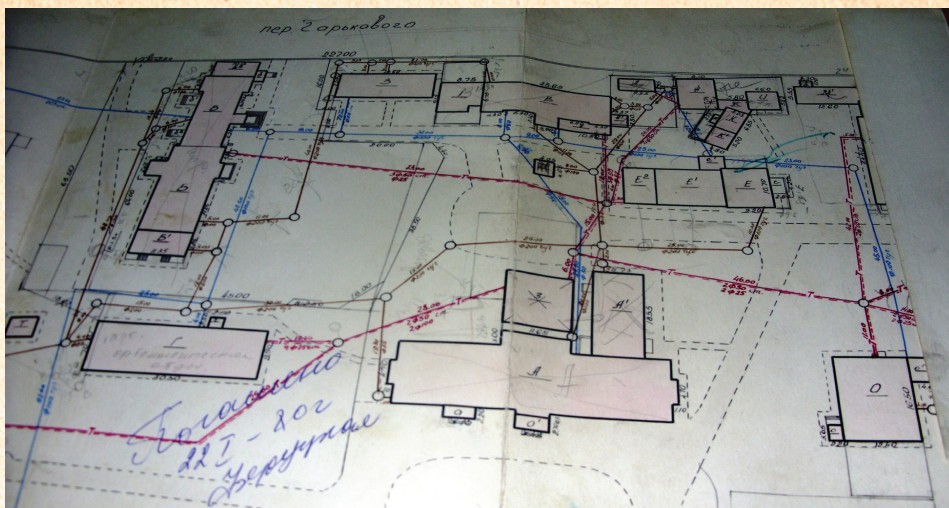
¹²³ ШИНГАРЕВ А. И. Земская и городская Россия (Прошлое и будущее)". В: *Большая Советская энциклопедия*, 1978.

1. ШУМИЛОВ, М. М. *Новгородское губернское земство и царская администрация* (60-е — начало 70-х гг. XIX в.).
2. КИРЬЯН, П. А. *Традиция местного самоуправления в России* (на историческом материале Российской Империи).
3. ПЕТРОВ, Ф. А. Земско-либеральные проекты переустройства государственных учреждений в России в 70-х – 80-х гг. XIX в. В: *Отечественная история*, 1993, nr 4, p. 34.
4. *Земская медицина Гатчины и окрестностей*. Ричард Пайпс. Россия при старом режиме.
5. РАШКОВСКИЙ, Александр. *Вятская земская медицина и современные реалии*.
6. КАЛИШЕВСКИЙ, Михаил. *Земские школы в России*. Первый опыт муниципального

Notă. În geneza Spitalului au existat doar blocurile cu num.1,2,3, 7,8 , iar construcția celorlalte blocuri au apărut în perioada postbelică.

Bălți. Schema amplasării edificiilor din Complexul spitalicesc al Spitalului de Zemsvă. Imagini din Oficiul cadastral teritorial Bălți.

Bălți. Schema amplasării edificiilor din Complexul spitalicesc al Spitalului de Zemstvă. 1967. Imagini din Oficiul cadastral teritorial Bălți.

ruble^[124]. Spitalul se construia într-un ritm lent, pe un loc pitoresc, în scuarul din strada Petrograd (strada Ștefan cel Mare. La moment aici s-au stabilit Trupele de Carabinieri), în suburbia de vest a orașului.

Bălți. Blocul nr. II. Boli infecțioase al Spitalului de Zemstvă. 1884.

Acesta era proiectat pentru 20 de paturi, destinat sărăcimii din orașul și județului Bălți, precum și a altor județe din nordul țării. La 18-20 ianuarie 1872 se deschide oficial primul bloc al spitalului din orașul Bălți, primul medic fiind domnul Pinkenzon. ^[125]

În 1884 se construiește alături încă un bloc al spitalului de zemstvă, fiind destinat Secției de Boli infecțioase (În prezent, în acest complex din 4 blocuri este localizată Unitatea militară 1003 a Departamentului trupelor de carabinieri al Ministerului Afacerilor Interne (Fondată în anul 1992. De la început, ea se afla în satul Bolotino din raionul Glodeni. Iar în anul 1999 a fost transferată în orașul Bălți)¹²⁶. Aici, în cele trei clădiri din patru a fostului spital sînt localizate – Administrația și Efectivul în

образования

7. УЛЬЯНОВА, Г. *Благотворительность в деятельность земских и городских органов самоуправления 1860–1914.*

8. ФРЕНКЕЛЯ, З. Г. *Очерки земского врачебно-санитарного дела (1913) приведены сравнительные данные о развитии земских медицинских учреждений.*

Zemstvă - administrația locală județiană

¹²⁴COADĂ, Ludmila. *Zodia Bălți.* In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 10 (193), p. 2.

¹²⁵*Spitalul Clinic Municipal Bălți de la 1872 pornire: istorie-realizări-perspective.* Ch., 2007, p. 5.

¹²⁶ГАНДРАБУРА, К. Охраняя покой и порядок. В: *Голос Бэлць*, 2005, 20 decembrie, nr 105, p. 2.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Bălți. Blocul nr. III. al Spitalului de Zemstvă (1884). Astăzi - bloc de locuit pentru cadrele medicale.

termen, [127] iar casa de locuit este privatizată și scoasă de la evidență[128]). Secția de boli infecțioase a activat în acest sediu din anul 1884 pînă în anul 1999.

În anul 1979 se deschide o secție pentru copii în fosta Casă de copii nr. 1, care a activat din 1968-1979 (str. Decebal, 101^A, și acest edificiu este transformat la 14.12.2000,[129] conform Deciziei nr. 000755 7/7d, al Județului Bălți, în *Secția Boli infecțioase* a Spitalului de copii este transferat în bloc de locuit pentru cadrele medicale. În anul 1999, Secția de boli infecțioase pentru copii din str. Decebal, 101^A este comasată cu cea pentru maturi și adusă în actualul Spital de boli infecțioase din spatele Spitalului pentru copii. Medic-șef al spitalului a fost numit domnul **Hinkulov**.

Spitalul de Zemstvă a fost format dintr-un complex spitalicesc din 3 edificii, astfel formînd o compoziție în formă de litera „n”. Se poate menționa faptul că Spitalul avea un castel de apă, care alimenta toate cele clădiri și spălătoria. În prezent, acesta poate fi observat în spatele blocului nr.1. Odată cu ridicarea primului bloc, s-a construit și casa pentru medici.

Mai tîrziu, casa medicilor a fost transformată în secția de *Chirurgie* nr. 2, care reprezintă un edificiu cu două nivele. În anul 1951, la acest edificiu se adaugă prin părți cîte o anexă.[130] (Secția I, clădirea de bază: h-865m, s-579,3m², v-5011m³, iar clădirea Secției de Boli infecțioase nr. II -h-4,55m, s-58,5m², v-266m³). Între aceste două edificii (nr.1 și casa medicilor) se găsește Castelul de apă. Este salutar, că Unitatea militară nu a distrus amprentele istoriei, dar a lăsat mai mult de jumătate așa cum a existat acest spital. Au rămas podelele de gresie încă din acea perioadă. În unele din fostele cabinete au rămas caloriferele ce au încălzit clădirea. Nu s-a distrus sistemul de încălzire și de aerisire (*au fost instalate altele noi fără să fie atinse cele vechi*). Vechile sobe au rămas. Au parvenit schimbări doar în Efecti-

¹²⁷Conform Deceziei nr. 5/8 din 23 decembrie 1999 a Consiliului județean Bălți „Cu privire la transmiterea clădirilor eliberate a fostului spital specializat Bălți la balanța Departamentului trupelor de carabinieri a R. Moldova”.

¹²⁸Conform Actului de primire-predare de la balanța Direcției Sănătății Publice Județiene Bălți la balanța Departamentului trupelor de carabinieri din 01.03.2000, a clădirile: **clădirea secției boli contagioase, clădirea secției boli dermatovenerologice, clădirea secției boli oftalmologie, clădirea spălătoriei, clădirea blocului alimentar, clădirea farmaciei**, aprobat de viceministrul MAI, comandantul trupelor de carabinieri ale MAI, general de brigadă, A. Simac, în care se primea de la balanța Direcției Sănătății Publice Județiene Bălți la balanța Departamentului trupelor de carabinieri.

¹²⁹Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 209421 cu nr. de înregistrare 27524.

¹³⁰Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 207637 cu nr. de înregistrare 36418.

Bălți. 1914. Spitalul Izraelit. Blocul nr. I. (1904).
 Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Bălți.

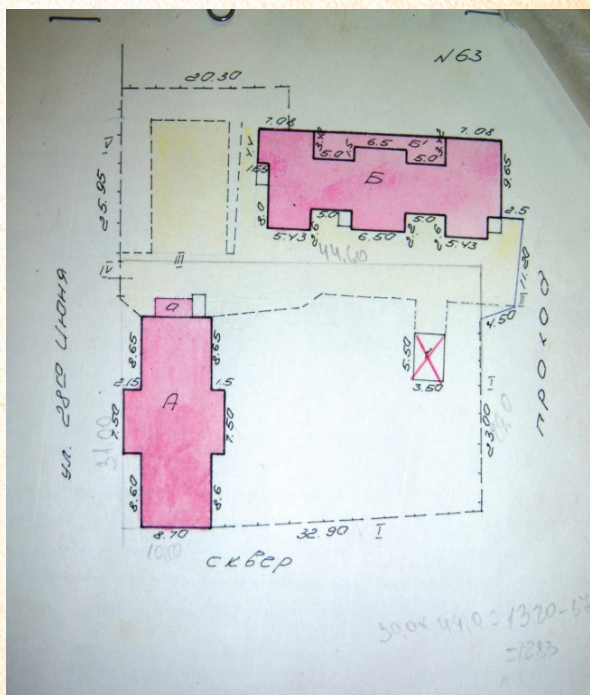

Bălți. 2011. Spitalul Izraelit.
 Blocul nr. III.

vul în termen. Au lăsat viitorului istoria, așa cum a fost.

În acele vremuri, în Basarabia existau doar trei puncte sanitare, în cadrul cărora activau 11 medici și trei spitale de zemsvă, cu 7 medici și 14 felceri. În anul 1904, după proiectul inginerului R. Ioffe, se construiește Spitalul nr. 2, care este numit *Spitalul Israelit*, fiind destinat pentru 10 paturi (str. Independenței, vizavi de Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena”).

Inaugurarea a fost impusă și de faptul că la acel moment băștinașii sufereau de diverse boli: tifos exantematic, febră tifoidă, dizenterie, maladii sexual - trans-

Bălți. Schema amplasării edeficiilor (A și B) a Spitalului Izraelit. 1904.

Imagini din Oficiul cadastral teritorial Bălți.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

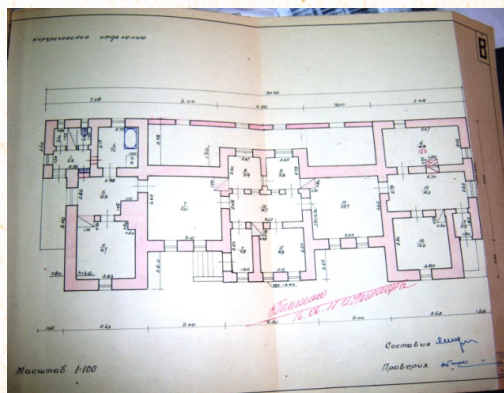
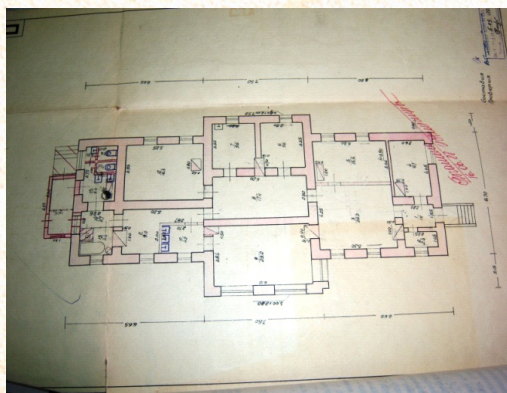
Spitalul Israelit. Str. 31 august.

Bălți. 1930. Spitalul Izraelit. Blocul nr. I. (1904).
Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Bălți.

Bălți. 1912. Pe locul Spitalului Izraelit. Blocul nr. I astăzi se înalță o frumoasă casă de locuit.

Schema de amplasare a edificiilor ale Spitalului Israelit (A și B).
Str. 31 august/ Independenței

misibile, tuberculoză, trahom, boli de piele, care luau proporții de epidemie.

Primul *Spital Israelit* a fost o instituție de binefacere. Acesta a funcționat într-o mică clădire pe strada *Nicolaevscaia* pe lângă așa zisa piață de făină, unde l-a avut ca medic - șef pe dr. *Kenikșaf*.^[131] Spitalul Izraelit era compus dintr-un complex din două blocuri (A și B), iar mai târziu și-a lărgit dimensiunile. Aceste două edificii (A și B) aveau un fundament de piatră, pereți interni și externi din cărămidă, iar acoperișul din fier (A - avea o suprafață de 373,7 m², înălțimea - 4,4 m, iar volumul - 1 644 m³; B - avea o suprafață de 243,4 m², înălțimea - 4,2 m, iar volumul - 1 022 m³;) ^[132]. În anul 1904 a fost transferat în actualul local din strada *Independenței*, avându-l ca medic-șef pe doctorul *Pinkenon*. Instituția a fost numită „Israelit” numai prin faptul că a fost înființată de evrei și era susținută de aceea, pe când în realitate ținea loc de Spital Comunal, ceea ce lipsea la acel moment în orașul Bălți. În acest spital nu se făcea nici un fel de diferență de religie. Oricine venea era îngrijit la fel, fără a fi întrebat de situația sa financiară sau origine. Spitalul era compus din următoarele secții: Maternitatea, condusă de *Pinkenson* și *Sclear*; Chirurgia - de *Gurfel* și *Ribakov*; Secția de Boli interne - de *Grobman* și *Daș*; Otorinolaringologie - de *Linețcaia*; Dermo-sifilitico-venerice - de *Barșac*; Boli de copii - de *Cruti*; Ginecologie - de *Gurtel-Ribacov-Sclear* și *Pinkenon*; Plămîni - de *Grobman* și *Roit*; Boli molipsitoare - de *Polski-Fainblat* și *Fleișman*.^[133] Aceste boli erau răspândite pe tot teritoriul țării. De *febră tifoidă* a decedat și marele poet al neamului, *Alexei Mateevici*. Mai târziu, vor fi construite și alte blocuri ale acestui spital, ceea ce formează un complex medical. (Astăzi clădirea celui de al doilea spital nu mai este, întrucît a fost demolată. Au rămas doar trei. Și acestea nu sînt destinate medicinii. Pe locul spitalului Israelit s-au construit case de locuit). Spitalului îi revenea și misiunea suplimentară de reabilitare psihologică a societății. În același timp, inaugurarea instituției a marcat începutul dezvoltării rețelei specializate în acordarea asistenței medicale bolnavilor cu patologii contagioase și crearea condițiilor favorabile pentru pregătirea specialiștilor în domeniu. La Iași (1860) și București (1864) sînt fondate două Universități, unde între anii 1869 și 1884 se înființează cîte o facultate de medicină, unde și-au făcut studiile și medicii din Bălți. ^[134]

Tot în acea perioadă a fost deschis și Spitalul Militar.

Chișinăul nu rămîne nici el în urmă la acest capitol. Grație energiei clocotitoare a medicului umanist *Toma Ciorbă*, în anul 1896 este inaugurată prima instituție medicală - Spitalul de Boli infecțioase, care-i va purta mai târziu numele, întrucît a fost inițiatorul și proiectantul construcției respective. Pe lângă faptul că a stat la cîrma acestei instituții mai bine de 30 de ani. *T. Ciorbă* a avut o atitudine sensibilă și compasională față de pacienți. Pe bolnav îl accepta drept un om cu

¹³¹ *Primul ghid al municipiului Bălți sub direcția lui I. Broitman*. Bălți, 1938, p. 91.

¹³² Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 305071 din strada 31 august, nr. 73 și cu nr. de înregistrare 37907.

¹³³ *Primul ghid al municipiului Bălți sub direcția lui I. Broitman*. Bălți, 1938, p. 92.

¹³⁴ OJOG, Igor, ȘAROV, Igor. *Istoria românilor*, partea II, Epoca modernă și contemporană. Ch., 1997, p. 40.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

suferințe, nicidecum o sursă de venit, de aceea a și fost numit „medic fără bani”. El mai este considerat pionerul implementării vaccinului antivariolic, produs autohton, vaccinării antivariolice obligatorie a populației din ținut, utilizării seroterapiei în tratamentul bolnavilor de difterie. A contribuit enorm la pregătirea felcerilor, moașelor și asistentelor de caritate.

Pînă la revoluția din 1917, în Basarabia au existat doar 2 spitale cu 30 de paturi și 10 spitale mici care primeau pînă la 10 pacienți. În 1939 în Basarabia se enumerău 100 de spitale și ambulatorii, 54 stații și laboratoare sanitaro-epidemiologice, 25 de consultații pentru copii. Au crescut și cadrele medicale. [135]

Pe parcursul anilor de existență a celor trei spitale din Bălți, acestea se reconstruiesc, se modifică, apar secții consultative (policlinici), alte spitale cu aparataj modern, adaptat la acea epocă. Dacă pînă atunci specialiștii erau absolvenții facultăților din România și Rusia (Moldova nu avea instituții care ar fi pregătit specialiști în acest domeniu, și de aceea, probabil, era o problemă de a face tratament, care era foarte costisitor), acum ne putem mîndri cu specialiștii noștri. Problema cadrelor a fost rezolvată la Chișinău, cu fondarea, în baza Institutului de Medicină nr. 2 din Sankt-Petersburg, Universității de Stat de Medicină și Farmacie din Chișinău, care a fost evacuată în timpul celui de al II-lea Război Mondial în Kislovodsk și a fost ulterior transferată la Chișinău, împreună cu studenții și întregul corp profesoral, purtînd de acum încolo numele de Institutul de Stat de Medicină. Institutul și-a

Bălți. Centrul Perinatologic. Anii '70. Imagine Internet

început activitatea la 20 octombrie 1945, avînd o singură facultate, cea de Medicină Generală, care cuprindea 13 catedre, în cadrul cărora își făceau studiile 996 de studenți.

Dacă la început în aceste trei spitale bălțene se tratau toate bolile, fără a avea secții speciale, odată cu dezvoltarea medicinei în

țara noastră apar diverse aparate, crește numărul pacienților, iar cele trei spitale existente își extind teritoriul, apar noi: *Secția Chirurgie nr. 1* se deschide în anul 1872; *Secția Boli infecțioase* - în anul 1884; *Serviciul Dermatovenerologic* - în anul 1945; *Secția Chirurgie nr. 2* - în anul 1948 în baza Spitalului orașenesc nr. 2; *Secția Recuperare* - în anul 1952; *Secția Urologie* - în anul 1954; *Secția Oftalmologie* - în anul 1959; *Secția Otorinolaringologie* - în anul 1959; *Centrul Perinatologic* se des-

¹³⁵История народного хозяйства Молдавской ССР - 1917-1958 / под ред.: Гросу Я., ФРОЛОВ Н. Ч., 1974, p. 98.

chide la 17 iunie 1961; *Secția Traumatologie* - în anul 1962; *Secția Neurologie* - în anul 1965; *Secția Endocrinologie* - în anul 1975 în cadrul Spitalului orașenesc Bălți; secțiile de profil terapeutic existente la moment: *Terapie generală, Cardiologie și Gastrologie* (activează ca secții separate din anul 1979); *Secția Nefrologie și Hemodializă* - în anul 1994.^[136]

Bălți. Spitalul clinic municipal. Departamentul Pediatrie. *Imagini Internet.*

Spitalul de copii din Bălți a fost fondat în anul 1946. În 1975 a fost construită actuala clădire.

Istoria acestor două instituții medicale se încheie odată cu Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM nr. 89 din 19 februarie 1964 și ordinul Ministerului Ocrotirii Sănătății, nr. 60 - I, din 18 martie 1964, în baza cărora a și fost fondat *Spitalul Republican din Bălți*.^[137]

Bălți. Spitalul clinic municipal. *Imagini Internet.*

În anul 1982 încep lucrările de construcție a unui nou complex medical, Spitalul orașenesc din Bălți, iar alături se dă în exploatare Policlinica nr. 1 și secția Perinatologică (clădirea Spitalului de Boli infecțioase).

¹³⁶Spitalul Clinic Municipal Bălți de la 1872 pornire: istorie-realizări-perspective. Ch., 2007, pp. 15-28.

¹³⁷ibidem, p. 8.

Orășul Bălți. Pașini de istorie

Spitalul Militar. Spitalul militar din Bălți a fost construit în anul 1904 și deschis în anul 1905, odată cu darea în exploatare a *Complexului militar* de peste drum. O ipoteză care stă la baza apariției acestor edificii și instituții este anul 1912, ca dovadă a servit pașaportul tehnic. După părerea unor specialiști – pensionari prima clădire a fost construită în anul 1904, și aici a fost localizată *Secția de Chirurgie*. Apoi în anul 1912 se dau în exploatare alte edificii: *Secția terapie*, *Secția medicală* (consultativă), *Secția internare*, *Sufrageria* și *Frigorificul*. În anul 1952 se construiesc și alte clădiri auxiliare (din lemn). Și ultima ipoteză care ne confirmă că în una din aceste clădiri din anul 1912 pînă în anul 1941 a fost *Liceul militar cavaleresc și de artilerie*.

Odată cu sfîrșitul războiului, în anul 1944, și-a redeschis ușile și *Spitalul militar Bălți*.

Spitalul militar Bălți. Intrarea principală, anul construcției 1974

Spitalul Feroviar (1944). Un spital care și-a îndeplinit datoria sa primară, cea de a trata bolnavii, este *Spitalul feroviar* al *Stației feroviare Bălți*, fondat în anul 1944, odată cu venirea trupelor Armatei sovietice. Începîndu-și activitatea la 27 martie 1944, în vagonul din *Depoul de locomotive*, spitalul feroviar ambulant a existat pînă în luna mai 1947. După bombardamentul din anul 1944, acesta a fost transferat nu departe de Gara de trenuri, lîngă monumentul *Locomotivă* din

strada *Sovietscaia* (Feroviarilor). Ca șef al *Sectorului medical*¹³⁸ (policlinică) a fost numit dl *V. S. Goldinberg*, după care au urmat *L. Bagrițki*¹³⁹, *N. Gorodețki*¹⁴⁰, *Iacov Titinin*¹⁴¹, *Maria Sobkovskaia*¹⁴², *Ivan Șportko*¹⁴³, *Boris Grabarovski*¹⁴⁴, *Victor Iasipciuc*¹⁴⁵, *Elena Melnic*¹⁴⁶. La 27 iunie, 1944, conform ordinului, NVS (șeful slujbei medicale) a fost numit în funcție ca șef al Spitalului feroviar *V. Goldinberg*.

Dl Ivan Șportko alături de colegi.

Bălți. 2011. Căminul angajaților Spitalului Feroviar.
Construcție românească. Astăzi - casă de locuit.

¹³⁸Врачебный участок (ВУ)

¹³⁹A activat în funcție de director al ВУ (врачебный участок) [SM] (sectorul medical) din 1947-1948.

¹⁴⁰A activat în funcție de director al ВУ (врачебный участок) [SM] (sectorul medical) din luna mai 1948 pînă în luna octombrie 1949.

¹⁴¹A activat în funcție de director al ВУ (врачебный участок) [SM] (sectorul medical) din luna octombrie 1949 pînă în luna februarie 1952.

¹⁴²A activat în funcție de director al Policlinicii 1953 pînă în luna decembrie 1957.

¹⁴³A activat în funcție de director al Policlinicii din luna decembrie 1957 pînă în luna august 1974.

¹⁴⁴A activat în funcție de director al Policlinicii din luna august 1974 pînă în luna aprilie 1998.

¹⁴⁵A activat în funcție de director al Policlinicii din luna aprilie 1998 pînă în luna martie 1999.

¹⁴⁶A activat în funcție de director al Policlinicii din luna august 1999 pînă în 2010.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

DI Șportko alături de colegi în spatele primei policlinici feroviare din strada Sovietskaia.
Imagine din anii '60, sec. XX.

DI Grabarovski alături de familie (soția Nadejda și fiica Ludmila) și colegi. *Imagine din anii '80, sec. XX, de 7 noiembrie.*

DI Margulis alături de colegi.
Imagine din anii '70, sec. XX.

DI Dumitru Marinov alături de colegi și dl Leonid Iaroșenco.
Imagine din anii '90, sec. XX.

Registratura de la Policlinica feroviară din strada Sovietskaia (Feroviarilor).
Imagine din anii '60 ai sec. al XX-lea.

Secția Terapie a Spitalului feroviar din strada Dostoievski.
Imagine din anii '50 ai sec. al XX-lea.

La 26-27 martie, 1944, V. S. Goldinberg a fost numit șef al *Sectorului medical (BY)* nr. 14 (policlinică), activînd în această funcție pînă în luna mai a anului 1947.

Pe o suprafață de 3 ha, se construiește un complex spitalicesc pentru angajații căilor ferate.

Pe 26 decembrie, 1978 se dă în exploatare complexul spitalicesc, care este compus din 3 blocuri: *Spitalul, Secția pentru copii și Policlinica (Centrul consultativ)*. Medic-șef al acestui nou complex devine **Dumitru Marinov**. Iacov Titiner, care a fost succedat de Boris Margulis, Dumitru Marinov, Leonid Iaroșenko și Victor Iasipciuc, iar în anii 70 ai sec. al XX-lea Spitalul feroviar a fost transferat în centrul orașului, lîngă Hotelul Basarabia și Secția de pașapoarte, într-o clădire cu două nivele, pe strada Dostoievski. Această clădire prin anii 70 ai sec. al XX-lea a fost demolată. Ceea ce-și propuneau aceste două instituții (care mai tîrziu vor fi comasate) era de a trata angajații căii ferate, membrii familiilor acestora; angajații și elevii școlii feroviare nr. 4 și nr. 5, copii și angajații grădinițelor-creșe.

Serviciul medical feroviar a avut două servicii: policlinică (*vracebnîi uciastoc*) și spitalul (ambulator). În anul 1953 *Sectorul medical* nr. 14 este redenumit în policlinică, activînd separat pînă în anul 1968, cînd se recurge la comasarea lor.

Bălți. Str. Feroviarilor. În spatele acestui monument, care poartă denumirea „**În amintirea timpului trecut**”, în anul 1944 a fost deschisă prima *Policlinică feroviară* a sectorului nr. 14 din Bălți.

Aceasta a activat pînă în anul 1978.

Locomotiva este construită în anul 1905.

Între timp, edificiul fostei policlinici a fost demolat.

Bălți. 2012. Str. Decebal. Spitalul feroviar. Anul construcției 1978.

Spitalul Oncologic (1952-1995). În prezent în această clădire este sediul **Curții de Apel din Bălți**). Spitalul oncologic Bălți a fost deschis în anul 1957. El a fost amplasat într-o clădire din perioada primului război mondial. Apoi în anul 1987 a fost construit cel de-al doilea bloc al spitalului. În anul 1996 această instituție își părăsește blocurile, și se situează la *Spitalul municipal Bălți*, devenind ca o secție al acestuia. Din anul 1996 aceste clădiri își iau alte destinații, oferind locul unei noi instituții de stat, Curții de Apel Bălți.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

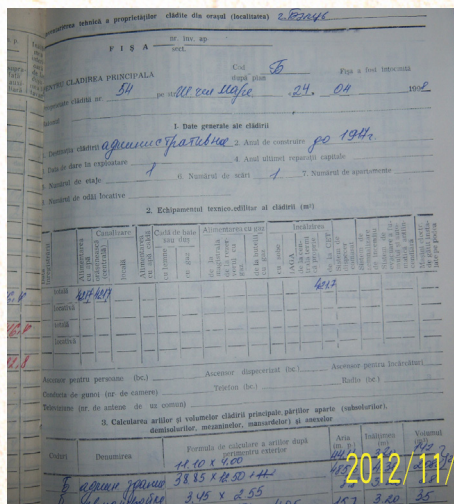
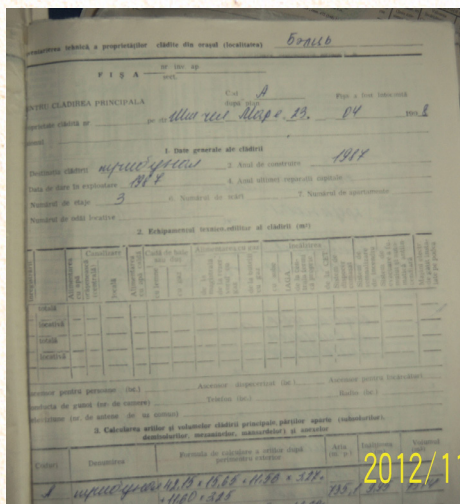

Bălți. 2012. Ex-bloc nr. II al Spitalului oncologic. Fațada clădirii. Imaginea actuală a Curții de Apel.

Bălți. 2012. Ex-bloc nr. I a Spitalului oncologic. Imagine actuală, interiorul curții.

Bălți. Anii 30. Clădirea Tribunalului Județean. Imagine Internet.

Acte (Pașaportul tehnic al edificiului blocului nr. 1, anul construcției pînă la 1917 și Pașaportul tehnic al edificiului blocului nr. 2, anul construcției 1987, arhiva Curții de Apel Bălți) ce confirmă veridicitatea istorică a clădirilor Spitalului oncologic din str. Ștefan cel Mare.

IMPORTANTE LĂCAȘURI DE CULT

MARCA EPARHIEI HOTINULUI

1932. P.s. *Visarion Puiu* în incinta Episcopiei de Bălți. *Imagine Internet.*

După unirea tuturor românilor, pentru păstoria sufletescă creștină a părților din nordul Basarabiei, în martie 1923 s-a reînființat Episcopia de Bălți și Hotin, ca să îndeplinească, la această nouă răspîntie a vieții naționale și bisericești, ceea ce vechea Episcopie a Hotinului, în scurta ei dăinuire și în împrejurările triste în care a luat ființă pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, n-a putut să înfăptuiască atunci¹⁴⁷. Însuși conducătorii bisericii basarabene și-au exprimat dorința prin mai multe congrese bisericești, de a se reînființa vechea Episcopie a Hotinului.¹⁴⁸

Sfântul Sinod al bisericii ortodoxe române, ca urmare, intervine pe lângă Ministerul cultelor, ca să dea prin parlamentul țării, cuvenita lege pentru înființarea acestei Episcopii.

Și iată că la 10 martie 1923, prin legea cu nr. 920, sancționată de regele Ferdinand I și publicată în Monitorul oficial nr. 226, se reînființează Episcopia Hotinului (în Eparhia Hotinului au fost cuprinse județele: Bălți, Hotin și Soroca), cu reședința în orașul Bălți, care-i așezat în mijlocul eparhiei.¹⁴⁹

După câteva zile de la publicarea acestei legi, la 13 martie 1923, se întrunește la Chișinău un congres eparhial extraordinar spre a propune pe noul ierarh al Hotinului.

Acest congres, compus din clerici și mireni ai bisericii din Basarabia, în întregime glasurilor cer ca să fie reînființată Episcopia Hotinului și să fie chemat ca ierarh Preasfințitul Episcop **Visarion Puiu**, episcop atunci la Argeș. ... Instalarea Preasfințitului Visarion, Episcopul Hotinului, s-a fă-

cut duminică, 13 mai, 1923, stilul nou. În Catedrala Sf. Nicolae, s-a oficiat mai întâi

¹⁴⁷TOMESCU, Constantin Nicolae. Introducere. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 9.

¹⁴⁸Lucrările congreselor eparhiale. Ch., 1922, 1923.

¹⁴⁹TOMESCU, Constantin Nicolae. Introducere. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 9.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Casa paznicului bisericii catedrale Sf. Nicolae - Prima cancelarie episcopală. *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Bălți.*

Cancelaria episcopală într-o clădire a școlii normale. *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.*

Casa Cernitov. Prima Reședință episcopală. *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.*

sfința liturghie de P.S. Visarion, cu un mare sobor de preoți, iar la ora 12 s-a săvârșit actul instalării care a fost precedat de un polihroniu.

Ministrul Banu a dat citire decretului regal de întâlnire în scaun și a ținut o frumoasă cuvântare, iar protopopul orașului Bălți, părintele econom Vladimir Dimitriu a citit următoarea diplomă a înalt P.S. Arhiepiscop al Basarabiei. ...¹⁵⁰

Nimeni nu se îngrijise din vreme de o locuință pentru Sfinția sa. Până a avea o Episcopie la Bălți în anul 1923, prima locuință, P.S. Visarion la început a fost găzduit pe la două familii armenesti și apoi în casa parohială a protoiereului Vladimir Dimitriu.¹⁵¹

După spusele lui V. Puiu, încît, „...din lipsa de pregătire prealabilă și din dezinteresarea centrului, în loc să încep imediat organizarea trebuitoare unei asemenea noi instituții, a trebuit să pribegesc luni de zile pe la mănăstirea Neamțului, locale cu chirii și deacolo, să urmăresc și să cer și să îndemn prin scrisori și telegrame, dobîndirea unui adăpost...” Prima cancelarie eparhială a avut-o jumătate de an într-o odăiță mică, în storjca din ograda bisericii *Sf. Nicolae*, în care peste o săliță locuia paznicul cu o familie de zece suflete.¹⁵² Cînd l-a văzut Ion Cazacu, directorul școlii normale din Bălți, în ce condiție activa, i-a propus o cameră

¹⁵⁰TOMESCU, Constantin Nicolae. Introducere. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 15.

¹⁵¹TOMESCU, Constantin Nicolae. Introducere. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 24

¹⁵²TOMESCU, Constantin Nicolae. Introducere. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 24

Locuințele funcționarilor eparhiali din Bălți.
 Imagine din colecția Muzeului de Istorie
 și Etnografie Bălți.

Căminul preoțesc din Bălți. Imagine din colecția
 Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.

Cancelaria consiliului episcopal Bălți. Imagine din
 colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

tot așa de mică, dar cel puțin lipsită de zgomotul copiilor, la el în școala normală, local ruinat, fost în vremea rușilor fabrică de spirt.¹⁵³

Reînființându-se Episcopia Hotinului în anul 1923, cu reședința la Bălți, orașul câștigă un foarte puternic element de civilizație. Întiul gând al episcopului era de a ridica biserici în acest oraș.¹⁵⁴

Tînărul episcop venind din Argeș, într-un oraș nou, și-a făcut Episcopie de la început în casa cu chirie. Acest disconfort pe care l-a avut timp de 9 ani aici la Bălți, l-a făcut să-și ridice în 1932 o reședință. S-a stabilit în noul edificiu la 24 noiembrie 1932.

În anul 1923, atunci cînd vine Visarion Puiu, acesta cere de la autorități lot pentru viitoarea reședință. Încă din toamna anului 1923, după ce s-au ales terenurile pentru reședință și gospodăria episcopală, preasfințitul episcop a pus să se sădească întii pomi. Terenul unde a fost construită reședința constituia 5,1/2 ha, iar pentru trebuințele clerului monahal și ale personalului de serviciu un teren de 15 ha, pe care să se pună începutul unei grădini și gospodării călugărești cum au și celelalte episcopii din țară. La 15 martie 1924 primăria cedează pămînt menit petru episcopie.¹⁵⁵ Tot în acest an, datorită străduinței lui p.s. sale, Episcopia mai dobîndește de la primăria orașului Bălți încă un teren în

¹⁵³TOMESCU, Constantin Nicolae. Introducere. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 25.

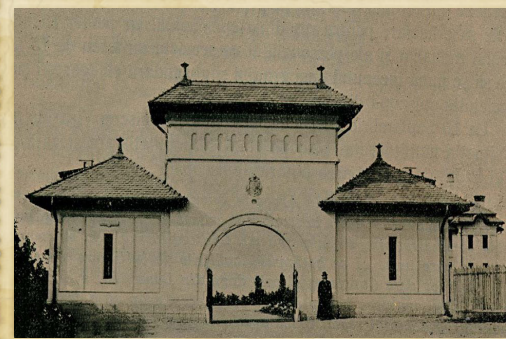
¹⁵⁴TOMESCU, Constantin Nicolae. *Catedrala episcopală Sf. Împărați Constantin și Elena din Bălți*. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 31.

¹⁵⁵TOMESCU, Constantin Nicolae. *Reședința episcopală din Bălți*. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 65.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Sădirea primilor pomi în livada episcopală.
Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie Bălți.

Reședința episcopală din Bălți. Intrarea. *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.*

Reședința episcopală din Bălți, anii '30, sec. XX. *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.*

Reședința episcopală din Bălți. 2014.
Imagine Internet.

Reședința episcopală din Bălți. *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.*

Clădirea seminarului teologic (1930). *Imagine din colecția Muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți.*

întindere de peste 7 ha, situate peste drum de celelalte.¹⁵⁶ În cursul anului 1924, s-a împrejmuit întreg locul cu sîrmă ghimpată și s-a aranjat parcul, iar la 28/15 sep-

¹⁵⁶TOMESCU, Constantin Nicolae. *Reședința episcopală din Bălți*. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 66.

tembrerie, după terminarea solemnității punerii pietrii fundamentale a catedralei episcopale, clerul împreună cu poporul, au pornit spre locul destinat reședinței. În toamna anului 1924, mai întâi s-a pus piatra de temelie a bisericii cu hramul Sf. Cuvioasa Parascheva, menită a fi de slujire monahilor de pe lângă reședința episcopală și îndată s-a așezat și temelia viitoarei reședințe. Și de data aceasta a fost

Biserica cu hramul Sf. Cuvioasa Parascheva.
Anii '30, sec. XX. Imagine din colecția
Muzeului de Istorie și Etnografie
din Bălți.

Biserica cu hramul Sf. Nicolae (fostă catedrală),
anii '30, sec. XX, construită între anii 1791- 1795.
Imagine din colecția Muzeului de Istorie
și Etnografie din Bălți.

ales același arhitect *Gabrielescu*.¹⁵⁷ (Acest arhitect din București a proiectat aproape toate bisericile din perioada lui Visarion Puiu: *Împărații Constantin și Elena, Sf. Apostoli Petru și Pavel, Sf. Cuvioasa Parascheva, Adormirea Maicii Domnului, Aco-perămîntul Maicii Domnului, Sf. Arhanghelii Mihail și Gavriil.*)

Bălțiul a avut pînă în anul 1791 un edificiu de cult. În anul 1795 alături de biserica de lemn se construiește, cu aportul lui *Gheorghe Panaiot*, o biserică în stilul bazilicilor romane, cu hramul *Sfintul Nicolae* avîndu-l ca arhitector pe *Weissman (Vaisman)* din Galiția. În 1804, aceasta este transformată într-o biserică ortodoxă. [¹⁵⁸]

Se crede că prima biserică a fost cea cu hramul Sf. Nicolae, ce constituia o clădire mică din piatră, pe temelia căreia a fost ulterior ridicată un edificiu din birne. Aceasta a existat pînă în anul 1790, cînd se ia decizia ca să fie construită o biserică nouă, mai spațioasă. Construcția se începe în anul 1791 și este definitivată în anul 1795. Biserica de lemn nu este demolată, la rugămintea credincioșilor din

Heciul-Vechi, care au cerut proprietarului să n-o dărîme, ci să le o dea lor. [¹⁵⁹] Astfel încît doleanțele lor au fost

¹⁵⁷TOMESCU, Constantin Nicolae. *Reședința episcopală din Bălți*. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 67.

¹⁵⁸Note istorice despre Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1994, nr 21 (121), p. 2.

¹⁵⁹Biserica de lemn cu hramul „Sfântul Nicolae” construită în anul 1791 este situată în satul Heciul

Orașul Bălți. Pașini de istorie

2000. Biserica din lemn cu hramul Sf. Nicolae din satul Heciul Vechi, raionul Singerei. Anul construcției 1791. *Imagine N. Rotaru.*

satisfăcute, biserica fiind dezasamblată și transportată de credincioși în satul Heciul Vechi. [160] Această biserică se găsește acolo și pînă la momentul de față. [161]

Pînă la începutul sec. XX în orașul Bălți au mai fost construite: sinagogi, o biserică catolică, [162] o biserică lipovănească și o biserică armenescă, biserica cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” din Slobozia (1884) și un alt lăcaș sfînt ortodox - biserica cu hramul *Sf. Apostoli Petru și Pavel* (1915).

O contribuție deosebită la dezvoltarea spiritualității bălțene a avut **Visarion Puiu, Episcop de Bălți și Hotin**, prin ridicarea lăcașelor sfînte, slujire și dăruire de sine, dar și prin oficializarea slujbelor în limba română, care pînă atunci se făceau doar în limba rusă.

Sinagoga. Începutul sec. XX.
Imagine Internet

Palatul Rabinului. Începutul sec. XX.
Imagine Internet

Vechi, raionul Bălți. Pereții sînt doșiți cu scîndură și se înalță pe un soclu de piatră. Este o biserică de o importanță națională.

¹⁶⁰Свод памятников истории и культуры Молдавской ССР. Кишинев, 1987, pp. 476-477

¹⁶¹După spusele preotului mihail, de la Catedrala sf. Nicolae din Bălți.

¹⁶²Biserica romano-catolică, cu hramul „Sfinții Arhangheli”, situată pe str. Independenței, 13c, primește titlul de pămînt pentru ridicarea acestui lăcaș. În anul 1994, la 19 iulie li se conferă denumirea de biserică romano-catolică „Sfinții Arhangheli”. Iar în perioada 1998-2011 are loc construcția acestui edificiu.

Conform datelor ÎM *Cadastru*. Nr. cadastral 0300204025, nr. dosarului-81428.

Conform datelor ÎM *Cadastru*. Nr. cadastral 0300304131.

Conform Titlului de autentificare a dreptului deținătorului de teren nr. 0300000473, eliberat prin decizia primăriei nr. 9/21 din 20.08.1998.

Orazul Bălți. Pagini de istorie

În perioada anilor 1923-1935, s-au construit 7 biserici și s-au reparat și cele deteriorate în urma conflictelor armate, a cumpărat sau a căpătat pământurile de pe moșia satului Sturzovca (actualmente, pe acest teritoriu este amplasată localitatea Sadovoie) și a avut un rol decisiv la înălțarea **Clădirii Episcopiei, Bisericii cu hramul Sf. Cuvioasa Parascheva, Catedrala cu hramul Sf. Împărați Constantin și Elena, Bisericii Adormirii Maicii Domnului din Cimitirul „Lungu”, Bisericii cu hramul Voievozii Mihail și Gavriil, Bisericii cu hramul Arhanghelul Mihail, reconstruită Biserica cu hramul Apostolii Petru și Pavel și Bisericii cu hramul Acoperământul Maicii Domnului din Sadovoie.**

O perlă de artă poate exista, numai atunci când ea este descoperită și cunoscută. O astfel de perlă este și lăcașul sfânt Victor și Visarion, care din anul 1991 va fi redenumit în „Acoperământul Maicii Domnului” din satul Sadovoie, mun. Bălți, construit de P.S. Visarion Puiu, cea care în vara anului 2013 a sărbătorit vârsta de 80 de ani.

La proiectarea celor șapte perle a fost invitat Adrian Gabrielescu, arhitectul din București. Profesorul Tomescu descrie intenția P.S. Visarion, ca pentru monahii ce vor veni cu timpul în jurul scaunului episcopal, să le întocmească o gospodărie proprie și o biserică unde să-și îndeplinească și ei pravila monahală.

La 13 mai 1923, de la scaunul Episcopiei de Bălți și Hotin, cu sediul la Bălți, a fost primit un anumit teritoriu pentru ridicarea unui schit. Astfel, terenul schitului constituia deja 100 ha și 21 ha pentru construcția gospodăriei viitorului schit: chelii și casa personalului monahal. Pe terenul de 100 ha se cultivau zarzavaturi și fructe pentru Episcopie.

În anul 1925, prin satele Pîrlița, Strîmba, Sturzovca (Sturzești) și Fundurii Vechi, un călugăr pe nume Bujor strîngea donații pentru construcția edificiului. În acelaș an, cu ajutorul țăranilor din Sturzovca (Sturzești), schitul a fost ridicat și era destinat călugărilor. Așa zisa Mănăstirea Sturzovca (Sturzești), precum o numeau băștinașii din localitate, aveau în posesia sa, pe lângă chelii pentru călugări,

Casa personalului monahal de la economat situat lângă Biserica de la schitul episcopiei care se afla în actualul sat Sadovoie. Casa episcopală a fost construită în anul 1925.

Imagine de C. Tomescu.

Biserica de la schitul episcopiei care se află în actualul sat Sadovoie. Din anul 1934 se numește *Acoperământul Maicii Domnului*, [anul construcției 1931-1933].

Imagine de C. Tomescu.

2013. Sadovoe. Clopotnița și Casa parohială.

Imagine N. Rotaru.

2013. Sadovoe. Pălămăria (1993).

Imagine N. Rotaru.

o fermă de porci, una de vaci, una de viței, fierărie, depozit, subsol, două bordeie (locuibile), baie, fântină și o casa parohială, ce era compusă din 3 odăi. Pentru întreținerea acestora, se solicita ajutorul oamenilor

din sat. Produsele obținute constituiau hrana pentru constructorii care munceau la înălțarea celor două lăcașuri din Bălți.

În anul 1926, Visarion Puiu îi scrie arhimandritului Gherasim Grecu, cu privire la întocmirea gospodăriei obștei monahale de pe lângă reședință, următoarele: „Acum, când după trei ani de muncă, gospodăria episcopală are un început multumitor, credem am putea trece și la întemeierea mai departe a începutului făcut pentru obștea călugărească a schitului episcopiei, care dorim a se întemeia pe lotul de 21ha, teren arabil, și a personalului monahal al acestei episcopii, lângă lotul vlădicesc de 100 ha și pentru a se putea construi celelalte adăposturi și împrejurimi ni trebuie acolo, cerem cuvioșiei tale, părinte econoame Gherasim, să ne întocmești un deviz arătător de toate materialele de care este nevoie precum piatră, cărămidă și lemne, spre a se lua măsurile convenite pentru dobândirea lor. []

Dorința P.S. sale de a se începe construcția bisericii schitului Episcopiei în acel an nu s-a putut realiza. În anul 1928 P.S. sa semnează o nouă hotărâre episcopală: „Dorind ca pe terenul de cultură agricolă de 100 ha, dat spre folosință episcopilor, ce vor fi slujitori pe vremuri la această episcopie, să întemeiem o gospodărie cât mai sistematic întocmită, iar pe terenul de 21 ha, dobândit alături pentru întreținerea personalului monahal al acestei episcopii, să zidim o biserică, hotărîm:

1. Să se pună la îndemîină economatului episcopiei noastre cîtiva ani de-a rîndul cîte o sumă din venitul gospodăriei noastre, care împreună cu ce se va aduna de la bunii creștini, să alcătuiască fondul trebuitor începerii și zidirii pînă la terminarea acestei biserici, pe care noi o închinăm sfinților Victor și Visarion [], al cărora nume l-am purtat în mirenie și din călugărie.

2. Iar grija privegherii acestei lucrări noi o încredințăm părintelui vicar al episcopiei noastre, arhimandritul Eugeniu Laiu, și părinților din schitul ce dorim a se înființa în această gospodărie episcopală. *Data în Bălți la 27 iulie 1928*”.

În anul 1929 și 1930 din banii adunați în gospodăria episcopală și cu 100 000 lei de la consiliul eparhial, s-a cumpărat o parte din materialele trebuitoare construcției, care a început lucrările de construcție a lăcașului sfânt Victor și Visarion. În toamnă clădirea era deja acoperită, [] iar în vara anului 1933 construcția ei a fost complet terminată cu sumele economatului episcopiei, i s-a făcut catapeteasma și mobilierul, iar sfințirea a rămas pentru toamna 1934.

În anul 1934, la casa preotească s-a anexat și o clopotniță mică cu un clopot. Astăzi această clopotniță este compusă din patru clopote, unul mare din perioada visarioniană, și trei improvizate (din butelii de hidrogen) din perioada de deschidere a bisericii (1993), iar în aripa dreaptă a bisericii s-a anexat și o construcție pentru pălămărie.

Pe loturile Bisericii erau cultivate grâne, fructe, legume și alte produse, ce constituiau hrana pentru muncitorii implicați în construcția celor două lăcașuri sfinte: *Biserica cu hramul Sf. Cuvioasa Parascheva* din str. Calea Leșilor, 19v [anul construcției 1924-1934] și *Catedrala cu hramul sf. Împărați Constantinși Elenadin* str. Independenței, 55 [anii construcției 1924-1935].

Cu ajutorul țăranilor din Sturzovca schitul a fost ridicat și era destinat călugărilor. Așa zisa *Mănăstirea Sturzovca*, precum o numeau băștinașii din localitate, [163] aveau în posesia sa, pe lângă casa parohială, ce era compusă din 3 odăi, o fermă de porci, una de vaci, una de viței, fierărie, depozit, subsol, două bordeie (locuibile), baie, fântină. [164] Pentru întreținerea acesteia, se solicita ajutorul oamenilor din sat. Ridicarea bisericii, temelia căreia a fost pusă în anul 1925 a durat mai mulți ani, deoarece posibilitatea țăranilor de a jertvi era restrânsă din cauza sărăciei. [165]

În anul 1945, după război, detașamentul de grăniceri nr. 2165 a ocupat nelegitim terenurile schitului fără decizia executivului, [166] călugării fiind nevoiți să părăsească schitul. După plecarea Diviziei nr. 39420, aici, la 09.08.1946 se înființează crescătoria Bălți, [167] pentru ca la 1948, pe acest teritoriu să fie înființat satul Sadovoie.

Acest preafrumos lăcaș a fost construit pe moșia satului Sturzovca (Sturzești), pe fosta moșie, în anul 1948. Aici au venit cu traiul oameni din toate împrejurimile lui, astfel devenind pe de-a dreptul satul Sadovoie. De la început această localitate purta denumirea de Sovhozul „Molotov”, apoi Sovhozul „Gr. Cotovschi”. Schitul episcopal fiind închis de către sovietici, călugării au fost forțați să părăsească schitul. Biserica a devenit depozit, apoi casă de cultură ș.a. După Independența Republicii Moldova, biserica este dată sătenilor pentru oficierea serviciului divin. De la independență pînă în prezent la păstorire au fost șase preoți, iar al șaptelea este egumenul Inochentie (Oprea).

¹⁶³ROȘCA, A. *Soarta mea, dragostea mea - Sadovoie*. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 25.

¹⁶⁴ROȘCA, A. *Soarta mea, dragostea mea - Sadovoie*. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 22.

¹⁶⁵ROȘCA, A. *Soarta mea, dragostea mea - Sadovoie*. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 17.

¹⁶⁶ROȘCA, A. *Soarta mea, dragostea mea - Sadovoie*. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 21.

¹⁶⁷ROȘCA, A. *Soarta mea, dragostea mea - Sadovoie*. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 25.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

În anul 1991, biserica primește a doua naștere, edificiul ei fiind transmis comunității. În anul 1993, după decretul Sfântului Sinod, biserica a fost sfințită de către Episcopul Petru, având de acum încolo hramul Acoperământului Maicii Domnului. Pînă atunci, ziua satului era celebrată pe 7 noiembrie. De la redeschiderea lăcașului au oficiat slujbele divine șase preoți. Din anul 1998, slujbele sînt oficiate de egumenul Inochentie (Oprea). După 23 de ani de slujire, lăcașul își schimbă aspectul exterior.

Ministerul Culturii și Cultelor al R. M., la 18 iunie 1991, înregistrează parohia ortodoxă română din satul Sadovoie, raionul Glodeni. Dl. Axentii este cel care a fost în acea perioadă la cîrma sovhozului „Gr. Cotovschi”, a finanțat lucrările de reparație a lăcașului, cît și a casei preoțești. La 29 iulie 1992, acoperișul lăcașului a fost schimbat din țiglă în tablă de brigada de constructori din satul Pelenia raionul Rîșcani. Tot în această perioadă, pe teritoriul bisericii, prin aportul financiar al familiilor - Axentii și Pernai a fost săpată o fîntînă. Astfel biserica se redeschide pentru inoriași la 17 noiembrie 1993.

Am avut minunata ocazie să fac cunoștință cu o inoriașă la biserica respectivă, unde în prezent slujește părintele egumen Inochentie (Oprea), Albina (Bazîkin) Dobjanski. Ea a prezentat două fotografii: biserica în anul 1950, cînd familia Bazîkin a emigrat în acest sat. Pe atunci ea avea vîrsta de zece ani. Părinții doamnei Albina au fost învățători de clasele primare în acest sat. Învățătorul Alexei Bazîkin mai practica și fotografierea. Pe parcursul vieții tatăl a fotografiat o mulțime de evenimente care au avut loc în acest sat.

Tatăl Albinei Bazîkin i-a lăsat un sipețel metalic în care s-au păstrat peliculele ce trebuiau transformate în fotografii. Dna Albina ne-a mărturisit că aceste poze sînt unice și nu au fost arătate publicului larg sau sătenilor. Alexei Bazîkin fiind originar din orașelul Lipovca, a absolvit Școala pedagogică din orașul Voronej. A locuit în orașelul Tasauz (Tașalz) Republica Turcmenă. Aici a cunoscut-o pe viitoarea soție, moldoveanca Maria Guț. Mama Mariei Guț era originară din satul Sănătăuca, raionul Camenca, iar tatăl ei este bucureștean. Întreaga familie a emigrat în regiunea Orenburg. Aici s-a născut Maria. Ea a absolvit Școala pedagogică din orașul Orenburg, Federația Rusă. După absolvirea studiilor, Maria a fost repartizată la serviciu în Republica Turcmenă.

Cei doi s-au căsătorit și au trăit în orașelul respectiv pînă în anul 1950. Aici s-a născut și protagonista noastră, Albina (Bazîkin) Dobjanski.

În anul 1950 s-au întors în Moldova, satul Sadvoie, unde se naște fratele ei Vitalii. În anul 1961 Albina s-a căsătorit și s-au născut cei doi minunați copii, Lilia și Serghei.

În acest sat slujbele divine sînt oficiate de monahul, igumenul Inochentie, acesta fiind în slujba bisericii din anul 1998. În toți acești ani, părintele Inochentie, cu ajutorul inoriașilor și a multor sponsori, au efectuat lucrări de reconstrucție a bisericii: gazificarea bisericii, ridicarea Troiței din ograda bisericii, schimbarea pristolului, reînnoirea icoanelor, reînnoirea iconostasului.

Istoria acestei biserici și a localității Sadovoie e asemenea unei uși duble ce se deschide cu greu, deoarece cheia mare și ruginită a evenimentelor de demult, cu greu

Orazul Bălți. Pagini de istorie

se învîrte. În sfîrșit, încuietorea sipețelului cedă, scrișnind jalnic din încheieturi, oferă tremurînd, imagini de biserică, de artă, de strămoșesc...

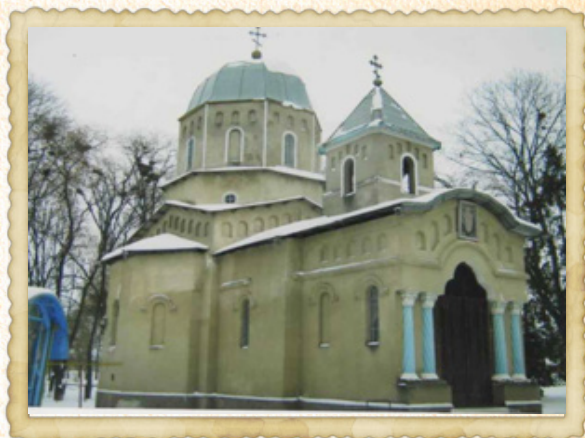
Biserica din satul Sadovoie poartă hramul **Acoperămîntul Maicii Domnului**. Ea este alcătuită din două componente: Biserica și casa parohială. În perioada sovietică, clădirea a trecut în componența crescătoriei pomicole, în casa parohială stabilindu-se sediul administrației acesteia. În anul 1949, în una din odăile acestei case este transformată într-o magazie,^[168] iar mai tîrziu devine crescătorie pomiculă. Tot în această perioadă biserica este utilizată ca magazin cerialier și depozit.

În anul 1950, după construcția unui nou depozit, biserica devine club pentru băștinași. ^[169] În anul acesta, cupola principală și cea auxiliară au fost prăbușite.

În anul 1988, biserica primește a doua naștere, edificiul ei fiind transmis comunității. În anul 1993, după decretul Sfîntului Sinod, biserica a fost sfințită de către

Biserica Acoperămîntul Maicii Domnului în timpul puterii sovietice a fost transformată în club.

2010. Biserica cu hramul Adormirii Maicii Domnului din sat. Sadovoie (reconstruită).

2011. Părintele Inochente, parohul bisericii, cu nașa de botez Lilia și cu noul prunc botezat Maxim (Agapov).

¹⁶⁸ROȘCA, A. Soarta mea, dragostea mea-Sadovoie. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 191.

¹⁶⁹ROȘCA, A. Soarta mea, dragostea mea-Sadovoie. Ch., 2010 [lucrare bilingvă], p. 191.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

episcopul Petru, avînd de acum încolo hramul **Acoperămîntului Maicii Domnului**. Pînă atunci, ziua satului era celebrată pe 7 noiembrie. Din anul 1999, slujbele sînt oficiate de iegumenul Ionochenti (Oprea). După 23 de ani de slujire, lăcașul își schimbă aspectul exterior.

La 10 martie 1830, Bălțiul a fost distrus a doua oară: din cauza unui cutremur de pămînt, care a ruinat biserica (Prima dată de tătarii din Krimeea)^[170], din această cauză, arhiepiscopul Dmitrii cere ajutor pentru reparația ei.^[171]

După spusele lui Visarion Puiu „Arăt că cei mai frumoși ani ai vieții mele, pusă în slujba Bisericii Dumnezeului nostru Iisus Hristos, pentru zidirea sufletească a poporului ce am păstorit, au fost cei din vremea episcopatului meu în Eparhia Hotinului. Luptînd cu greutate în inerente unei întemeieri de episcopie, am gustat și bucuriile atîtor realizări, ce mi-au mîngîiat mult sufletește”.^[172]

Atunci cînd era chemat de mitropolitul primat Miron Cristea, în 1923, la București, pentru a discuta cu factorii politici oportunitatea reînființării Episcopiei Hotinului, episcopul Visarion Puiu al Argeșului conștientiza faptul că acest lucru se poate realiza numai în condițiile unei infrastructuri adecvate. Aceasta presupunea ridicarea unui centru eparhial cuvenit, o catedrală monumentală și o reședință, construcții de biserici și alte clădiri cu destinațiile bisericești necesare, pentru care avea nevoie de sprijin nemijlocit.^[173]

Stabilindu-se la Bălți, constată că în acest oraș de peste 10 000 de suflete creștine funcționa o singură biserică, considerată catedrală, iar alta se afla în construcție. A fost găzduit într-o locuință care inițial era folosită de paznicul Catedralei, iar Centrul eparhial se afla într-o clădire închiriată de Ministerul Cultelor, care întîrzie plata chiriei, episcopul fiind astfel permanent amenințat cu evacuarea de către proprietar.

Primul gînd al lui Visarion Puiu a fost de a ridica o catedrală și o reședință cuvenită unui episcop al acestui ținut plin de istorie. Obține terenul necesar, organizează concurs pentru întocmirea planului arhitectural, iar la 28 septembrie 1924, în prezența Patriarhului Damianos al Ierusalimului, Mitropolitului primat Miron, Mitropolitului Pimen al Moldovei, Arhiepiscopului Gurie al Chișinăului, Episcopilor Lucian al Romanului și Ipolit Rădăuțeanu, a principelui moștenitor Carol și altor oficialități ale statului, episcopul Visarion Puiu pune piatra de temelie a noii Catedrale basarabene Constantin și Elena.

Însă lipsa de responsabilitate a antreprenorilor, indiferența Ministerului Cultelor care își luase angajamentul de a susține financiar această inițiativă și am-

¹⁷⁰GUȚU, Tamara. 575 Zodia Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 518 (201), p. 2.

¹⁷¹GOLVATÎI, Igor. Bălțiul a fost și rămîne a fi un oraș de importanță. In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 5 (152), p. 4.

¹⁷²PETCU, Adrian Nicolae. Zidirea și sfințirea catedralei și a reședinței episcopale din Bălți. In: *Ziarul „Lumina.ro”* : Disponibil: <http://ziarullumina.ro/zidirea-si-sfinirea-catedralei-si-a-resedinei-episcopale-din-bali-36399.html>

¹⁷³PETCU, Adrian Nicolae. Zidirea și sfințirea catedralei și a reședinței episcopale din Bălți. In: *Ziarul „Lumina.ro”* : Disponibil: <http://ziarullumina.ro/zidirea-si-sfinirea-catedralei-si-a-resedinei-episcopale-din-bali-36399.html>

Orazul Bălți. Pagini de istorie

biguitatea factorilor politici au contribuit la delungirea perioadei de construcție a catedralei pînă în 1933. Pentru ridicarea noului lăcaș și-au adus contribuția mai ales credincioșii din eparhie. Episcopul *Visarion*, sprijinit de hotărârile clericilor,

Punerea pietrei de temelie a Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Bălți. 1924. *Imagine de C. Tomescu.*

Înalții oaspeți bisericеști în timpul solemnității punerii pietrelor fundamentale ale catedralei din Bălți. *Imagine de C. Tomescu.*

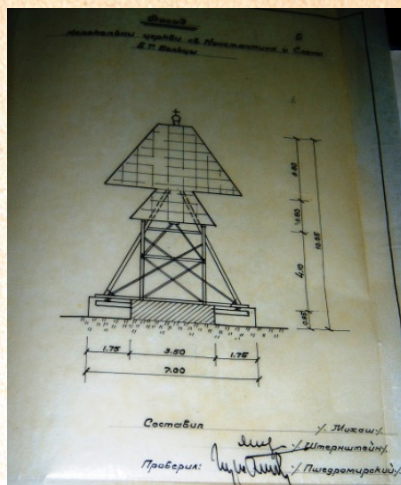
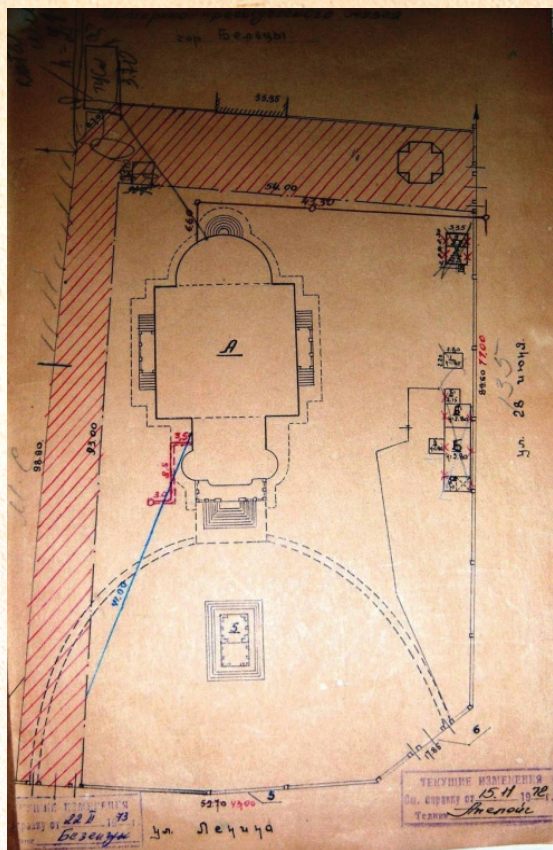

Lucrările de construcție a temeliei Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Bălți. *Imagine de C. Tomescu.*

poruncise „*strîngerea jertfei de un leu de suflet din eparhie; de la fiecare botez să se încaseze cîte 5 lei, iar de la cununii cîte 10 lei; clerul jertfește de la 1-3% din salariul fiecărei luni pînă la sfîrșitul anului*“.

Noua Catedrală era construită în formă de triconc, în stil românesc, cu un pridvor larg, cu o clopotniță formată dintr-o colonadă în stil brîncovenesc. Turla masivă de pe naos era formată dintr-o colonadă din ferestre, ca și la fiecare absidă a lăcașului de cult. Era o îmbinare perfectă între stilul românesc cu influențe brîncovenеști și cel bizantin, care se întîlnește la majoritatea bisericilor din Balcani.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Bălți. Schema Clopotniței de la Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”. Construită în anul 1934 și demolată în 1985. Imagini de la Oficiul cadastral din Bălți.

Schema de amplasare edificiilor de la Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”. Imagini de la Oficiul cadastral din Bălți.

ОБЩАЯ СМЕТА
на определение оценочной стоимости собора Св. Константина
и Елены по ул. Ленина в 58 в г.р. Бельцы

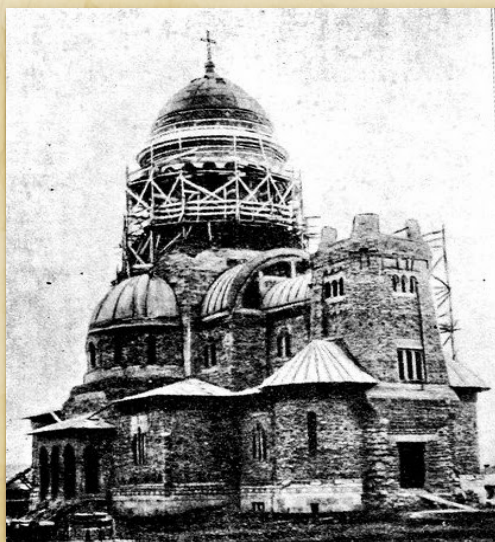
№	№	расц	Наименование	ед.	Стоимость	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1	I		С. собор	руб	353892	387900
2	II		Светильна	"	83155	79408
3	III		Сентекрабелн	"	58385	5156
4	IV		Энлой дом	"	16907	14283
5	V		Подвал	"	738	815
6	VI		Сарай	"	415	357
7	VII		Удобная	"	300	210
8	VIII		Забор и ворота	"	97035	36851
9	IX		Забор дорожный и дорожки	"	10620	8793
10	X		Колхозизм	"	18072	17798
Итого				руб	988170	348308
Начисления 15,8%					156186	543848
Итого:					4462356	4030053

Исполнитель: [Signature]
И. Бельцы /
Л. Доромашова /
О. Ораш /
И. Горюченко /

Bălți. Lista de estimare a edificiilor de la Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”. Imagini de la Oficiul cadastral din Bălți.

Lucrările de construcție a Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Bălți.
Imagine de C. Tomescu.

1930. Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Bălți ridicată după întiiul proiect.
Imagine de C. Tomescu.

În fața Catedralei, episcopul *Visarion* a dispus ridicarea unui baptisteriu, asemănător celui al mănăstirii lui Neagoe de la Curtea de Argeș, acolo unde slujise anterior. Modelul acestei Catedrale era tot ce se putea exprima românește și de sorginte bizantină din credința poporului român.

După finisarea picturii în 1933, episcopul *Visarion* a dorit sfințirea noii Catedrale. Dorind ca viitoarea catedrală să fie „cel dintâi semn real și trainic care să vorbească viitorului de stăpânirea, de drepturile și de unitatea poporului nostru românesc”, episcopul *Visarion* a dorit ca și sfințirea punerii temeliei catedralei să

Punerea pietrei de temelie a Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Bălți. 1924. *Imagine de C. Tomescu.*

Orașul Bălți. Pașini de istorie

se petrece într-un mod solemn. De aceea, intervine către Ministerul Cultelor ca să invite la această solemnitate și pe Alteța Sa Regală, Principile Carol, pe membrii Sf. Sinod și cât mai mulți demnitari ai Statului. Înaltul guvern, folosind prilejul aflării la București a Preafericitului Damianos, Patriarhul Ierusalimului, însoțit de Dositei, mitropolit al Sevastiei și de alte autorități bisericești îi invită a lua parte la

Bălți. Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”. 1935. În spatele baptsuarului se văd Casa preotească și clădirea cu două nivele a Liceului de fete. Colțul străzilor Regele Ferdinand și General Berthelot (str. Independenței, 55). *Imagine de C. Tomescu.*

Bălți. 1935. Regele Carol al II-lea și Mihai la sfințirea Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena”.
Imagine de C. Tomescu.

solemnitate la 2 iunie 1935¹⁷⁴. Episcopul Visarion l-a invitat și pe patriarhul egumenic, „așa cum invitau voievozii noștri, în trecut, pe patriarhii orientali la sfințirea de biserici”, spunea profesorul de Istoria Bisericii, Constantin Tomescu, în însemnările sale. Patriarhul egumenic a fost reprezentat de Mitropolitul Australiei, Timoteos, care a slujit alături de sinodali români. „Cler de mir și monahal numeros a fost prezent. Însuși regele, îmbrăcat ca și episcopii, în halat alb, a participat activ la actul bisericesc al sfințirii”, spunea același martor al evenimentului, profesorul Tomescu, aceasta a fost construită în anul 1924-1933 după proiectul arhitectului *arhitector-diriginte Adrian Gabrielescu*¹⁷⁵, iar baptsuarul de V.

¹⁷⁴Protoiereu Ioan LISNIC. Activitatea P.S. Episcop Visarion al Hotinului în organizarea centrului eparhial. Condițiile în care a fost construită Catedrala Episcopală din Bălți. <http://protioanlisnic.blogspot.com/2014/05/normal-0-false-false-false-en-us-x-none.html>

¹⁷⁵Comitetul, în ședința de la 21 martie 1924, ia în discuție oferta prezentată de arhitectorul Adrian Gabrielescu, de la comisia monumentelor istorice din București, prin care se oblică a întocmi

Bălți. Catedrala „Sf. Împărați Constantin și Elena”. 1935. În spatele baprisuarului se văd Casa preotească și clădirea cu două nivele a Liceului de fete. Colțul străzilor Regele Ferdinand și General Berthelot (str. Independenței, 55). *Imagine de C. Tomescu.*

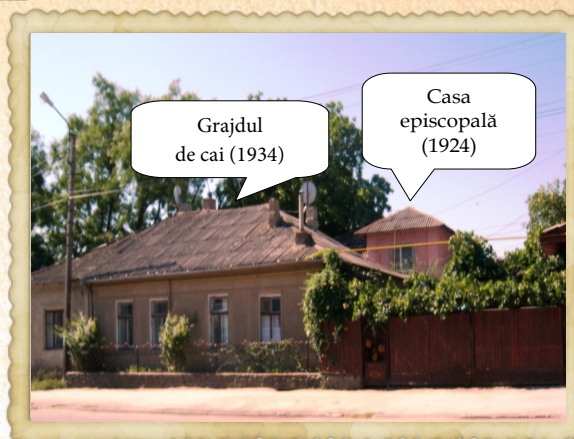

Bălți. 1935. Regele Carol al II-lea și Mihai la sfințirea Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena”.
Imagine de C. Tomescu.

planurile și supravegherea întreagă a lucrării. Silit de faptul că în acea vreme de nesiguranță din Basarabia, niciun arhitect nu a voit să ia lucrări în orașul Bălți, iar în localitate nu se găsea nici un arhitect, comitetul e nevoit a-l pofti pe arhitectorul Gabrielescu să vie la Bălți spre a da unele lămuriri. După C. Tomescu, p. 35.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Voitehovski, mai târziu decât Spitalul israelit. Tot aici, în anul 1934, a fost înălțată și Clopotnița (în anul 1985 aceasta a fost demolată de sovietici (ea se găsea în locul casei eparhiale, recent construite)). Peste drum de biserică (str. 31 august, colț cu M. Kogălniceanu) a fost construit grajdul de cai, iar în curte se găsea casa în care locuiau fețele bisericești. În perioada sovietică (anul 1960), grajdul și casa preoțească cu două nivele este transformată într-o casă de locuit. [176]

Bălți. Fosta Casa episcopală și grajdul de cai a Catedralei „Sf. Împărați Constantin și Elena”(1934). Azi - casă de locuit. *Imagine N. Rotaru.*

Odată cu Catedrala *Episcopul Visarion* a ridicat Reședința episcopală, o construcție masivă, cu un etaj, în stil românesc. Construcția a fost finalizată în 1932, în jurul acesteia întemeind o gospodărie episcopală proprie de 15 ha. Aici a sădit o livadă, a amenajat un parc, iar pentru trebuințele clerului monahal și ale personalului de serviciu a ridicat anexele necesare. Odată cu sfințirea faimoasei catedrale, preotul *Anton Luțcan* a publicat „Imnul catedralei de Bălți”. [177],[178]

Localul unde aceștea se rugau era Biserica „Cuvioasa Paraschiva”. Pe teritoriul acestui lăcaș de cult, nu era nici o clopotniță. În prezent, preotul acestei biserici și-a improvizat o cloptniță în care sînt atîrnate 4 clopote. Pînă la sfîrșitul acestei toamne cu ajutorul lui Dumnezeu va fi înălțată o Clopotniță. Ea va fi un ansamblu arhitectural deasupra fîntîinii. În anul 1963, sovieticii i-au o bucată din teritoriu episcopiei. Pe locul unde era înălțată Clopotnița construiesc cinematograful „Iunosti”. [179] În anul 2001, cinematograful „Iunosti” este vîndut Bisericii Baptiste.

Dorința *P.S. Episcop Visarion* a fost ca în orașul de reședință al episcopiei să fie cît mai multe lăcașuri de închinare, de aceea, încă din primele luni după instalarea sa în scaunul de la Bălți, a făcut numeroase intervenții pentru dobîndirea terenurilor necesare pentru ridicarea bisericilor.

¹⁷⁶Conform datelor Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 312 073 01, str. M. Kogălniceanu, 2.

¹⁷⁷LUȚCAN, Anton. Imnul catedralei de Bălți. In: *Luminătorul*, 1934, 14 octombrie, nr 10.

¹⁷⁸DOBROGEANU, Ludmila, CERGUȚĂ, Ludmila. *Catedrala Sf. Împărați Constantin și Elena*. In: *Vocea Bălțiului*, 2005, nr 22 (28), p. 3.

¹⁷⁹Din spusele martorului ocular Alexandru Ivanovici Bînda (a.n. 01.09.1927, locuiește pe str. Șevcenco, 104, tel...(231)35457), martorul care l-a văzut pe Episcopul V. Puiu, cel care a locuit și a frecventat sfîntul lăcaș, a fost martor la toate evenimentele care s-au produs în acel lăcaș sfînt.

La 11 august 2015 a avut loc slujba de sfințire a bustului închinat ÎPS VISARION PUIU. La ceremonie au fost prezenți: PS Marchel Mihăescu, Episcop de Bălți și Fălești, primarul municipiului Bălți, domnul Renato Usatîi, starețul mănăstirii Neamț, părintele Benedict (Sauciuc), președintele Asociației „Visarion Puiu” din România, preot dr. Florin Aurel Țurcanu, arhitectotri, ctitori, scriitori și jurnaliști.

Ideea ridicării acestui bust îi aparține unui monah de la Mănăstirea Putna, care l-a îndemnat pe Iulian Rusanovschi (avocat, România) să reproducă replica bustului de la Putna în Basarabia.

Postamentul din piatră de Viștea, executat de meșterul popular Andrei Răileanu, are o înălțime totală de 185 cm. Postamentul poartă umătoarea inscripție: VISARION PUIU MITROPOLIT AL BUCOVINEI, iar la baza soclului este trecut numele sculptorului Silvia Radu (soția regretatului sculptor basarabean Vasile Gorduz). Bustul a fost turnat în bronz de sculptorul Grigore Băț la Chișinău în anul 2015.

„...să-i adresăm cu pietate și profundă recunoștință celui care a pus în acest măreț edificiu de cult suflet din sufletul său: Bine ai revenit la noi, Episcop Visarion Puiu! Bine ai revenit peste decenii în micuța eternitate a acestui modest bust – o părticică din marea eternitate ce ți-a hărăzit-o Dumnezeu pentru totala dăruire și sacrificiu în numele credinței”, a rostit la dezvelirea bustului PS Marchel, Episcop de Bălți și Fălești.

Starețul mănăstirii Neamț, România, părintele Benedict a spus: „Este un lucru deosebit că astăzi în Basarabia revine ÎPS Visarion Puiu prin ridicarea acestui bust, deoarece mitropolitul a iubit mult pământurile pe care le-a păstorit cu multă dragoste și căldură sufletească”.

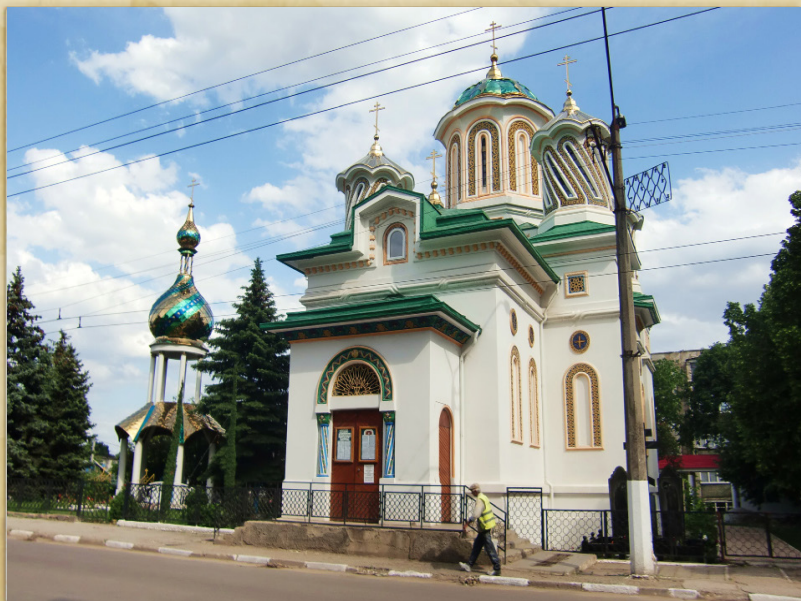
Bălți. 2015. Inaugurarea bustului ÎPS Visarion Puiu în grădina Catedralei Sf. Împărați Constantin și Elena. De la dreapta la stînga: Iulian Rusanovschi, avocat, student la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, președintele Asociației Visarion Puiu din România, preot dr. Florin Aurel Țurcanu, PS Marchel, Episcop de Bălți și Fălești, Starețul mănăstirii Neamț, România, părintele Benedict Sauciuc.

Imagine Internet.

Bălți. Bustul ÎPS Visarion Puiu în grădina Catedralei Sf. Împărați Constantin și Elena. Imagine Internet.

Bălți. 2014. Biserica „Cuvioasa Paraschiva”.
Imagine Internet.

Biserica *Sf. Apostoli Petru și Pavel* de lângă închisoarea din Bălți, str. Regele Carol al II-lea, a început să se ridice în anul 1915. În acele vremuri, construcția bisericii trebuia să fie ridicată din fondurile direcției generale a închisorilor din Petrograd. În acea vreme, atenția tuturor era îndreptată spre suferințele moștenitorului tronului Rusiei, Alexei și se statornicise ca hramul acestui lăcaș să fie *Sf. Alexei*. [180] În anul 1915 zidul a fost ridicat pînă la jumătatea ferestrelor, dar, din cauza Primului Război Mondial, construcția a fost întreruptă pînă în anul 1923.

Tot în anul 1923, comunitatea evreiască din Bălți reușește să obțină prin surprindere de la directorul de interne din Chișinău, autorizație de a construi, alături la 5 m. De zidurile bisericii

2014. Biserica *Sf. Apostoli Petru și Pavel*.
Imagine Internet.

¹⁸⁰TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserici construite în orașul Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reinființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 79.

începute, o sinagogă. [181] Pentru a continua lucrările și a avea o calitate oarecum legală spre a face mijlocirile necesare în scopul ce urmărea, s-a constituit în 1926 într-o societate numită *Iavna* și în baza dispozițiilor legii persoanelor juridice, a cerut tribunalului Bălți, să i se recunoască calitatea de persoană juridică. [182]

Cu ajutorul lui Dumnezeu, însă și cu sprijinul pe care l-a dat întregul cler al eparhiei, prin jertfele lui, și prin ofrandele adunate de la credincioși, biserica a fost terminată și sfințită la 30 iunie 1929, când s-a întocmit și următorul act de sfințire al bisericii cu hramul *Sf. Apostoli Petru și Pavel* din orașul Bălți. [183]

O altă biserică construită în perioada lui P.S. Visarion, biserica cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* din cimitirul cu același nume din or. Bălți. [184] (Cimitirul din str. Gagarin). La 15 august 1932, în cimitirul de pe drumul dinspre Chișcăreni se pune piatra fundamentală a acestei biserici cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, în cimitirul ortodox. [185]

A fost construită de banii boierului Lungu. Astăzi acest minunat edificiu nu mai este, deoarece este demolat în anii '60 ai sec. al XX-lea. După construcția acestei biserici au fost sădiți în jurul ei plopî tremurători. După demolarea bisericii au rămas doar plopîi care ne mai arată locul, drumul și acest stîlp. Pe acest loc au fost înmormîntați ostașii necunoscuți ai armatei sovietice, căzuți în cel de al II-lea război mondial și reîngropați din cimitirul de lângă Casa de cultură „Răut”. Cartierul ostașilor sovietici se află la marginea gardului Spitalului de psihiatrie. În această biserică au fost înmormîntate cele două fete ale boierului Lungu. Ele au fost puse în cavou, iar cavoul în subsolul bisericii.

Orașul Bălți constituind în acea perioadă o populație de peste 10 000 de locuitori, în care exista un singur cimitir ortodox (acum Secția de pașapoarte și CC „Unic”), unul evreiesc și catolic. După spusele lui P.S. Visarion: *Cimitirul ortodox se afla în mijlocul orașului, în gropile sale primește cadavre suprapuse cîte trei, unul peste altul, lucru ce nici la sălbatici nu se vede. Cimitirul acesta este neîngrădit, încît, ziua și noaptea el este trecătoare a soldaților cazarmelor vecine, a vitelor, și adăpost al tuturor oamenilor fără căpătîiu pripășiți în număr atît de mare în acest oraș...* [186] Primăria să ne deie în acest scop două terenuri pentru cimitire: unul în latura de ră-

[181] TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserici construite în orașul Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 82.

[182] TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserici construite în orașul Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 83.

[183] TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserici construite în orașul Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 86.

[184] TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Cimitirile orașului Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 91.

[185] TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Cimitirile orașului Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 93.

[186] TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Cimitirile orașului Bălți. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 91.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

sărit a orașului, pe drumul dinspre Chișcăreni, iar altul lângă Episcopie, în drum spre Rîșcani. ... peste linia ferată, adică în jurul reședinței episcopale (cel de lângă spital).

Timp de aproape de 2 ani au urmat încontinuu nenumărate intervenții la primărie la consilieratul agricol local... în sfârșit s-au putut obține două cimitire noi: unul numit cimitirul „Adormirea”, în întindere de 15 ha., este cel de pe drumul dinspre Chișcăreni, și al doilea pe drumul dinspre Rîșcani. Sfințirea celui dintâi s-a făcut la 14/27 septembrie 1927. Au mai trebuit încă trei ani de intervenții ca primăria să ia măsuri ca să se parceleze noile cimitire și să le facă șanțuri înconjurătoare, și astfel de la 1928 aceste cimitire au fost date spre folosință.

Orașul Bălți se poate mândri cu cele 11 biserici vechi inclusiv cu cea de la Sadovoie, Elizaveta (1919) construite între anii 1795-1936, dar și cu cele noi construite sau care sînt în construcție.

2012. Locul unde cîndva se înălța Biserica Adormirea Maicii Domnului.

2012. O piatră de mormînt din cimitirul Adormirea Maicii Domnului (str. Gagarin)

Bisericile municipiului Bălți
(de la 1795 pînă în prezent)

- **Catedrala cu hramul Sf. Nicolae**, str. *Ștefan cel Mare*, 30^A [anul construcției 1795, iar în 1804 este transformată în lăcaș ortodox]
- **Biserica cu hramul Nașterea Maicii Domnului**, str. *Eugen Poitier*, 2 [anul construcției 1884]¹⁸⁷
- **Biserica cu hramul Sf. Grigore, Iluministul Armeniei**, str. *Hotinului*, 39 [anul construcției 1910-1912]¹⁸⁸
- **Biserica cu hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel**, str. *Ștefan cel Mare*, 78 [anul construcției 1915-1926]¹⁸⁹
- **Biserica cu hramul Sf. Cuvioasa Parascheva**, str. *Calea Ieșilor*, 19v [anul construcției 1924-1933]
- **Catedrala cu hramul Sf. Împărați Constantin și Elena**, str. *Independenței*, 55 [anul construcției 1924-1935]
- **Biserica cu hramul Sf. Arhanghel Mihail**, str. *Sciusev*, 7 [anul construcției 1926-1936]^{190, 191}
- **Mănăstirea cu hramul Sf. Ioan Botezătorul**¹⁹² cu **Biserica cu hramul Sf. Voievozi Arhangheli Mihail și Gavriil**, str. *Sorocii*, 109 [anul construcției 1927-1934]¹⁹³
- **Biserica cu hramul Acoperămîntul Maicii Domnului** [anul construcției 1931-1933]¹⁹⁴, str. *Independenței*, 31, s. *Sadovoie*.
- **Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului** [anul începerii construcției 15.08.1932-21.11.1932]¹⁹⁵
- **Biserica cu hramul Sf. Mina**, str. *Corlătenilor*, [anul construcției 2006-2009]¹⁹⁶
- **Biserica cu hramul Tuturor sfinților**, str. *N. Iorga*, 21 [anul construcției 2003-2008]¹⁹⁷

¹⁸⁷ *Monumente ale spiritualității*, în Cartele poștale. Muzeul de Istorie și Etnografie Bălți, 2012.

¹⁸⁸ *Monumente ale spiritualității*, în Cartele poștale. Muzeul de Istorie și Etnografie Bălți, 2012.

¹⁸⁹ *Monumente ale spiritualității*, în Cartele poștale. Muzeul de Istorie și Etnografie Bălți, 2012. După C. Tomescu, p. 83, la 30 iunie 1929, s-a făcut solemnitatea ridicării sf. cruci deasupra bisericii. Arhitectorul bisericii date a fost Adrian Gabrielescu.

¹⁹⁰ Acest lăcaș este dat spre folosință de către autorități lipovenilor.

¹⁹¹ După C. Tomescu, p. 86.

¹⁹² Acest lăcaș are statut de mănăstire din anul 2012.

¹⁹³ *Monumente ale spiritualității*, în Cartele poștale. Muzeul de Istorie și Etnografie Bălți, 2012.

¹⁹⁴ TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica schitului episcopiei. In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 98.

¹⁹⁵ Din cimitir. După autorul C. Tomescu, p. 93.

¹⁹⁶ Această biserică se află la ieșirea din oraș pe traseul *Bălți-Rîșcani*. La moment, **Biserica** nu are număr de înregistrare.

¹⁹⁷ Această biserică se află pe *Valea plînsetelor*, vis-à-vis de Hipermarket „Metro”.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

- Biserica cu hramul *Sf. Gheorghe*, str. *Alexandru cel Bun*, nr. 3^B,¹⁹⁸ [anul construcției 1998 – continuă pînă în prezent]¹⁹⁹
- Biserica cu hramul *Sf. Pantelimon*, str. *Decebal*, 101 [anul începerii construcției 2007- continuă pînă în prezent]²⁰⁰
- Biserica cu hramul *Acoperămîntul Maicii Domnului*, str. *Malinovschi / Zelinschi*, [anul construcției 2007- continuă pînă în prezent]²⁰¹
- Biserica cu hramul *Sf. Dumitru*, str. *Veteranilor*, 4 [nu au lăcaș], [anul construcției 1998-2005]²⁰²
- Biserica cu hramul *Sf. Serghei de Radonej*, str. *Ștefan cel Mare*, 222a [anul începerii 2003 - continuă pînă în prezent]²⁰³
- Biserica cu hramul *Minunea Sf. Mihail*, str. *Leseciko*. [anul începerii construcției 2012, se află în construcție].
- Biserica cu hramul *Învierea Domnului* [anul construcției 2005, la moment există temelia] și cel de-al doilea lăcaș *Paraclisul Acoperămîntul Maicii Domnului* [anul construcției 2005]²⁰⁴
- Biserica cu hramul *Sf. Proroc Ilie* [anul începerii construcției 2005, se află în construcție] str. *Academicianul Dubinovschi*, 47. *Bălțiul Nou*.
- Biserica cu hramul *Cuvioasa Elizaveta*, [anul începerii construcției 2012 - continuă pînă în prezent]²⁰⁵

¹⁹⁸Modulul metalic a rețelelor de *magazine de tip Kislovodsc* pentru comercializarea fructelor și legumelor. Acest magazin a fost construit în anii '80 al sec. XX-lea și a durat pînă în anul 1993 și pînă la urma nu a fost finisat. De la început acest obiect a fost predestinat ca obiect comercial, iar în anul 1993 acesta își schimbă destinația într-unul de cult. Pe construcțiile acestui obiect a fost înregistrată Biserica cu hramul sf. *Gheorghe*. Biserica a fost înregistrată în anul 1997.

¹⁹⁹Această biserică este transformată din fostele depozite, iar în urma căruia s-au proiectat construcția viitoarelor biserici, cele cu trei nivele. Biserica alcătuiește un complex din trei hramuri: la nivelul I - Biserica cu hramul sf. *Gheorghe*, la nivelul II - sf. *Marea muceniță Ecaterina* și la nivelul III - sf. *Kneazul Vladimir*. La moment se oficiază slujbe doar la Biserica cu hramul sf. *Marea muceniță Ecaterina*. Biserica cu hramul este în construcție și va avea o altă fațadă.

²⁰⁰Parohia Bisericii sf. *Pantelimon* a fost înregistrată în anul 1999, ea oficiază slujbe într-o sală din sediul *Spitalului clinic municipal Bălți*, iar prima slujbă oficiată a fost săvîrșită la 26.07.2000.

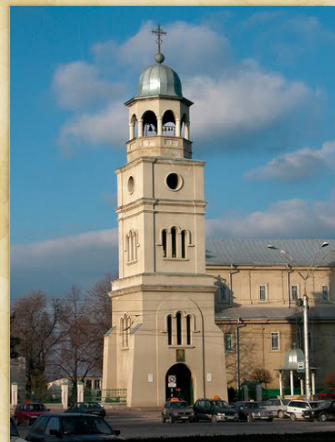
²⁰¹Această biserică este alcătuită din două hramuri: *Acoperămîntul Maicii Domnului* și *Voievodul Ștefan cel Mare*.

²⁰²Biserica cu hramul activează într-o sală amenajată din în incinta *Internatului neuro-psihiologic Bălți* (mai numit și Casa de veterani).

²⁰³Biserica cu hramul se construiește în cartierul *Molodova*, ograda Casei de cultură. La moment, slujbele se oficiază într-o încăpere închiriată.

²⁰⁴Acest lăcaș se află în cimitirul central din Bălți.

²⁰⁵Viitoarea biserică, se află în ograda Școlii profesionale nr. 1 din Bălți.

Biserica Sf. Nicolae în diferite perioade ale existenței. *Imagini Internet.*

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Biserica Sf. Gheorghe

Biserica Nașterea Maicii Domnului

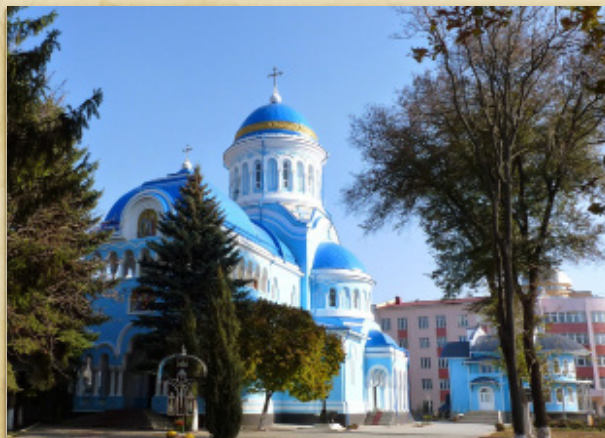

Biserica Sf. Grigore. Biserica Armenească

Biserica Sf. Paraschiva

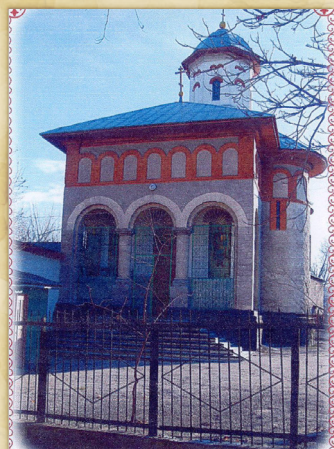

Catedrala Sf. Împărați Constantin și Elena. Imagini Internet.

Biserica Sf. Mina.

*Biserica lipovănească
Acoerământul Maicii Domnului.*

Biserica Sf. Voievozi Mihail și Gavriil.

Biserica Tuturor Sfinților.

Biserica Sf. Voievozi Mihail și Gavriil astăzi.

- **Biserica cu hramul Voievozii Mihail și Gavriil.** În anul 1991 biserica a fost primită în gestiune ca o construcție. În anul 1995 părintele Vasile a construit cupola, distrusă în perioada sovetică, a adăugat anexă, astfel a construit clopotnița. În biserică pînă în anul 1991 a activat o întreprindere de depănare și prelucrare a peliculelor de film „Chirie film”.

- **Biserica cu hramul Sf. proroc Ilie** din sectorul Bălțiul Nou din str. Academicianul Dubinovski, 47, mun. Bălți.

La 30 ianuarie 2004, a fost o adresare către Primăria municipiului Bălți de către creștinii de bunăvoință împreună cu preotul paroh *Pavel Gorea* din satul *Hăsnășenii Mari*, raionul Drochia de a le oferi lot de pămînt în sectorul Bălțiul Nou pentru ridicarea unui lăcaș sfînt. Cererea a fost înregistrată și de Ministerul Cultelor al R. Moldova, iar la 5 februarie 2004, Mitropolia de Chișinău a aprobat și a înregistrat cererea.

În anul 2005 a fost pusă prima piatră de temelie la biserica cu hramul *Sfîntul proroc Ilie*, tot atunci s-a deschis șantierul de construcție. Lăcașul Sfînt a fost proiectat de **V. Chițan** din or. Drochia și aprobat de arhitectorul șef al Zonei de Nord **Boris Grițunic**. Apoi în viitoarea ogradă a fost săpată și o fîntînă. În cinstea hramului bisericii a fost instalată icoana *Sfîntului proroc Ilie* de către tatăl părintelui *Alexei Gorea*.

La 24 octombrie 2005, a fost sfințit locul hramului bisericii de către un sobor de preoți iar la 31 martie 2006, a fost primit Decretul de către *Mitropolitul Chișinăului și al Întregii Moldove, Vladimir*, despre numirea protoiereului **Pavel Gorea** în funcție de administrator al bisericii în construcție cu hramul *Sfîntul Ilie*.

Pe teritoriul viitoarei biserici a fost ridicată și o troiță, aceasta a fost ridicată cu suportul bănes de către familia *Scutelnic Serafima* din or. Drochia.

2012. Bălți. Sectorul Bălțiul Nou. Protoiereul mitrofor **Pavel Gorea** și arhitectorul-șef **Boris Grițunic** la troița familiei Scutelnic din șantierul de construcție al Bisericii cu hramul „Sfântul proroc Ilie”, str. Academicianul Dubinovschi, 47.

2012. Bălți. Sectorul Bălțiul Nou. Protoiereul mitrofor **Pavel Gorea** și arhitectorul șef **Boris Grițunic** verifică de pe șantier.

2012. Bălți. Sectorul Bălțiul Nou. Temelia Bisericii cu hramul „Sfântul proroc Ilie”.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Lucrările de pe șantier sînt în toi

Verificarea corespunderii lucrărilor de construcție cu planul-schemă a construcției Bisericii cu hramul „Sfintul proroc Ilie”

2012. Bălți. În curtea casei familiei protoiereului mitrofor *Pavel Gorea* (de la dreapta la stînga: feciorii *Mihai*, *Maxim* și preteasa *Olga*).

**Biserica lipovănească cu hramul Acope-
rămîntul Maicii Domnului** din str. Paladii, 9. Bise-
rica a fost construită în sec. al XVIII-lea de boierul
Tolpeghin Procla, unde acum găsim ograda familiei
Straticiuc Ion. Biserica era compusă din o Clopot-
niță, cavoul soților Talpeghin și biserica. În anii so-
vietici această biserică a fost demolată, iar inoriașii
acestei biserici au trecut să se roage în lăcașul din
str. Șciusev.

2012. Bălți. Str. Paladii 9.
Crucea de pe cavoul
soților Talpeghin.

2010. Bălți. Biserica **lipovănească**
Acope-rămîntul Maicii Domnului.
Imagine Internet.

Biserica romano-catolică cu hramul Sfinții Arhangheli. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Rusia, s-au produs schimbări organizaționale în instituțiile catolice. În 1848, parohiile basarabene, situate în 1814 sub jurisdicția *Episcopului de Kameneț*, au fost transferate de către *Sfântul Scaun* la Episcopia de Tiraspol, cu reședința în Saratov (Federația Rusă).

Un document care confirmă, că în data de 02 10. 1814 este adresată o scrisoare *Ministerului de interne* pe numele Șefului Guvernatorului Basarabiei²⁰⁶ de către Eparhia de Tiraspol, în care aceasta solicită de la autorități loturi de pământ pentru Bisericele de Hotin și Chișinău, anume pentru construcția Bisericii romano-catolice din Bălți în mărime de 66 de desetine, dintre care, 33 de desetine pentru Biserica de Hotin și 33 de desetine pentru cea de Chișinău.²⁰⁷ În orașul Bălți prima Biserică romano-catolică a fost construită în raza stadionului orașenesc

²⁰⁶Conform datelor Cancelăriei Ministerului de interne a Guvernatorului de Basarabia cu nr. 3079 din 02.10.1814.

²⁰⁷Conform datelor din Arhiva națională a R. Moldova, *fondul nr. 2, inventarul nr. 1, dosarul nr. 8289, p. 0202*

Orășul Bălți. Pașini de istorie

1938. Prima Biserică romano-catolică, văzută de la parohie (se afla între str. 1 mai și str. Kiev, alături de Întreprinderea de produse a alcoolului (1930)). *Imagine din Almanahul „Presa Bună”.*

Astăzi pe acel loc se află o Stația de alimentare.

1939. Bălți. Prima împărtășanie primită de Ludmila Mihailevschi (anul nașterii 1925) în riznița Bisericii romano-catolice cu hramul Adormirea Maicii Domnului. *Imagine din arhiva familiei Prominschi.*

(str. Matrosov, 14)²⁰⁸, în anul 1821, suferind cu timpul unele modificări.²⁰⁹ Parohia de Bălți a avut o școală catolică, cea care a fost deschisă în anul 1902, clădirea școlii a

1938. Școala catolică din Bălți (această instituție activează din anul 1907, iar din 1927 - cu autorizare. (nr.2202/928.) p.0355. *Imagine din Almanahul „Presa Bună”.*

Anii 30. Bălți. Prima împărtășanie. Biserica romano-catolică cu hramul Adormirea Maicii Domnului. *Imagine din arhiva familiei Prominschi.*

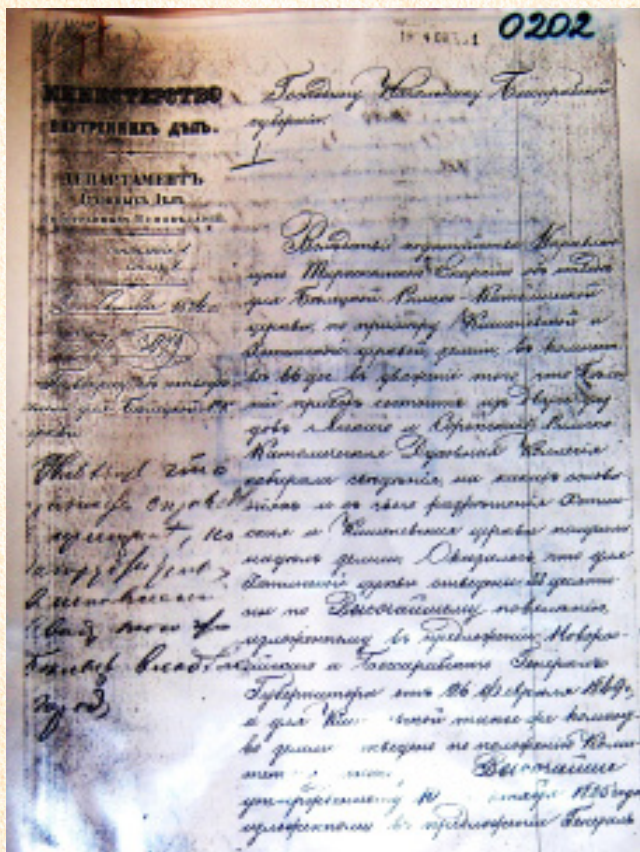
²⁰⁸Această pagină este extrasă din mapa cu dosare a Bisericii catolice din mun. Bălți reluată din Arhiva națională a R. M., p. 0270.

²⁰⁹Scurt istoric al comunității catolice din Bălți. In: *Almanahul „Presa Bună”*, Iași, 1936, p. 85.

fost procurată în anul 1906. Iar în anul 1846 se deschide pentru enoriașii catolici un *Cimitir*, care a ajuns actualmente în oraș. El este proprietatea parohiei catolice.

La parohia catolică din Bălți aparțin toți cei ce se află în județele Bălți și Soroca.²¹⁰

Conform raportului nr. 2153 din 1908, în care se vorbește că *Evdochia Talab* și *Elena Sutovitcaia* a acordat bisericii romano - catolice din Bălți pământ pentru construcția bisericii. În anul 1908 pe pământul celor două enoriașe a fost *repartizat pământul pentru biserică*²¹¹. Probabil pe pământul celor două enoriașe *Evdochia Talab* și *Elena Sutovitcaia*. Biserica a funcționat pînă în anul 1943/44²¹² pînă n-a fost bombardată de nemți. Ținta atacului a fost, în primul rînd, casa parohială,

care la acel moment găzduia *Sediul central* al trupelor sovietice. Bombardarea a dus la deteriorarea celor trei pereți ai bisericii. Doar unul a supraviețuit - în parohială se atîrna *icoana Maicii Domnului*. Potrivit enoriașilor, imediat după ce icoana a fost scoasă din perete, s-a prăbușit.

În anul 1945, Comunitatea romano-catolică din Bălți a trecut cu slujba în *Biserica armeană - grigoriană*²¹³ din strada Hotinului, 39²¹⁴, deoarece armenii de atunci și-au abandonat lăcașul și s-au retras în România.

La începutul secolului al XIX-lea a început să crească și numărul de catolici, în Bălți, în general armeni și polonezi din Podolia, Volinia și Galiția. În

²¹⁰Scurt istoric al comunității catolice din Bălți. In: *Almanahul „Presa Bună”*, Iași, 1936, p. 79.

²¹¹Această pagină este extrasă din mapa cu dosare a Bisericii catolice din mun. Bălți reluată din Arhiva națională a R. M., p. 0208.

²¹²Conform unei cereri adresate, în care se confirmă că comunitatea armeană-grigoreană s-a evacuat în anii 1943-1944 în România.

²¹³Această pagină este extrasă din mapa cu dosare a Bisericii catolice din mun. Bălți reluată din Arhiva națională a R. M., p. 0212.

²¹⁴Un certificat din 1945 care demonstrează că Comunitatea romano-catolică a trecut cu serviciul divin în incinta Bisericii armeano-grigoriană, p. 0270.

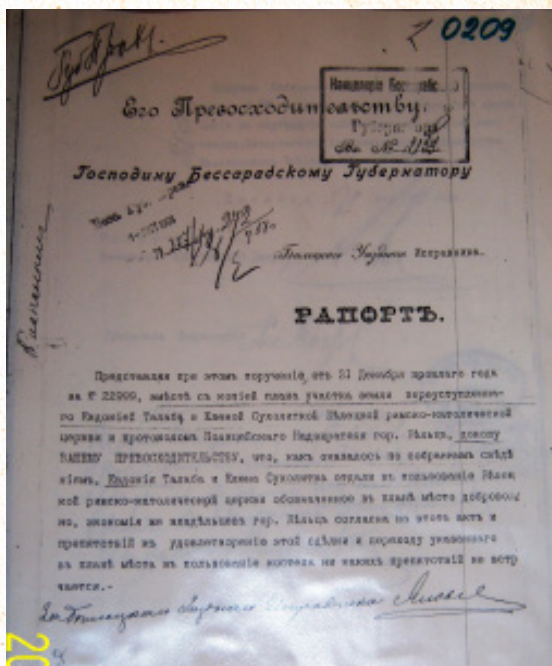
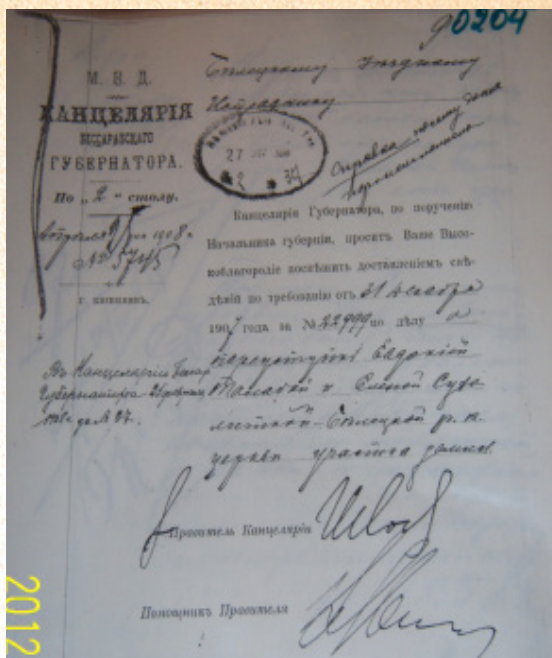
Orașul Bălți. Pașini de istorie

1821, în Bălți a fost construită o biserică romano-catolică de piatră cu hramul *Adormirii Maicii Domnului*, dar comunitatea locală catolică nu a avut statutul de parohie. Tutela de Bălți a luat-o congregație pentru mai mulți ani în prealabil stabilită în 1814 la Chișinău. Această situație însă, nu a durat mult, căci în 1828 Episcopul de Kamenetș *Borgeush Mackiewicz Luca* (1809-1842) a creat noua parohie cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* din Bălți.

Conform unui Raport adresat Guvernatorului de Basarabia, precum că *Evdochia Talab* și *Elena Suholitcaia* le-a oferit lotul său de pământ Bisericii romano-catolice din Bălți fără a fi impuse de nimeni.²¹⁵

Un alt document, care confirmă că la 25.04.1908, cu nr. 5745 Cancelarea Guvernatorului Basarabiei²¹⁶ înregistrează o scrisoare datată la 31.12.1907 cu nr. 22999 în care *Evdochia Talab* și *Elena Suholitcaia* solicită lot de pământ pentru Biserica romano-catolică din Bălți.²¹⁷

În 1921, cinci parohii din Basarabia, inclusiv Bălți, au fost plasate sub jurisdicția episcopului de Iași. Restul parohiilor au rămas în Rusia sovietică.²¹⁸

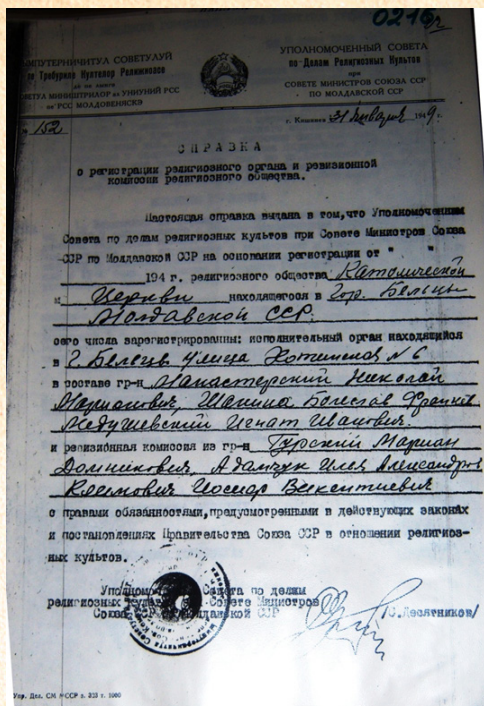
²¹⁵Conform datelor Cancelăriei Ministerului de interne a Guvernatorului de Basarabia cu nr. 357/272 din 01.03.1908, p. 0209.

²¹⁶Conform datelor Cancelăriei Ministerului de interne a Guvernatorului de Basarabia cu nr. 5745 din 25.04.1908, p. 0204.

²¹⁷Conform datelor din Arhiva națională a R. Moldova, fondul nr. 6, inventarul nr. 4, dosarul nr. 1370, p. 0204.

²¹⁸КИСЕЛЬ, Дариуш. К истории римско-католического прихода святых архангелов в Бельцах. В: *Jutrzenka*, 2006, № 5, с. 14.

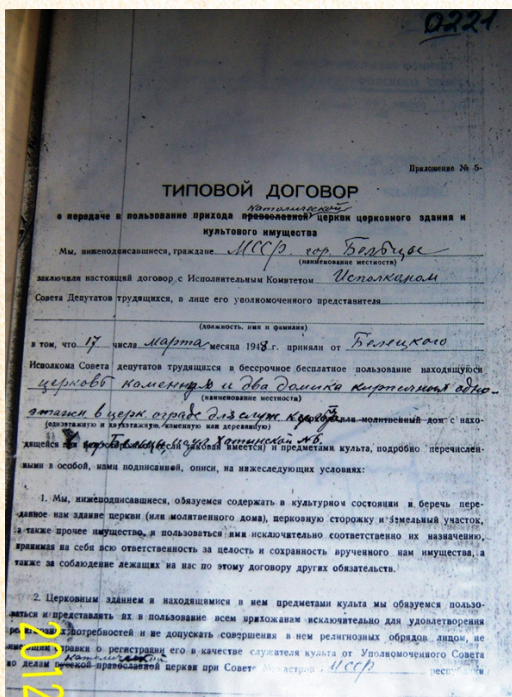
Orazul Bălți. Pagini de istorie

Bălți. Bisericii armeană-grigoriană.
Imagine Internet.

15. 08. 1996. Bălți. Familia Prominschi, după sfântul divin în Biserica romano-catolică. Slujbele divine se oficializau în fostul locaș al Bisericii armeană-grigoriană.
Imagine din arhiva familiei Prominschi.

Din amintirile enoriașilor din perioada interbelică, din secolul al XX-lea este bine cunoscut faptul că biserica se afla pe malul râului Răut, la marginea orașului. Lângă biserică a fost un gazon verde în fața lui - clopotnița. Biserica a avut un organ, și în timpul liturghiei, se audia muzică și cântec. Atenția credincioșilor se ținea pe țintea pe altarul principal, în cadrul căreia a fost plasată icoana Adormirii Maicii Domnului. Și într-o parte, în naos se afla, un amvon din lemn.

În biserică au fost, de asemenea, bănci de lemn confortabile. Din sub bolta înaltă era agățat un candelabru în care ardeau zeci de lumînări.

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Conform unei scrisori din 28.04.1939 cu nr. 369 adresate parohiei de Bălți către Episcopia de Iași în care se cere să fie eliberat un certificat oficial în care să se ateste că pământul dat aparține bisericii catolice din Bălți.²¹⁹ (Un alt Certificat înregistrat pe 17.03.1947 cu *18 ha pe Moșia Catolică și 5 ha pe cimitirul nou*) nr. 152²²⁰ care confirmă înregistrarea Comunității religioase romano-catolice din Bălți.

Această comunitate catolică și-a desfășurat activitatea pînă în anul 1962, cînd conform unei Hotărîri²²¹, comunitatea catolică a fost închisă. Un alt document care ne confirmă că în perioada anilor 1946-1962, slujbele în Biserica catolică din str. Hotinului, 39 nu se oficiau din motiv că nu era preot.²²²

Credincioșii catolici din Bălți au așteptat 66 de ani (1945-2011), pînă cînd li s-au construit multășteptatul lăcaș.

Bălți. Biserica romano-catolică. *Imagine Internet.*

²¹⁹Conform datelor din Arhiva națională a R. Moldova, *fondul nr. 2, inventarul nr. 1, dosarul nr. 8289, p. 0294.*

²²⁰Conform Cerificatului nr. 152 din 17.04.1947, p. 0212 eliberat de Sovietul pentru afacerile cultelor religioase a SNK URSS.

²²¹Conform Hotărîrii nr. 206-r, din 27-03.1962 a Sovietului de ministri a RSSM în care obligă Comitetul executive Bălți să închidă comunitatea catolică din Bălți.

²²²Această pagină este extrasă din mapa cu dosare a Bisericii catolice din mun. Bălți reluată din Arhiva națională a R. M., p. 0241.

Cimitirele municipiului Bălți

Omul moare pentru o casă; nu pentru obiecte și ziduri.

Moare pentru o catedrală; nu pentru pietre.

Moare pentru un popor; nu pentru o gloată.

Moare pentru dragostea de om, dacă Omul este cheia de boltă a unei Comunități.

Moare numai pentru ceea ce te face să trăiești.

A. de S.-Exupery

Odată cu înființarea târgului Bălți s-au construit case, fabrici, uzine, lăcașuri sfinte, iar pe lângă ele s-au deschis și locuri pentru veșnicie. Bălțiul, fiind de la început un oraș mic, s-a dezvoltat și s-a mărit. Acest oraș nu era un oraș pur ortodox. Deaceia administrația locală a deschis diverse cimitire pentru a nu supăra pe nimeni, pentru diverse credințe după solicitare. Cele dintîi cimitire au fost *Cimitirele evreiești și cel ortodox*, apoi s-au deschis catolic și lipovănesc.

Pe parcursul istoriei în oraș și țară s-au produs mai multe evenimente în urma căruia au decedat oameni pașnici, celebri: holocaust (1941-1945), nimicirea prezonierilor ruși (1941-1944), în urma căruia unii au fost îngropați cu onoruri, alții aruncați într-o groapă comună: Groapa comună de pe teritoriul *Combinatului de blănuri* (1941-1944), Groapa comună de la *Gara feroviară* (1941-1944), Groapa comună *Jertvele holocaustului* din cimitirul evreiesc ș.a.

Unele din ele au fost construite pe lângă biserici: Cimitirul *Adormirea Maicii Domnului* (planul vechi) din str. Gagarin; Cimitirul de la biserica *Nașterea Maicii Domnului* (str. Kiev, alături de Barul *Amurg*); Cimitirul de la biserica cu hramul *Voievozii Mihail și Gavriil* (str. Sorocii), altele la marginea orașului: Cimitirul vechi ortodox (din centrul orașului - secția de pașapoarte și havuz); Cimitirul catolic (Bălțiul Nou); Cimitirul de lângă spitalul municipal (str. *Decebal*); Cimitirul lipovănesc (str. *Igor Vieru*); Cimitirul nemțesc de pe lângă *Spitalul de zemstvă*; Cimitirul baptist (str. Bărbuță, 6 și pas. *Decebal*). P.S. *Visarion Puiu* s-a îngrozit cînd a văzut în ce stare era, în anul 1923, singurul cimitir vechi ortodox din oraș, care se afla pe locul unde acum se înalță Biroul de pașapoarte și scuarul din preajmă.²²³

²²³TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica Adormirea Maicii Domnului. Cimitirile orașului

Aleea clasicilor, Secția de pașapoarte, havuzul și Palatul de cultură municipal. Acesta a funcționat pînă în anul 1928. Schema amplasării cimitirului. (coordonatele E:7)

Orașul Bălți. Pașini de istorie

1. **Cimitirul Adormirea Maicii Domnului** (planul vechi) din str. *Gagarin*. [Anul deschiderii -1928 este funcționabil]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan-schema 2010, G:10*)
2. **Cimitirul Învierea Domnului** (planul nou) din str. *Gagarin*. [Anul deschiderii - 1988]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, G:10*)

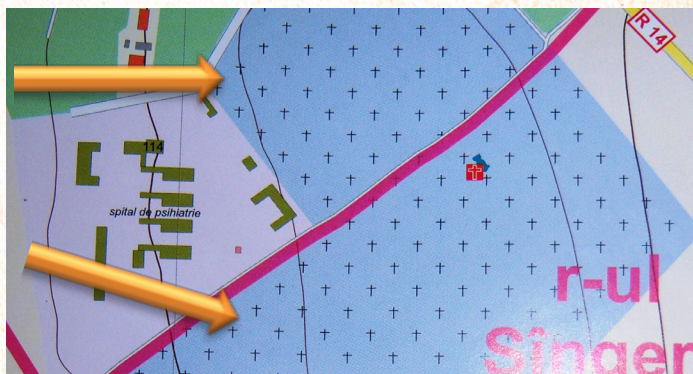
Cimitirul ortodox *Adormirea Maicii Domnului* din str. *Gagarin*. Intrarea centrală.

Cimitirul ortodox *Adormirea Maicii Domnului* din str. *Gagarin*. Sectorul militar.

Planul Cimitirul ortodox vechi *Adormirea Maicii Domnului* din str. *Gagarin*. Schema amplasării cimitirului. (coordonatele **G:10**)

Planul Cimitirul ortodox nou *Învierea Domnului* din str. *Gagarin*. Schema amplasării cimitirului. (coordonatele **G:10**)

3. **Cimitirul baptist din str. Bărbuță / pas. Dcebal**. [Anul deschiderii - 1954 și anul închiderii- 2004]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, D:6*)

În anul 1972 gospodarul *Frunze Ilie* a dat loc de cimitir din grădina casei sale pentru cimitir, astfel acest cimitir s-a extins. La moment, în acest cimitir este strict interzis de a fi îngropat cineva.

Bălți, [partea I Biserici construite în or Bălți, cap. III] în Biserica schitului episcopiei. In: *10 ani (1923-1933) de la reinființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 91- 93.

- 4. Cimitirul catolic din str. Babinski** (Bălțiul Nou). [Anul deschiderii -1846 și anul închiderii - 1998]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, G:5*)
- 5. Cimitirul Slavei militare din str. Decebal**. [Anul deschiderii -19?? și anul închiderii - 1945]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, E:6*)

2012. Bălțiul Nou. Cimitirul catolic din Bălți deschis în anul 1846. (Cimitirul vechi). Astăzi acest cimitir a devenit pîrloagă și pajiște pentru animalele locuitorilor din Bălțiul Nou. Cimitirul este situat în așa loc încît frecvent aveau loc alunecări de teren și inundații. A fost transferat pe un teren din str. Decebal (prezent - *Cimitirul Slavei militare* lângă *Casa de cultură Răut*).

- 6. Cimitirul de la biserica cu hramul Voievozii Mihail și Gavriil din str. Iablo-cikih**. [Anul deschiderii -1 927 și anul închiderii - 2006]. (Conform coordona-telor amplasării după harta *Bălți plan - schema 2010, E:9*)

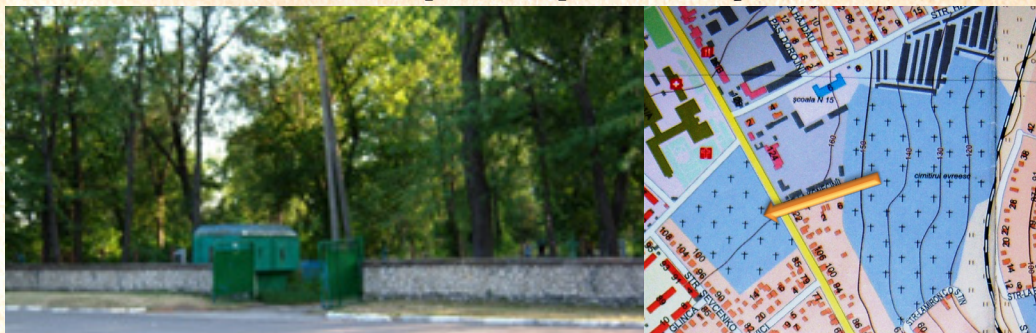

- 7. Cimitirul de lângă spitalul municipal din str. Decebal**, deschis de P.S. Visari-on Puiu [Anul deschiderii - 1929 și anul închiderii - 1978]. (Conform coordo-natelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, D:5*)

Orașul Bălți. Pașini de istorie

8. **Cimitirul evreiesc *Hananii Galperin*** (nou) din str. *Bărbuță*. [Anul deschiderii - 1900, este funcțional. Cel vechi se afla pe locul Magazinului *Prometeu*. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, D:5*)

9. **Groapa comună Jertvele holocaustului din cimitirul evreiesc**, a evreilor decedați în satul Taura Noua, raionul Sîngerei [Anul îngropării - 1941 -1945]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, D:5*)

Cimitirul evreiesc (str. *Bărbuță*).

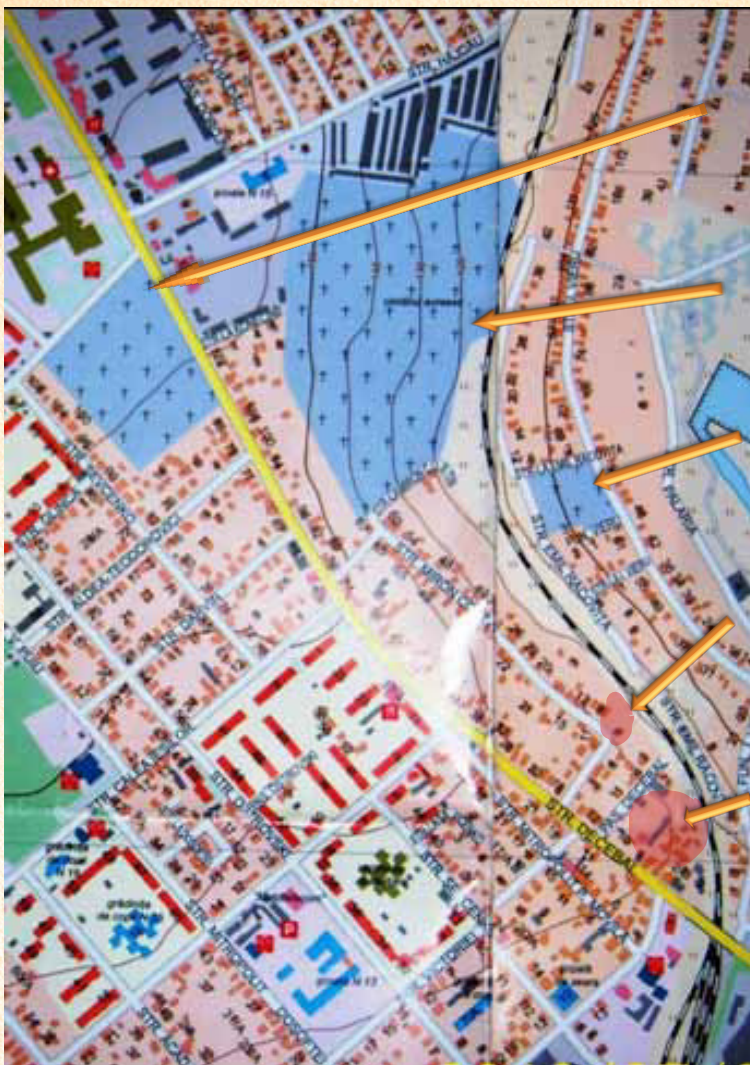

Cimitirul evreiesc (str. *Bărbuță*). Groapa comună a victimelor holocaustului din 1941 a evreilor decedați în satul Taura Noua, raionul Sîngerei.

10. **Cimitirul lipovănesc din str. Igor Vieru**. [Anul deschiderii -1900 și anul închiderii - 2005]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, D:6*)

11. **Cimitirul *Nașterea Maicii Domnului*** din str. Kiev de pe lângă biserica cu hramul *Nașterea Maicii Domnului* (str. Eugen Poitier, 2 din sectorul Slobozia). [Anul deschiderii -1884 și anul închiderii - 1985]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema 2010, C:7*)

Cimitirul ortodox
din str. Decebal
(Artioma). Schema
amplasării cimitirului
(coordonatele D:5)

Cimitirul evreiesc din
str. Bărbuță. Schema
amplasării cimitirului
(coordonatele D:5)

Cimitirul lipovănesc
din str. I. Vieru. Schema
amplasării cimitirului
(coordonatele D:6)

Cimitirul baptist
din str. Bărbuță, 6, con-
tinuare pe pas. Decebal, 9.
Schema amplasării cimiti-
rului (coordonatele D:6)

Cimitirul eroilor
din primul război mon-
dial - Monumentul osta-
șilor români
din pas. Decebal, 11.
[Anul îngropării - 1916
-1919] (Conform coordo-
natelor amplasării după
harta Bălți plan-schema
2010, D:6)

Acest cimitir a fost deschis în anul **1884**, iar autoritățile au interzis înmormântarea răposaților prin anii '80 ai sec. XX-lea. Răposații au fost desgropați și reînsmormântați la cimitirul *Adormirii Maicii Domului* din str. Gagarin.

La moment acest cimitir este transformat într-o pășune.

- 12. Cimitirul nemțesc *Spitalul de zemstvă* din str. Ștefan cel Mare.** [Anul deschiderii - 1941 și anul închiderii - 1945]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **F:6**)

- 13. Cimitirul eroilor din primul război mondial - *Monumentul ostașilor români din pas. Decebal, 11.*** [Anul îngropării - 1916 -1919] (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **D:6**)

Monumentul eroilor români a fost conceput pe teritoriul cimitirului eroilor români din perioada Primului Război Mondial. În anul 1933 a fost construit un monument. Despre acest monument este pomenit atunci când a fost sfințită Catedrala *Sf. Împărați Constantin și Elena*. Atunci când au venit marii oaspeți de la București și Alba Iulia – regele Mihai, Împăratul Carol al II-lea împreună cu *P.S. Visarion Puiu* a sfințit și Monumentul acesta. Pe placa acestui monument au fost înscrise: *Slavă și amintire vecinică eroilor căzuți în războiul din 1916-1919*²²⁴. Este vorba de *Primul Război Mondial, în care România în anul 1916 a intrat de partea*

²²⁴МИХАЛЕВСКИЙ, Руслан. На пути к восстановлению разрушенного. Шаг первый. В: *Спрос и Предложения*, Бэлць, 2008, nr 46, p. 5.

1937. Bălți. Monumentul eroilor căzuți în Primului război mondial.
Imagine din colecția lui Ruslan Mihailevski.

1942. Bălți. Cimitirul eroilor căzuți în Primului război mondial.
Imagine Internet.

Antantei.²²⁵ În anii '50 ai sec. al XX - lea a fost distrus.²²⁶ După demolarea acestui cimitir cu tot cu monument, oamenii au început să-și construiască case de locuit.

„Este vorba despre un cimitir, despre care practic nimeni nu vorbește. Am copilărit și mi-am petrecut o parte din adolescență în orașul meu drag Bălți și îmi aduc aminte de frumosul și impozantul cimitir al soldaților români, căzuți în primul război mondial și îngropați acolo. Nu era un cimitir prea mare, dar sugera în mod eficient și estetic sentimentele celor, care se gândeau cu recunoștință la cei,

²²⁵МИХАЛЕВСКИЙ, Руслан. Затерянный мемориал Первой мировой. В: *Спрос и Предложения*, Бэлць, 2008, nr 28, p. 16.

²²⁶МИХАЛЕВСКИЙ, Руслан. Утерянный мемориал найден! В: *Спрос и Предложения*, Бэлць, 2008, nr 30, p. 13.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

care muriseră pentru o cauză nobilă. Era amplasat pe un promontoriu, mai exact pe un bot de deal, lângă Gara Mică (Gara Pământeni). Se găsea la nord de aceasta, lângă pasajul superior al șoselei, care trece spre nord-vest către Râșcani, fiind situat pe partea dreaptă a acesteia, când părăsești orașul Se vedea frumos, fiind practic situat pe valea Răutului, calea ferată executând o buclă la poalele colinei. Cimitirul avea în centrul său un frumos monument simbolic, înconjurat de mormintele celor căzuți”²²⁷.

Administrația publică locală prin anii 1958-1959 trimiteau avertizări gospodarilor care și-au construit neautorizat case pe aceste locuri ca să-și demoleze construcțiile. A fost înzadar, iar după schimbarea autorităților locale prin anii '70 ai sec. al XX-lea au fost legalizate.

*Cimitirul eroilor căzuți în Primului război mondial.
Imagine Internet.*

Primul gospodar care și-a construit casa a fost un neamț pe nume Rusac. Acesta a locuit în această căsuță mică pînă în anul 1970. Primul gospodar a vîndut casa familiei Gheorghîță, aceștea au reconstruit-o. Fapt ce-a mai confirmat încă odată, că pe acest loc au fost morminte, sînt săpăturile pe care le-a făcut gospodarul casei în urma săpării unui beci.

Primul Război Mondial a fost un conflict militar de dimensiuni mondiale. Cronologic, evenimentele s-au desfășurat astfel: în 28 iulie 1914 Imperiul Aus-

²²⁷Cimitirele Eroilor Romani, uitate, abandonate sau distruse in Republica Moldova – Cazul Balti. Dr. arh. Alexandru Budișteanu, INST: Gânduri despre soldați căzuți și nu numai - See more at: <http://basarabia-bucovina.info/2013/04/14/cimitirele-eroilor-romani-uitate-abandonate-sau-distruse-in-republica-moldova-cazul-balti-dr-arh-alexandru-budisteanu-inst-ganduri-despre-soldati-cazuti-si-nu-numai/#sthash.rWpRQm7h.dpuf>

Dlul VASIL PANCIUK,
PRIMAR AL M.BĂLȚII

Subiect: Cu privire la restabilirea Monumentului Eroilor din Bălți

Stimate dlle Primar,

Reprezentăm un Grup de Inițiativă format cu problema restabilirii Monumentului Eroilor din Bălți. Inaugurarea a avut loc la 2 iunie 1935, odată cu sfințirea Catedralei Constantin și Elena, la care au participat regele Carol al II-lea, Marele Voievod Mihai, oficialități, fete bisericesti și un numeros public. Însă, probabil, din considerente ideologice Obeliscul și cele câteva zeci de morminte soldașei au fost lichidate.

Actualmente în locul fostului ansamblu memorial se află un cămin, atelierele Uzinei „Rău” și o gospodărie individuală. Stăpânul casei ne-a mărturisit că în timpul săpăturii găsește oase umane, inclusiv și crani. Un fragment din obelisc cu o inscripție a fost montat la fundamentul casei de locuit.

Grupul de Inițiativă vă roagă, dlle Primar, să luați o atitudine în vederea restabilirii Monumentului și a memoriei soldaților români și de alte etnii căzuți pe fronturile Primului război mondial. În calitate de suport juridic poate servi legislația națională în vigoare și Convenția Europeană privind ocrotirea cimitirelor soldaților căzuți în război. Acțiunea Dumneavoastră ar contribui la reîntroncarea dreptății și a principiilor general umane.

Vă informăm că Grupul de Inițiativă a apelat la serviciile Primului Ministru al Republicii Moldova și la autoritățile României.

Valeriu Abramciuc, conf.univ., dr.în științe fizice;

Ion Bujență, jurist;

Vasile Dobrogeanu, prof. de istorie, Școala polivalentă nr.1;

Gheorghe Dragan, medic primar, Șeful secției neurologie, Spitalul

Clinic regional Bălți;

Nicolae Enciu, prof.univ.,dr.habilitat în științe istorice, Șeful Catedrei

Disciplini Socioumanistice, Universitatea de Stat „A-Russo”;

Valentin Jitaru, conf.univ., publicist;

Teo-Teodor Marșalovschi, conf. univ., dr.în științe istorice;

Ruslan Mihalevsky, ziarist;

Anatol Moraru, conf. univ., membru al Uniunii Scriitorilor din

Republica Moldova

20 august 2008

Pentru contact: Muzeul de Istorie și Etnografie,
str.A.Lăpușneanu, nr.2, m.Bălți
Tel. 2 43 68
E-mail: cati38ttm@yahoo.com

MAIEȘTĂȚII SALE,
REGELUI MIHAI ÎNTĂI,
PALATUL RĂȘINARI,
ROMÂNIA

MAIEȘTATE,

Suntem un grup de Inițiativă constituit în vederea restabilirii unei dreptăți a trecutului – Monumentul Eroilor din Bălți înălțat în memoria soldaților căzuți pe fronturile Primului război mondial. Inaugurarea a avut loc la 2 iunie 1935 după sfințirea Catedralei Constantin și Elena, la care au participat Regele Carol al II-lea și Maeiștatea Voastră în calitate de Mare Voievod.

Destinul ulterior al Monumentului Eroilor Români a fost dramatic. După retrocedarea Basarabiei în 1940 și recupărarea acestei moși naționale din cele dinții timpuri în 1944, ansamblul a fost devastat. Pe locu „curat” au fost construite un cămin, ateliere și o casă de locuit. Proprietarul gospodăriei, situat în centrul fostului monument, mărturisise că în timpul unor lucrări descoperă crani și alte oseminte umane.

Cu siguranță, este vorba de ceea ce a mai rămas din mormintele Eroilor Primului război mondial

Grupul de inițiativă are scop să contribuie la restabilirea Monumentului, acțiune concordată cu principiile general umane. Din aceste considerente am adresat la Geseșimierie Ișpan Bănescu, Primul ministru și rectorul Universității Al. I. Cușnubaș din Chișinău și Primarul municipiului Bălți.

Avem marea onoare să vă întorțăm, Maeiștate, despre intențiile noastre și, totodată, rugăm scriitorii Maeiștății Voastre într-o restaurarea memoriei Eroilor căzuți în Primul război mondial.

Am fi extrem de fericiti să obținem reinstaurarea Monumentului Eroilor Români și să vă avem, Maeiștate, iană noi în aceea zi luminată.

Valeriu Abramciuc,
conf.univ.dr.în fizică;

Vasile Dobrogeanu,
prof.de istorie;

Nicolae Enciu,
Prof.univ.,dr.hab.în istorie,

Șef-catedră, Universitatea
de Stat „Al.Russo” Bălți;

Kusian Mihalevsky,
ziarist;

Ion Bujență,
jurist;

Gheorghe Dragan,
medic primar, șef-neurologie,
Spitalul clinic municipal Bălți;

Valentin Jitaru,

conf.univ., publicist;

Teo-Teodor Marșalovschi,
conf.univ.dr.în istorie;

Anatol Moraru,
conf.univ., scriitor

Relații: E-mail: cati38ttm@yahoo.com

DISPOZIȚIA
РАСПОРЯЖЕНИЕ
Nr. 672 din 18.08.2008.

Cu privire la constituirea comisiei
pentru examenarea propunerii grupului
de inițiativă privind restabilirea monu-
mentului Eroilor.

În conformitate cu prevederile art. 29 cap. (1) al Legii privind administrația publică locală nr.436-XVI din 28.12.2006, examenind adresarea grupului de inițiativă privind restabilirea monumentului Eroilor din str. Decabal –

DISPUN:

1. Se instituie comisia specială pentru studierea posibilității restabilirii monumentului Eroilor din str. Decabal în componența:

Președintele comisiei
Locuitorul președintelui comisiei

Secretarul comisiei
Membri ai comisiei

dl. A.USATÎI, viceprimarul municipiului;
dl. G.CHETRARI, președinte al comisiei specializate
a Consiliului municipal Bălți.

dn V.CARAUAN, șefa Secției Cultură a primăriei;
dn T.GUȚU,

dl. G.DRAGAN, șefa serviciului arhivă
și etnografie, membri ai grupului de

inițiativă,
dn L.ȚOBRĂJANU, directorul muzeului de Istorie
și Etnografie a mun. Bălți.

dl. A.CHETRARI, șeful oficiului teritorial cadastral
Bălți.

dl. T.MARȘALOVSCHI, istoric, doctor în știință,
membru al grupului de inițiativă.

dl. V.ROMANCIUC, șeful Secției Arhitectura și
Construcții.

dl. A.HARCENCO, consilier al Consiliului municipal,
dl. R.MIHALEVSCHI, jurnalist, membru al Grupului
de inițiativă.

2. Comisia va studia multilateral toate aspectele privind posibilitatea restabilirii monumentului Eroilor în str. Decabal și va prezenta propunerile sale Consiliului municipal Bălți pentru adopțarea deciziei respective. Determinarea programei de activitate și termenii de prezentare a propunerii este Consiliului municipal aparține comisiei.

3. Controlul asupra executării prezentei dispoziții se pune în sarcina secretarului Consiliului și al municipiului Bălți dna Irina SERDIUC

PRIMARUL mun. BĂLȚII

Vasile PANCIUK

Republica Moldova
PRIMĂRIA m. BĂLȚII
MD-3100, mun. Bălți,
str. Independenței,1
tel.:2-31-81, fax: 2-81-61
E-mail: primaria@beltsy.md
www.balti.rap.md-primaria

Республика Молдова
ПРИМЕРИЯ м. БЭЛЦЬ
MD-3100, муn. Бэлць,
ул.Индпенденции,1
тел.:2-31-81, факс: 2-81-61
E-mail: primaria@beltsy.md
www.balti.rap.md-primaria

№ 672 din 18.08.2008

GRUPULUI DE INIȚIATIVĂ CU
PRIVIRE LA RESTABILIREA
MONUMENTULUI EROILOR

Primăria municipiului Bălți, examenind adresarea Grupului de inițiativă, privind restabilirea Monumentului Eroilor din str. Decabal și luind în considerație complexitatea problemei abordate – a emis o dispoziție privind instituirea unei comisii speciale, care va studia minuțios posibilitatea realizării practice a acestei inițiative, cu prezentarea concluziilor sale la ședința Consiliului municipal Bălți, căruiu îi aparține dreptul de a lua decizia finală.

În componența comisiei nominalizate au fost incluși și unii membri ai Grupului de inițiativă, care vă vor informa pe parcurs despre rezultatele examinării propunerii dumneavoastră.

Primarul mun. Bălți

V. PANCIUK

Ex.: Romanciuc V. (22366) Caraulan V. (25083)

Casa și beciul din gospodăria familiei Gheorghiță, construite pe locul unde s-a aflat cimitirul.

tro-Ungar a atacat Serbia (în 23 iulie 1914 Austro-Ungaria a dat un ultimatum, apreciat ca inacceptabil pentru un stat suveran, Serbiei - considerată responsabilă pentru atentatul de la Sarajevo, din 28 iunie 1914); în 30 iulie 1914, Rusia, susținând Serbia, decretează mobilizarea generală; în replică, Germania, aliata Austro-Ungariei, declară, la 1 august 1914, război Rusiei și, apoi, o zi mai târziu, la 3 august 1914, Franței; la 4 august 1914 Germania a invadat Belgia, iar Anglia și dominiioanele sale au declarat război Germaniei (5 august 1914); la rîndul său, Austro-Ungaria declară război Rusiei (6 august 1914), iar Serbia, Germaniei (6 august 1914); Franța declară război Austro-Ungariei (11 august 1914), urmată de Anglia (12 august 1914); la 23 august 1914, Japonia declară război Germaniei (prin acest act, conflictul european devine mondial); Turcia declară, la 12 noiembrie 1914, război Triplei Înțelegeri; în 23 mai 1915, Italia declară război Austro-Ungariei; **în 16 august 1916, România a intrat în război alături de Tripla înțelegere (Antanta)**, iar la 6 martie 1917 și Statele Unite ale Americii intră în război împotriva Puterilor Centrale. În 11 noiembrie 1918, la ora 05.00 s-a semnat actul de armistițiu și, astfel, la ora 11.00 dimineața, războiul a luat sfîrșit. Combatanții războiului au fost Antanta și Puterile Centrale. Nici un conflict anterior nu a implicat un număr atît de mare de militari și nu a implicat atîtea părți pe cîmpul de luptă. În final, acest război a devenit al doilea conflict pe lista celor mai sîngeroase conflicte notate de istorie (după Rebeliunea de la Taiping). Douăzeci de ani mai târziu, însă, cel de-al II-lea Război Mondial va face și mai multe victime.

14. Cimitirul Slavei militare din str. Decebal. [Anul deschiderii -19?? și anul închiderii - 1945]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, E:6)

- 15. Cimitirul vechi ortodox** (din centrul orașului: secția de pașapoarte și havuz). [Anul deschiderii - 18?? și anul închiderii - 1928]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **E:7**)

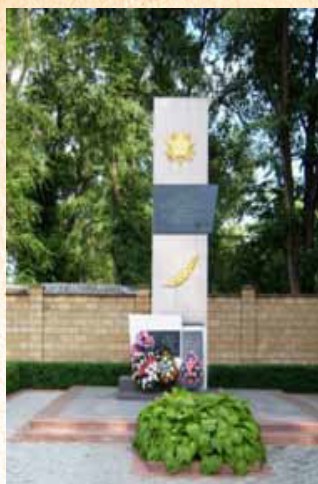

- 16. Cimitirul vechi ortodox** (din ograda bisericii *Sf. Nicolai*). [Anul deschiderii – 1791- și anul închiderii - 1850]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **E:7**)
- 17. Groapa comună de la Combinatul de blănuri.** [Anul îngropării - 1944]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **E:8**)
- 18. Groapa comună de la Depoul principal de locomotive Bălți.** [Anul îngropării - mai 1944]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **B:7**)
- În mai 1944, atunci când bombardau nemții orașul Bălți, un proiectil a nimerit pe teritoriul Depoului de locomotive (în unul din vagoane era amplasat Spitalul Feroviar) și a distrus tot ce i-a stat în cale, astfel au decedat soldați, angajații acestui depou. Răposații au fost strinși de pe toată raza depoului și au fost îngropați în groapa comună. În memoria acestor evenimente a fost ridicat un monument.
- 19. Groapa comună din piața Gării feroviare.** [Anul îngropării – martie 1944]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **B:7**)
- 20. Sectorul militar din Cimitirul Adormirea Maicii Domnului** (planul vechi) din str. *Gagarin*. [Anul îngropării - 1941 -1945]. (Conform coordonatelor amplasării după harta *Bălți plan- schema* 2010, **G:10**)

Crucea din lemn de brad, meșterită de Pavel Curatu și Maxim Odagiu, instalată în anul 1992 la inițiativa ziarului *Curierul de Nord* în lunca Răutului, unde s-a descoperit osemintele foștilor prizonieri ai lagărului de concentrare cu regim obișnuit (1944) de pe teritoriul Combinatului de Blănuri. Mii de prizonieri de diferite naționalități: români (inclusiv basarabeni) germani, unguri, italieni, cehi, polonezi. Dezastrul, foamea și bolile au secerat într-un răstimp scurt viața mai multor mii de oameni. Circumstanțele agravante și atitudinea față de prizonieri a condus la nimicirea lor în masă. Morții erau aruncați în câteva pânii provenite din explozii de bombe din valea Răutului. E greu de spus care e numărul exact a celor care și-ai sfârșit viața acolo. Lagărele se aflau în directa subordine a NKVD-ului. În aceste lagăre prizonierii erau deținuți de la 2 – 3 luni până la un an, dacă supraviețuiau erau trimiși în lagărele din interiorul U.R.S.S-ului^{1a}

^{1a} https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_Bălțiului

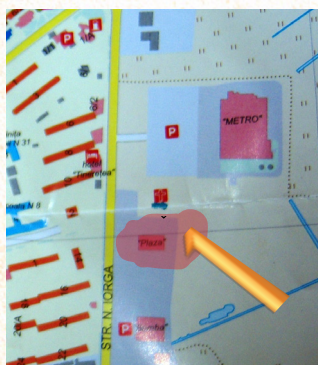
Monumentul eroului necunoscut, amplasat pe Groapa unde au fost înmormîțați oamenii care s-au aflat prin împrejurime și angajații gării feroviare *Bălți-Slobozia*, decedați în urma unui bombardament în anul 1944.

Monumentul ostașilor necunoscuți, decedați în mai 1944 pe teritoriul Depoului de locomotive *Bălți-Slobozia*.

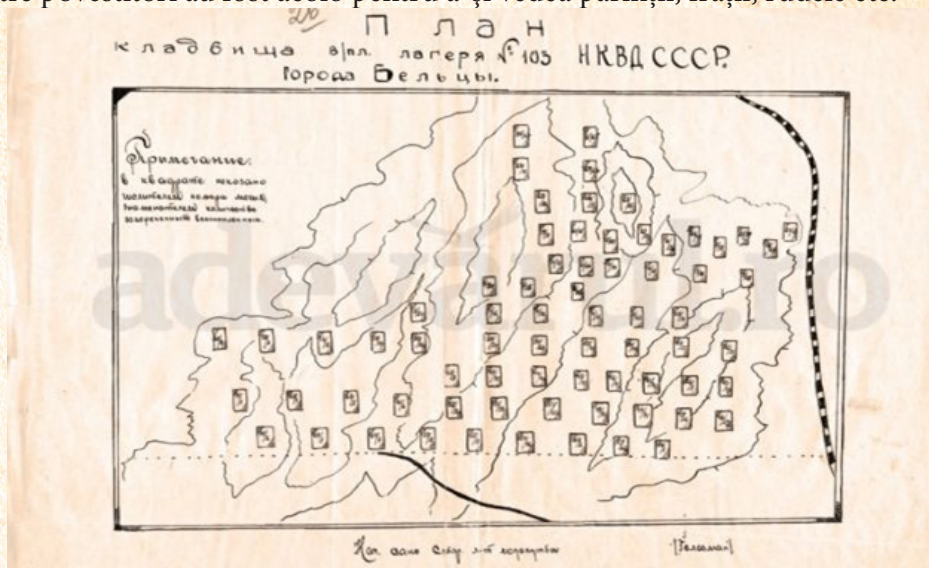
Schema amplasării cimitirului.
(coordonatele **B:7**)

Schema amplasării cimitirului.
(coordonatele **E:8**)

Masacrul prizonierilor nemți și români la Bălți, din vara-toamna anului 1944

Locuitorii în vârstă din Bălți își amintesc despre un teritoriu situat în partea de nord-est a orașului, care era înconjurat cu sârmă ghimpată. Acolo, în anul 1944, au fost ținuti mii și mii de prizonieri. Erau militari ai armatei germane, ai celei române și ai armatelor din țările aliate, capturați în urma ofensivei sovieticilor din iarna-primăvara anului 1944, îndeosebi după operațiunea Iași-Chișinău. Unii dintre povestitori au fost acolo pentru a-și vedea părinții, frații, rudele etc.

Planul cimitirului lagărului de prizonieri nr. 103 de la Bălți, în care au fost identificate cele 71 de gropi comune cu 2.361 de prizonieri. Document din Arhiva MAI.

Imagine Internet.

71 de gropi comune

50 - numărul mormântului
133 - numărul de prizonieri
înhumati

1-12	16-32	31-25	46-59	61-6
2-32	17-19	32-7	47-71	62-31
3-50	18-28	33-55	48-77	63-3
4-33	19-31	34-102	49-12	64-7
5-23	20-35	35-75	50-133	65-2
6-30	21-33	36-68	51-98	66-1
7-25	22-41	37-54	52-36	67-5
8-15	23-39	38-82	53-62	68-1
9-28	24-18	39-33	54-42	69-1
10-22	25-32	40-43	55-18	70-2
11-34	26-19	41-70	56-18	71-1
12-18	27-25	42-14	57-18	
13-38	28-41	43-47	58-7	
14-16	29-26	44-40	59-6	
15-24	30-27	45-75	60-8	

Prizonieri de război din armata română. *Imagine Internet.*

După armistițiul din 23 august 1944, ostașii basarabeni care au luptat în rîndurile armatei române, trebuiau să revină la vatră, dar la Prut li s-a pus capcană. Cu toate că aveau documentele în regulă, au fost amestecați cu prizonierii nemți, unguri, polonezi și aruncați în lagăr.²²⁸

Lagărul de lângă riul Răut a funcționat 86 de zile, iar numerele mormintelor ar corespunde zilelor de funcționare a lui în care a fost săpată groapa. Astfel, mormîntul numărul 1 ar corespunde zilei de 16/17 iulie, nr. 2 - zilei de 17 iulie etc. Faptul că prizonierii mureau ca muștele demonstrează și următoarele: în mormintele cu nr. 33-39, care ar reprezenta o săptămână, au fost înmormîntați 469 de prizonieri (în medie câte 67 de cadavre pe zi), iar în mormintele cu nr. 45-51, care la fel reprezintă o săptămână, au fost înmormîntați alți 525 de prizonieri (în medie câte 75 pe zi). În lagăr mureau în medie câte 27 de prizonieri pe zi.

Cimitirul prizonierilor decedați al fostului lagăr de prizonieri nr. 103 și cel al spitalului militar special nr. 3376 al NKVD a URSS au fost înființate la 25 noiembrie 1944, potrivit unei decizii a Sovietului Executiv al or. Bălți, pe teritoriul cimitirului orașenesc evreiesc, la distanța de 400 de metri de oraș, pe o suprafață specială, despărțit de cimitirul evreiesc de un zid.²²⁹

Bălți. Prizonieri de război. Centrul orașului. în spate clădirea poștei. *Imagine Internet.*

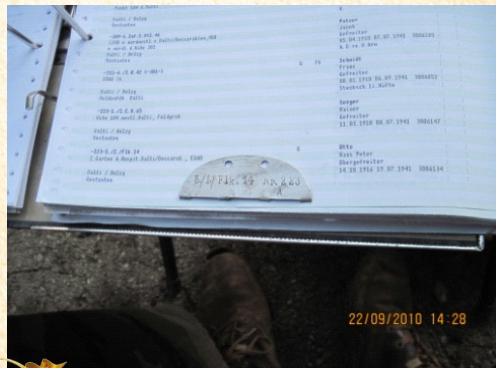
²²⁸LADANIUC, Victor, ȚOPA Tudor. *Localitățile Republicii Moldova*. Ch., 1999, Vol. I, p. 373.

²²⁹TAȘCĂ, Mihai. Arhivele comunismului: Masacrul prizonierilor germani și români la Bălți, din vara-toamna anului 1944. Disponibil: http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/

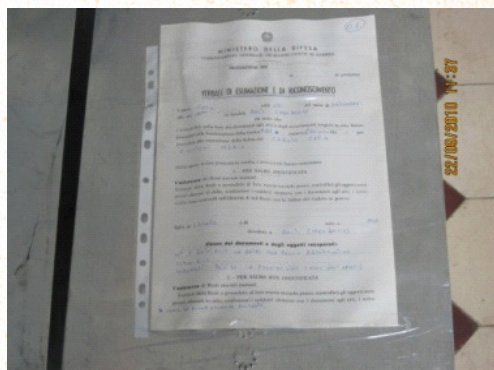
Orazul Bălți. Pagini de istorie

Cimitirul de la Spitalul de zemstvă

2010. Orașelul sportiv. Dishumarea ostașilor naziști din perioada celui de al doilea Război Mondial. Imagini din arhiva Trupelor de carabinieri din mun. Bălți. *Imagini Internet.*

Orasul Bălți. Pagini de istorie

COMUNITATEA IZRAELITĂ DIN ORAȘUL BĂLȚI

Boierii Catargi au fost cei care au contribuit enorm la dezvoltarea orașului. La mijlocul secolului al XIX-lea circa $\frac{3}{4}$ din orașul Bălți ajunse în proprietatea familiei Catargi, urmașii fraților Panaite. La Bălți apar străzi pavate, case din piatră. La sfârșitul secolului al XIX-lea orașul Bălți număra peste 2 000 de case, dintre care 80 din piatră, restul – din piatră și lemn. Din construcțiile din piatră se evidențiază casa familiei Catargi și un pod de piatră peste Răut. Familia Catargi a invitat în Bălți evrei, migranți din Polonia, Podolia, Spania, Germania, în calitate de arendatori de pământ, doctori și meșteșugari, unii din ei fiind solitari, alții cu familii. Date ale unor recenseminte: 1812 – 244 familii, 1 220 evrei, **1847** - 1 792 evrei, **1857** – 4 365 evrei, **1861** - 3 920 evrei, **1863** – 3 095 evrei, **1897** – 10 348 evrei, **1930** -14 259 (60%) evrei, **1959** – 11 600 evrei, **1970** – 12 915 evrei, **1979** – 10 500 evrei, **1989** – 8 903 evrei.

La jum. sec. al XIX-lea, primul rabin de Bălți a fost *Ițhoc Așkenazi*, autorul comentariilor despre Cabala (kabbalah). În anul 1857 la Bălți au fost înregistrate 5 sinagogi, iar pe la mijlocul anilor 60 ai sec. al XIX-lea - deja 8 sinagogi și *Școala reală de categoria întâi*. La sf. sec. al XIX-lea începutul sec. al XX-lea în oraș activau *Talmud-Tora*, școală particulară pentru bărbați și 14 sinagogi.

Activitatea de bază a evreilor în oraș a fost: croitoria, medicina și comerțul.

La încep. sec. al XX-lea, aici au început să funcționeze secția partidelor sionitice ale Rusiei și banca evreiască.

Bălți. Una din Sinagogi, încep. sec. al XX-lea.
Imagine Internet.

Bălți. Palatul ravinului, încep. sec. al XX-lea.
Imagine Internet.

La sfârșitul anilor 20 ai sec. al XX-lea la Bălți au existat 40 de sinagogi în diverse sectoare ale orașului, după principiul profesional: a cizmarilor, croitorilor, frizerilor, cojocarilor, morarilor, medicilor, profesorilor. În anul 1930 la Bălți au fost 5 școli evreiești, grădinițe de copii, spital israelit, azil de bătrâni, două biblioteci cu cărți în evrită și a funcționat secția Ligii Culturii evreiești, fondată în anul 1918 cu țelul de a promova cultura, știința, arta idiș și care funcționa în diferite țări între cele două Războaie Mondiale ale sec. XX-lea.²³⁰

arhivele-comunismului-masacrul-prizonierilor-germani-i-rom-ni-b-l-i

²³⁰Кхакхам, Давид. Секрет. В: *Бельцы – город, который дорог* (revistă evreiască), 2007, nr

Orașul Bălți. Pagini de istorie

Bălți. Școala primară Talmud Tora, încep. sec. al XX-lea. *Imagine Internet.*

Bălți. Gimnaziul pentru băieți, încep. sec. al XX-lea. *Imagine Internet.*

Bălți. Liceul evreesc, încep. sec. al XX-lea. *Imagine Internet.*

Bălți. Vara anului 1921. Paradă evrească. *Imagine Internet.*

La 15 mai 1930 pentru prima dată la Bălți a fost profanat cimitirul evreiesc *Hananii Galperin*, după o lună, la 15 iunie a aceluiaș an a avut loc și un pogrom.

*Sinagoga din imaginea din pag. 146 a fost construită alături de biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel din str. Regele Carol al II-lea. În anul 1923, populația evreiască din Bălți, reușește să obțină prin surprindere de la directorul de interne din Chișinău, autorizație de a construi, alături la cinci metri de zidurile bisericii începute, o sinagogă. În anul 1926, comunitatea evreiască, pentru a putea continua lucrările și a fi legale întemeiază o societate numită Iavna. Și în baza dispozițiilor legii persoanelor juridice, a cerut Primăriei să fie recunoscută ca persoană juridică, anexînd la cerere și un statut. Așa cum sinagoga a fost construită ilegal, conform acelor legi, în care se spunea că construcțiile destinate pentru sinagogi și case de rugăciuni să nu se afle în apropierea bisericilor creștine. ...Cîrmuirea eparhială, intră în înțelegere cu cîteva persoane din oraș să cumpere pentru nevoile comerțului construcția încă neterminată a sinagogei evreiești. Și folosind împrejurarea în 1929 că comunitatea evreiască nu avea de terminat sinagoga, reușește să o cumpere; apoi această clădire a fost dărîmată, iar materialul ei s-a folosit în alte lucrări.*²³¹

662, pp. 38-39.

²³¹TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, [partea I Biserici construite în or Bălți, cap. III] In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, p. 79- 86.

Bălți. Sinagoga ridicată în apropierea bisericii Sf. Petru și Pavel în anul 1926. *Imagine Internet.*

Războiul a venit peste orașul Bălți la 22 iunie 1941. Timp de 4-5 zile, 2/3 din case au fost distruse în urma bombardamentelor efectuate de aviația nazistă și română. Evreii fugeau în localitățile vecine pentru a se proteja, în special –în satul Pepeni (raionul Sîngerei), unde la 13 iulie 1941 300-350 de oameni au fost uciși. La 9 iulie 1941, Bălțiul a fost ocupat de armata nazistă care a început distrugerea în masă a evreilor. După transmiterea Bălțiului sub administrarea românilor, evreii au fost fugăriți în lagărele de concentrare, unde au murit mai mult de 4 mii de oameni.²³²

La 26 martie 1944 orașul a trecut de partea soveticilor. Cu toate că orașul era distrus, loc de trai ajungea pentru fiecare, familiile se ajutau reciproc, adia a bunătate, compasiune, decentă.

La mijlocul lunii septembrie au început lecțiile. Copii au pierdut trei ani de școală. În clasele primare învățau copii de diferite vârste, dar a fost interesant cu așa profesori ca: matematica - Alexander Meylihzon Solomon Frucht, istorie - Czarna Gluzberg, Iona Shterental, limbi străine - Pauline Karchevskaya Eva Gleybman, Sophia Rivilis, fizică - Haim Gleybman, Dmitry Koifman.

Un rol important în viața orașului l-au avut medicii evrei în organizarea sănătății în primii ani de după război. Gorzdravotdel-ul a fost condus de Avram Elik Daniel Yollos. Timp de mulți ani, medicul șef al spitalului orășenesc a fost Leo Marmor, celui feroviar - Abram Treybich, spitalului perinatologic - Leo Gandeliman. Serviciul terapeutic a fost organizat de Paverman David, Samuel Kishilev, Yefim Bronstein. Reputație bună a chirurgul Jacob Kotigera, otolaringologul Fishel Krasnyuk, ginecologii Dats Samuel și Roza Gamarnik... „

²³² Кхакхам, Давид. Еврейское местечко. В: *Майн штэтэлэ Бэлу*, 2008, nr 27 (236).

Orașul Bălți. Pașini de istorie

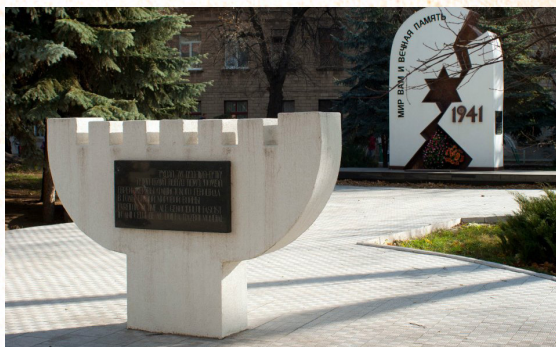
În anii 62-65, odată cu distrugerea clopotniței bisericii *Sf. Nicolai* și a clopotniței bisericii *Acoperământul Maicii Domnului* a lipovenilor, pe neașteptate a ars și unica sinagogă, cea care a mai rămas întreagă în acest oraș. Cei care se adunau clandestin în case particulare pentru a citi Tora erau huliți și batjocoriți de comuniști.

Pe parcursul aflării sale la Bălți evreii, cu toate că erau buni meșteșugari, învățători, medici erau izgoniți, deportați, uciși. În secolul XIX – de ruși, fiindcă exista o lege că ei nu au dreptul să locuiască mai aproape de 50 de km de la graniță, în anii 20 ai sec. XX – deportați și uciși de români, în anii războiului – de nașiști, după război – deportați de sovietici.

La sfârșitul anilor 80 ai sec. al XX-lea o mare parte din evrei au părăsit orașul și s-au stabilit cu traiul în Izrael, Germania, SUA, Canada, Australia și alte țări.

25 de ani societatea evreiască din Bălți a fost interzisă. Numai în anii '90 ai sec. XX-lea în Bălți a început să activeze: sinagoga, școala duminicală evreiască în care studiau 200 de elevi. Pe atunci în oraș locuiau 3 000 de evrei.

În anul 2000, lângă Liceul „N. Gogol” a fost inaugurat un monument – *Jertvele nașizmului*. Monumentul a fost instalat pe acel loc, unde a fost unul din lagărele de selecționare a evreilor, de unde pe urmă evreii erau transportați în ghetto.²³³

În Bălți s-au născut și au trăit: artiștii Boris Anisfeld, Leonid Balaklav, sculptorul Matvey Levenzon, poetul Berdichever Zoellick, pedagogul american Emmanuel Gamoran, celebra artistă americană, designer și pedagog Edith Cane, celebra cîntăreață Iza Kremer (Celebrul cîntec „Mein shtetele Bălți” (Orașul meu Bălți) în idiș a fost scris special pentru Iza Kremer de poetul Jacob Jacobs și compozitorul Alexander Olshanetsky, a fost pentru prima dată interpretat în opereta „Dos plumb Fung geto” (Cîntec de ghetou) la New York, în 1932. Ea a fost cea care în 1943, împreună cu Marlene Dietrich, Maurice Chevalier, Vadim Kozin, a concertat în fața participanților Conferinței de la Teheran – Stalin, Roosevelt, Cerchil), scriitorul și filozoful Efraim Oyerbah poetul Jacob Fichman, medicul și organizator al învățămîntului medical Bidich Gabriel, fizicianul și chimistul, dr. în șt. biologice Joseph Weintraub, fizicianul, persoană publică, directorul școlii evreiești nr. 1 din Sankt-Petersburg, radiofizicianul, dr. în științe fizico-matematice Natan

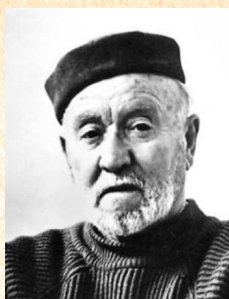

Iza Kremer.
Imagine Internet.

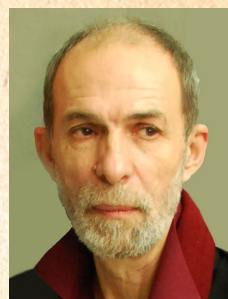
²³³După situl evreiesc *Mein Shtetele Belz* (http://www.gzt.md/index.php/article/белъцкие_время/5334/)

Faina Tlehuci.
Imagine Internet.

Lazar Dubinovschi.
Imagine Internet.

Stefan Sadovnicov.
Imagine Internet.

Blaunștein, fizicianul Marc Grubarg, dentistul, presedintele Societatii medicilor stomatologi din Izrail Yitzhak Hen. În Bălți au trăit și au lucrat scriitori și traducători în idiș Hirsh-Leib Kazhber-Eliezer și David Rosenthal, sculptorul Lazar Dubinovschi, pictorul și poetul Stefan Sadovnicov, lucrările și versurile căruia mai adie a trecut de Bălți, Faina Tlehuci, bibliotecar, directoarea Bibliotecii Științifice a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, timp de 40 de ani mentorul unuia din cele mai mari Biblioteci universitare din vestul Europei.

Stefan Sadovnicov. *Intersecția str. Leningrad - Dostoevski.* *Imagine Internet.*

Stefan Sadovnicov. *Intersecția str. Leningrad - Hotinului.* *Imagine Internet.*

Stefan Sadovnicov. *Intersecția str. Hotinului - Independenței.* *Imagine Internet.*

Stefan Sadovnicov. *O casă din str. Hotinului.* *Imagine Internet.*

CADRUL MILITAR AL ORAȘULUI

„Orice realitate istorică, de orice natură-socială, politică, spiritual – este totdeauna foarte puținul ce reușește într-o utopia. Istoria n-are dumiici.”

L. Blaga

În rezultatul unui îndelungat proces istoric în împrejurări dificile ale dominației străine între anii 1345-1365 la Est de Carpați a luat naștere Țara Moldovei - un produs al evoluției structurilor politice locale, peste care apoi s-a suprapus o structură impusă de circumstanțele rivalității dintre puterile vecine. Eforturile voievodului maramureșean Bogdan I, ale căpeteniilor și populației locale au dus la obținerea independenței statale a Moldovei. Bogdan I este privit drept întemeitorul țării Moldovei, stat de sine stătător, cu reședința la Baia.^[234] Actul de naștere a statului Moldova este întocmit la 2 februarie 1365.^[235] Istoria țării noastre a fost oglindită în Letopisețele cronicarilor - Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce și Dmitrie Cantemir.

Portretul lui **Bogdan I**,
Domn al Moldovei (1363 - 1367),
de Pierre Bellet, păstrat la Muzeul
din Alba Iulia. *Imagine Internet.*

Au început să apară orașe și sate, apare capitala și centrele de ținut unde se aflau reședințele dregătorilor principali. Cu toate că orașele Moldovei, spre deosebire de cele ale Transilvaniei, nu au atins nivelul orașelelor medievale occidentale, avînd un caracter semiagrar, ele erau importante centre ale meșteșugăritului

și comerțului. Orașele moldovenești erau orașe-cetăți.

Conform legii, Domnitorii erau aleși de boieri. Unii domnitori, precum *Mircea cel Bătrîn*, *Alexandru cel Bun*, *Ștefan cel Mare* pentru a evita viitoarele posibile lupte interne, își numeau urmașul în timpul vieții, asociindu-l la domnie.

După Domnitor, vine sfatul domnesc, care este un organ cu funcții consultative și executive pe lângă domn compus la început din mari boieri, cu și fără dregătorie, iar mai târziu numai din cei cu dregătorie. Din dregătoriile statului făceau parte I - *vornicul* (comandant al oastei de curteni și loțiitor al domnitorului (cu dreptul de a condamna la moarte); *logofătul*; *visternicul*; *hatmanul* și II - *spătarul*, *stolnicul*, *paharnicul*, *postelnicul*. Prerogativele domnului țării:

- stăpînul țării și al tuturor supușilor;

²³⁴http://ro.wikipedia.org/wiki/Bogdan_I.

²³⁵OJOG, Igor, ȘAROV, Igor. Epoca antică și medievală In: *Istoria românilor*, partea I. Ch., 1997, pp. 45-73.

- conducător unipersonal al puterii legislative, executive și judiciare;
- comandant de oaste pe timp de pace și război;
- stăpîn al celor mai mari domenii din țară.

Organizarea administrativ - teritorială în Moldova. Satele dependente erau administrate de dregătorii boierilor stăpîni; satele libere razeșești de „sfatul oamenilor buni și bătrîni” în frunte cu vatamanii; ținuturile (24) erau conduse de pîrcălabi, vatamani, starosti; orașele – de un consiliu eligibil de 12 pîrgari în frunte cu un șoltuz. Puterea domnească era reprezentată prin pîrcălabi.

Înconjurată de state mult mai mari și mai puternice militar Moldova necesita o organizare militară corespunzătoare, un sistem defensiv puternic, armament perfect și tactică militară înțeleaptă. O astfel de tactică aplicau domnitorii: *Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Matei Basarab, Vasile Lupu, Antioh Cantimir, Dmitrie Cantemir*. Oastea domnitorului era compusă din: oastea mică și oastea cea mare. Oastea cea mică era compusă din oastea domnitorului în care intrau – curtenii, mici boieri, steagurile dregătorilor, detașamente de mercenari și oastea marilor feudali în care intrau – steagurile boierești, slujitorii și țărani de pe moșii. Oastea cea mare era convocată în caz de mare primejdie pentru țară, fiind compusă din toți locuitorii țării capabili să țină arma în mîini. Odată cu organizarea militară s-a introdus și obligațiile militare. La ordinul domnitorului, toți trebuiau să se prezinte la locul indicat cu armele proprii, gata de luptă. Lipsa personală a unui boier, orășean, țaran se pedepsea aspru, fie cu confiscarea averii fie cu moartea.

La sfîrșitul sec. al XIV-lea – mijlocul sec. XV-lea, Moldova, constituindu-se ca stat feudal independent, în a doua jumătate a secolului și-a stabilit hotarele, a obținut ieșirea la mare, urmînd să-și consolideze intern statalitatea și să acorde o ripostă puternicilor vecini pentru păstrarea neatîrnării.

În 1386, la tronul Moldovei vine *Mircea cel Bătrîn*, care reorganizează dregătoriile și funcțiile de stat inferioare, se conturează împărțirea administrativă a statului. A organizat „oastea cea mare” (40. 000) și a întărit sistemul defensiv de cetăți (*Kilia, Cetatea Albă, Hotin...*). A desăvîrșit organizarea socială a țării prin sistemul feudal de obligații și privilegii. Favorizînd drepturile boierimii, a știut s-o țină sub domnie. A ocrotit păturile sociale ale producătorilor liberi, deoarece aceștea alcătuiau baza militară a statului. [236]

După războiul ruso-turc de la 1768-1774, Rusia era condusă de faimoasa *Ecaterina II*, iar Moldova care era condusă de *Gheorghe al III-lea Ghica*, ocupată de turci, a fost eliberată de ruși și ocupată de aceștea. Operațiile militare au fost conduse de generalul *Rumeanțev*. [237] În anul 1806-1811 Moldova este din nou sub ocupația rusească. Între anii 1813-1873 apar diverse reforme: se introduce în regiune sistemului rus de administrare și toate documentele se întocmeau în limba rusă. [238]

²³⁶ibidem, p. 45-73.

²³⁷OJOG, Igor, ȘAROV, Igor. Epoca modernă și contemporană. In: *Istoria românilor*, partea II. Ch., 1997, p. 8.

²³⁸ibidem, p. 12.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

În anul 1812, teritoriul Moldovei dintre Nistru și Prut este anexat cu forța la Imperiul Rus (fiind redenumit în Basarabia) și este transformată într-o gubernie.

Un stat fără armată, e ca și pasărea fără aripi. Armata are un aport important în dezvoltarea statului. Încorporarea tinerilor era o mândrie. În toate veacurile în oastea domnească sau în armată se înrolau tinerii, unii pentru 5 ani, alții pe 2 ani ș.m.d. Unii plecau cu plăcere, alții forțat, iar alții simulau boala. În perioada sovietică tinerii erau obligați să-și satisfacă serviciul militar. După spusele scriitorului, profesorul Anatol Moraru: ... *a fi înrolat în armată însemna a fi un sănătos, demn, cu actele în regulă. Vai de tînărul care din motive de sănătate de regulă, nu era solicitat de comisaritul militar – devenea desconsiderat de toată lumea, avea faima de om neserios.*^[239] După anii 90 ai secolului XX tinerii se străduiau să eschiveze prin diverse forme de a nu face serviciul militar.

La începutul veacului XX, în anul 1902, în Bălți începe construcția Complexului militar (str. Ștefan cel Mare colț cu strada 31 august). Toate construcțiile sînt ridicate din cărămidă roșie (în perioada sovietică - din cotileț). Peste drum de acest complex, se găsește *Casa ofițerilor*, construită în anul 1967, iar în anul 1974 se redeschide *Spitalul militar* (construit în anul 1904). Casa ofițerilor este construită prin anexarea blocului din plite de beton de pereții grajdului de cai, construit în perioada română, formînd astfel un tot întreg. Din 1902 pînă în prezent au existat 6 cazarme, dintre care la moment, mai sînt funcționale doar două. În timpul Imperiului țarist complexul militar era format din *Statul Major*, plasat pe strada *Alexandru Lăpușneanu*, 10 și blocul *Administrativ* cu cazarmele nr. 1 (anul

Bălți. Statul major. Complexul militar din str. A. Lăpușneanu, 10A.

construcției 1902), nr. 2 (anul construcției 1904), nr. 3 (anul construcției 1905) și grajdul. *La 29 martie 1907, divizia de soldați care era repartizată la stația Bălți, au decis să-l demită pe comandant din regiment de la funcția pe care o deținea, pentru că a maltratat un soldat.*^[240]

²³⁹MORARU, Anatol. Armata înseamnă și stat. In: *Accent provincial*, 2002, nr 4, p. 2.

²⁴⁰COADĂ, Ludmila. Zodia Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 10 (193), p. 2.

Bălți. Vedere a Complexului militar. Batalionul de infanterie motorizată nr. 1 "Moldova", str. 31 august, 24.

Soldați din perioada
Imperiului rus.
Imagine internet.

Ostași moldoveni
în armata română. 1934.
Imagine internet.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

Pe parcursul anilor Complexul militar a fost completat cu diverse blocuri (Casa de cultură, ospătărie, bloc de instruire, depozite, brutărie și cafenea). Acest complex este înzestrat cu depozite de alimente și echipament, sală de sport, orașel sportiv etc.. Pe teritoriul întinim un Castel de apă. El ne vorbește despre curățenia și igiena care persista aici de la apariția complexului, pentru a nu permite îmbolnăvirea și răspândirea bolilor infecțioase. La moment acesta nu funcționează, deoarece municipiul Bălți este alimentat cu apă din conducta Î. M. „Regiei Apa-Canal”.

De la apariția sa Complexul militar a dislocat diverse unități militare cu diverse profiluri: în 1903-1918 - *Regimentul de infanterie al armatei țariste a Imperiului rus*; 1918-1940 - *Regimentul de cavalerie a armatei române*. Mai târziu în perioada anilor 1944-1946, pe teritoriul unității a fost dislocată a *33-ea divizie de tancuri*. Din 1946 pînă în mai 1990,^[241] pe acest teritoriu a fost dislocată cea de-a *86-a Divizie mecanizată, (tankovii polk)*, care a participat la eliberarea orașului Bălți^[242], iar din mai 1990 pînă în aprilie 1992 - a *189-a Brigadă de rachete*.^[243] Prin 1990 Moscova a început, sub diverse pretexte, să retragă tehnica militară de pe teritoriul republicilor care făceau parte din U.R.S.S. Regimentul de tancuri moderne T-72, dislocat la Bălți, a fost și el retras, împreună cu munițiile din unitatea de rachete *operativ-tactice „Точка У”* - o brigadă militară dotată cu armament ultramodern. Asemenea brigăzi în armata sovietică existau numai 5 (R. Moldova - Bălți, Ungaria, 2 în Ucraina și una lângă Ural). „Точка У” - folosea obuze obișnuite, dar și cu încărcătură atomică. Anume acestea au și fost retrase în 1990.^[244]

După încetarea evenimentelor de la Nistru începe o nouă etapă de dezvoltare a instituției militare în Republica Moldova. Trebuia de acționat în direcția optimizării sistemului de apărare prin formarea și modernizarea structurii armatei, perfecționarea continuă și pregătirea de luptă, dotarea cu mijloacele necesare.

La edificarea în continuare a forțelor armate era necesar să se țină seama de starea economică a republicii și de resursele ei materiale. Au fost studiate temeinic posibilitățile materiale existente și necesitățile Republicii Moldova, căutîndu-se soluții avantajoase pentru onorarea funcțiilor principale ce reveneau armatei: apărarea independenței și a integrității teritoriale a țării. Analizîndu-se situația geopolitică și geostrategică și ținîndu-se cont de toate genurile de arme existente, sînt înființate trei brigăzi de infanterie motorizată, o brigadă de apărare a spațiului aerian, o brigadă de artilerie și o brigadă de aviație. La aceste categorii de unități militare se adaugă unitățile auxiliare necesare pentru întreținerea organismului Armatei Naționale, cum sînt Batalionul de pază și deservire, Regimentul de transmisiuni, Baza de reparație și recondiționare ș.a.

²⁴¹ Armata din perioada sovietică se supunea Districtului militar Odesa.

²⁴² СТРОГАНОВА, Н. Летящий танк, парящая звезда, вы в моем сердце сохранитесь навсегда. В: *Голос Бэлць*, 2019, nr 68-69, p. 3.

²⁴³ Din comunicatul V. Botezatu, din *Brigada 1 de infanterie motorizată „MOLDOVA”*.

²⁴⁴ BUDEANU, Gheorghe. Domnilor, armata nu e un teatru de păpuși In: *Literatura și Arta*, 1996, nr 39 (2667), p. 3.

Orazul Bălți. Pagini de istorie

Brigada de infanterie motorizată nr. 1 „Moldova”

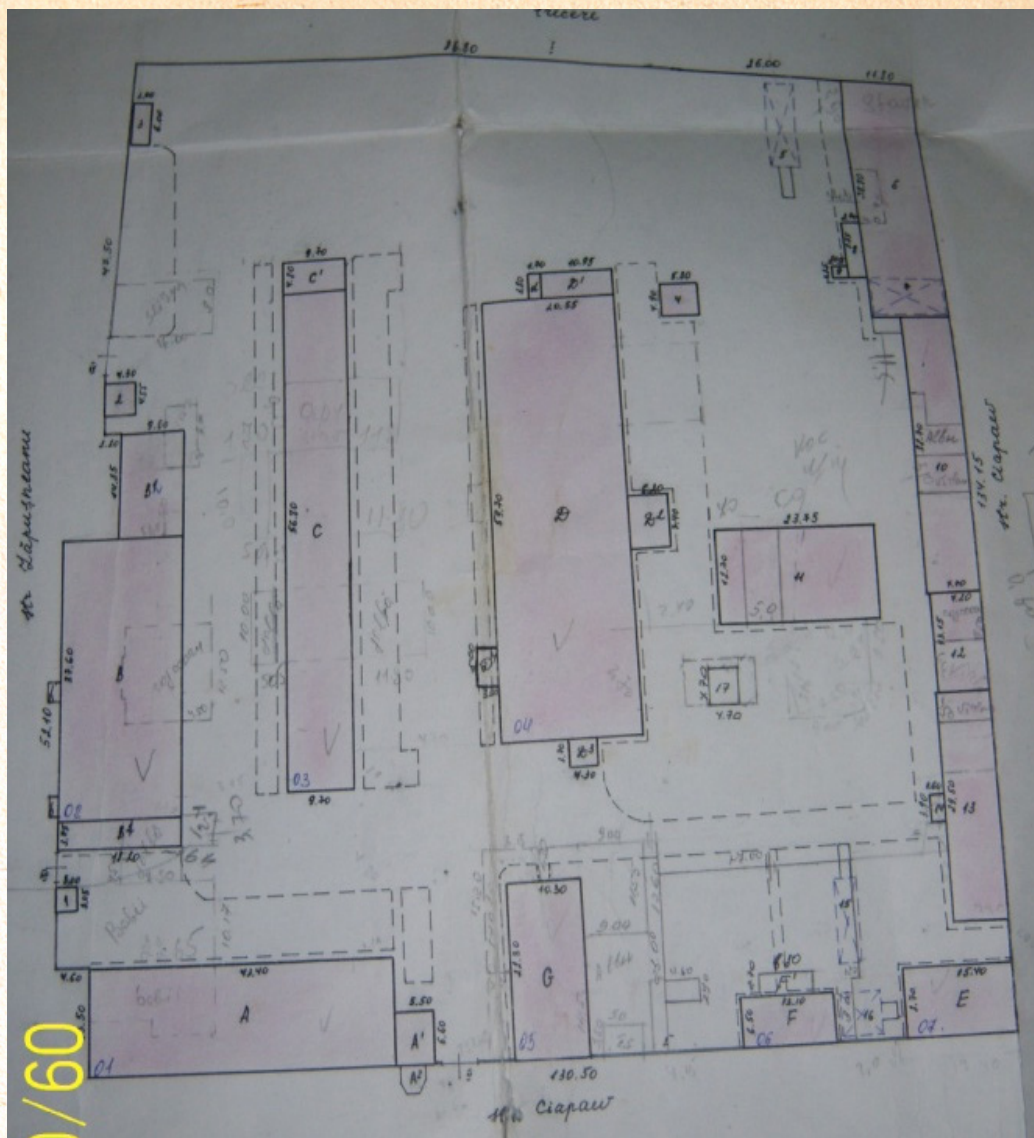
Orășul Bălți. Pașini de istorie

Fostul Stat Major din str. Alexandru Lăpușneanu, 10^A. Astăzi - locuințe.

Schema topografică a Complexului militar din str. A. Lăpușeanu,10A

Schema amplasării Statului major în perioada țaristă dislocat pe str. Alexandru Lăpușneanu, nr. 10. Actulmente, edefițiile sînt transformate în case de locuit.

Brigada 1 de infanterie motorizată „MOLDOVA” a fost creată la 9 aprilie 1992 [245] împreună cu majoritatea unităților Armatei Naționale în procesul trecerii unităților fostei Armate sovietice sub jurisdicția Moldovei. A fost creată Baza de păstrare a tehnicii, armamentului și munițiilor din Florești, împreună cu o parte din ofițerii brigăzii de rachete din Bălți, care au acceptat să-și continue serviciul militar în Moldova. Militarii Bazei din Florești au constituit ulterior nucleul Brigăzii de infanterie motorizată „Moldova”. Conform ordinului Ministerului apărării

²⁴⁵COJOCARU, Nadia. Brigada de infanterie motorizată „Moldova” 15 ani de la constituire. In: *Vocea Bălțiului*, 2007, nr 17 (124), p. 1.

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
 Brigada 1 Infanterie Motorizată
 3105, or. Bălți, str. 31 August, 24
 Министерство Обороны Республики Молдова
 1 Мотопехотная Бригада
 3105, г. Бэлць, Ул. 31 Августа, 24
 tel. 00-35-11-04

CLASA
 Clasa de
 50
 Nr. 130
 Cl. 85-01

- 30 - Januarie a 2006
 Nr. 4

PROCESUL - VERBAL

Nr. 1 al ședinței locatarilor orașelului militar nr. 10 privind crearea asociației locatarilor
 "30" Ianuarie 2006

or. Bălți

Data de 30 ianuarie 2006 în incinta orașelului nr. 10 a avut loc ședința locatarilor ai orașelului privind soluționarea întrebării de creare a asociației locatarilor cu numirea prin alegerea a președintelui și membrilor "Asociației locatarilor a orașelului nr. 10".

Scopul creării "Asociației locatarilor a orașelului nr. 10" este următor:

- conducerea și dirijarea întrebărilor locative a membrilor asociației;
- deschiderea conturilor personale;
- rezolvarea problemei de asigurare a orașelului nr. 10 cu gaz natural;
- coordonarea și rezolvarea întrebărilor de întreținere a ordinii exterioare;
- rezolvarea altor întrebări legate de exploatarea a spațiului locativ.

În urma dezbaterilor s-a luat decizia de a crea "Asociația locatarilor a orașelului nr. 10" în următoarea compoziție:

președintele asociației: locotenent – colonel S. Babii;

membrii asociației: locotenent – colonel Ig. Ciuntu; plutonier adjutant V. Plntea.

Ulterior toate întrebările legate de exploatarea spațiului locativ a orașelului nr. 10 de coordonat prin asociația creată.

Președintele asociației pe data de 10 februarie 2006 de coordonat întrebarea de legislarea asociației în toate prin intermediul SESL mun. Bălți.

1. locotenent – colonel	20. plt. major	Iu. Cernovschi
2. locotenent – colonel	19. plt. major	V. Jalbă
3. locotenent – colonel	20. plt. major	V. Cojocari
4. locotenent – colonel	21. plt. major	V. Balan
5. locotenent – colonel	22. plt. major	M. Ceban
6. locotenent – colonel	23. plt. major	V. Vetreniuc
7. locotenent – colonel	24. plt. major	O. Sizovschi
8. maior	25. plt. major	P. Lisenco
9. maior	26. plt. major	A. Lechea
10. maior	27. plt. major (r)	P. Stepaniuc
11. maior	28. plutonier	V. Cosciuc
12. maior (r)	29. plutonier	C. Rogoja
13. căpitan	30. plutonier	I. Cecan
14. lt. major(r)	31. sold.	N. Negru
15. lt. major	32. funct. A.N.	T. Ribac
16. plt. adjutant	33. funct. A.N.	V. Bordian
17. plt. adjutant	34. funct. A.N.	V. Scripnic
	35. v. funcț.	V. Grigori
	36. plt. major	A. Calugar

Document care ne confirmă, că în anul 2006 edeficiile din str. A.Lăpușneanu,10A au fost transformate în apartamente.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

din august 1993, brigăzii din Bălți i-a fost oferit numele de onoare „Moldova”, iar la 11 august 1993, conform decretului prezidențial, efectivului unității i-a fost înmînat *Drapelul de luptă*. În Moldova sînt două astfel de Brigăzi, una la Bălți și alta la Cahul.

La începutul lunii aprilie 1992, din cadrele în termen și rezerviști, la *Florești* au fost constituite primele două batalioane de infanterie. La 10 aprilie 1992, pentru prima dată în istoria constituirii Armatei Naționale a Republicii Moldova, a fost organizată depunerea Jurămîntului militar de către efectivul acestor batalioane.

La 11 aprilie 1992 colonelul Leonid Carasiov a fost numit comandant al *Brigăzii I de infanterie motorizată*, în primele zile ale lunii mai demarează procesul de trecere sub jurisdicția Republicii Moldova a Brigăzii 189 de rachete, dislocată în orașul Bălți. Sarcinile principale ale conducerii noi erau de a prelua patrimoniul unității, și a crea structurile respective.

În toamna anului 1992 începe recrutarea tinerilor din Moldova în Forțele Armate ale țării. Această sarcină, extrem de importantă pentru păstrarea capacității ridicate de luptă a Armatei Naționale, este îndeplinită de către Departamentul Administrativ-Militar al Ministerului Apărării. Procesul de reformare a organelor administrativ-militare a început și a evoluat concomitent cu procesul de creare a Armatei Naționale. Anterior, la 3 septembrie 1991, Președintele Republicii Moldova semnează Decretul nr. 191 „*Cu privire la comisariatele militare ale Ministerului Apărării al U.R.S.S. dislocate pe teritoriul Republicii Moldova*”. Conform acestui decret, tinerii urmau să fie înrolați în serviciul militar numai de organele corespunzătoare ale republicii.

Prin ordinul Ministrului Apărării nr. 171 din 16 iunie 1992 în funcția de comisar al *Departamentului Administrativ-Militar* a fost numit generalul de brigadă *V. Grab*. Ulterior, acesta este succedat de coloneii *V. Gaiciuc* și *B. Botnarevski*.^[246]

Pe parcursul activității efectivul organelor administrativ-militare, în strînsă colaborare cu organele administrației publice locale, a contribuit în mare măsură la menținerea capacității de luptă a forțelor armate, dînd dovadă de sîrguință, disciplină și profesionalism.

Insuficiența de cadre condiționează crearea unei instituții de învățămînt militar. În acest context, în conformitate cu legile adoptate de către Parlamentul Republicii Moldova „Cu privire la apărare”, „Cu privire la Forțele Armate” și „Despre obligațiunea militară și serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova”, în scopul perfecționării sistemului de pregătire a tineretului, se decide înființarea unui liceu militar.

La 23 iunie 1992, prin hotărîrea Guvernului nr. 495, se înființează liceul militar. Ulterior, la 13 octombrie 1992, prin ordinul Ministrului, în funcția de comandant al liceului militar este numit colonelul Victor Anton. Prin hotărîrea Guvernului nr. 550 din 1 septembrie 1993, liceul devine Colegiu Militar *Alexandru*

²⁴⁶ COJOCARU, Nadia. Brigada de infanterie motorizată „Moldova” 15 ani de la constituire. In: *Vocea Bălțiului*, 2007, nr 17 (124), p. 1.

cel Bun. Prima promoție - 72 de ofițeri au absolvit colegiul în anul 1995. În prezent Colegiul Militar pregătește cadre de ofițeri și plutonieri la specialitățile de bază: infanterie, artilerie și transmisiuni.

Din primele zile ale activității sale Ministerul Apărării a acordat o atenție deosebită politicii de cadre. Ca rezultat în prezent Armata Națională dispune de un corp de ofițeri bine pregătiți, profesioniști de înaltă calificare.

O trăsătură distinctivă a corpului de ofițeri al Armatei Naționale o constituie nivelul de studii. Majoritatea absolută au studii superioare, mulți ofițeri au absolvit academii militare în Rusia, Ucraina, SUA, România, Germania, Marea Britanie.

Odată cu adoptarea actelor legislative cu privire la problemele militare, a concepției militare, precum și cu încheierea procesului de formare a unităților militare și asigurarea bazei tehnico-materială adecvate, în Armata Națională au început pregătirile practice pe teren, unde ofițerii și ostașii aplică în practică cunoștințele teoretice.

Începînd cu anul 1993, singurul mijloc practic eficient pentru pregătirea de luptă devin aplicațiile pe teren, care se desfășoară regulat la centrele de instrucție și pregătire de luptă. A crescut considerabil și nivelul acțiunilor în condiții de companie ale trupelor Armatei Naționale. În acest context, o deosebită importanță au avut primele aplicații demonstrativ-tactice - forma superioară a pregătirii tactice, care au avut loc în lunile august-septembrie 1994.

Pentru a demonstra capacitatea de acțiune a genurilor de arme, la aceste aplicații participă infanteria motorizată, aviația, artileria, parașutiștii etc. În acest scop a fost implicat personalul de comandă de la nivelul de comandant de batalion în sus și au fost organizate primele trageri de luptă din sistemele antitanc.

În august 1997 au avut loc aplicații tactice cu trageri de luptă în cadrul Armatei Naționale la nivel de batalion. Aplicațiile au constituit o dovadă elocventă a maturității armatei, a gradului avansat de pregătire.

Fiind precedate de o intensă pregătire prealabilă, aplicațiile s-au soldat cu rezultate bune. Corpul de ofițeri și plutonieri a demonstrat o excelentă pregătire teoretică și practică, un nivel avansat de profesionalism. Ostașii au dat dovadă că au însușit complet programul pregătirii de luptă, mînuiesc cu dibăcie armamentul și tehnica din dotare. A impresionat măiestria de zbor a piloților, acțiunile chibzuite și abilitatea profesională a parașutiștilor, artileriștilor și infanteriștilor. A fost demonstrată din plin capacitatea de interacțiune a genurilor de arme în procesul îndeplinirii misiunii de luptă.

Aplicațiile, pregătirea militară în condiții de campanie este cea mai bună școală, la care au ce învăța toți, de la ostaș pînă la general. Experiență obținută la aplicații este baza pentru perfecționarea măiestriei profesionale a unei armate, pentru însușirea artei militare de către efectiv. La fel de importante și reușite au fost aplicațiile unităților Armatei Naționale cu efectuarea marșului de peste 150 km cu tehnica de luptă a brigăzilor de infanterie moto și artileriei, aplicații care au avut loc în 1998. În luna mai a anului 1999 pentru prima dată s-au desfășu-

Orașul Bălți. Pagini de istorie

rat aplicații cu implicarea tuturor componentelor Forțelor Armate - armata, carabinieri și grănicerii. În septembrie 2000 au avut loc aplicațiile de comandament și stat-major cu folosirea trupelor.²⁴⁷

Pentru menținerea moralului trupelor la un nivel înalt, un lucru enorm a fost efectuat și în domeniul educației patriotice a militarilor, care are o importanță deosebită în activitatea instituției militare. Trebuia de corelat scopurile educației și cele ale pregătirii de luptă, deoarece aceasta din urmă nu poate fi realizată fără educație. În legătură cu aceasta este pusă problema factorului uman și a moralului militarului. Inteligența, abilitatea în gândire și acțiune, spiritul de sacrificiu al militarului se pun la baza pregătirii sale profesionale. Educația devine principala sistem de pregătire moral-psihologică a militarului în spiritul patriotismului, dragostei de țară și de neam, scopul principal al educației fiind formarea unui apărător devotat patriei și poporului, dezvoltarea calităților lui civice. Paralel, sînt prevăzute lecții de pregătire social-umanitară și juridică, care joacă un rol principal în educarea unei personalități și a unui cetățean demn, contribuindu-se astfel la asigurarea disciplinei militare a efectivului armatei.

Datorită muncii creatoare imense, depuse de corpul de ofițeri, de sergenți și ostași, astăzi Armata Națională a Moldovei a căpătat forme organizaționale bine conturate, are o infrastructură respectivă și o organizare definită unităților și instituțiilor.

Unitățile și subunitățile sînt instruite și capabile de luptă, dotate cu armament și tehnică. Pentru efectiv sînt create condiții normale de trai și activitate. Atmosfera moral-psihologică este sănătoasă.

Este organizată trecerea treptată la condițiile contractuale ale satisfacerii serviciului militar de către corpul de sergenți și ostași.²⁴⁸

Armata Națională este formată și dotată cu armamentul, tehnica și alte mijloace materiale necesare batalioanelor forțelor de menținere a păcii, care îndeplinesc o misiune de mare importanță în zona de securitate și care contribuie la soluționarea problemelor legate de raioanele de est ale republicii.

Aici este momentul să subliniem că un aport considerabil la crearea Armatei Naționale l-au adus generalii *I. Costaș, P. Creangă, T. Dabija, N. Petrică, V. Grab, I. Nani, V. Grosu; coloneii V. Toporivski, A. Gorgan, A. Ursu, P. Puiu, V. Cihodari, V. Botnarevski* și mulți, mulți alții, care s-au dedicat cu trup și suflet edificării organismului militar al statului.

Putem spune că, în ansamblu, perioada trecută este o primă etapă a reformei militare. Definitivarea structurii Armatei Naționale a avut loc pentru prima dată prin adoptarea Hotărîrii Parlamentului nr. 455 din 18 iunie 1999. Astfel a fost finalizată o etapă importantă în constituirea Armatei Naționale. Perspectivele dezvoltării în continuare a Armatei Naționale țin de aducerea stării calitative a ei la nivelul celor mai bune modele ale statelor tradițional democratice, unde există

²⁴⁷ Armata Națională a Republicii Moldova. 10 ani. Ch., 2001, pp. 38-39.

²⁴⁸ Armata Națională a Republicii Moldova. 10 ani. Ch., 2001, pp. 38-39.

relații reciproce normale, civilizate între societate și armată.

Procesele de integrare și cooperare ce au loc în Europa aduc în prim-plan problema asigurării securității internaționale și impun tuturor națiunilor de pe continent noi modele de comportament și conviețuire.

Conform Declarației Președintelui Republicii Moldova din 6 august 2001, țara noastră nu poate rămâne în afara proceselor de consolidare a securității, păcii și încrederii reciproce pe continentul european. În acest context, se impun elaborarea și adoptarea Concepției construcției forțelor armate și a programului de reformare a forțelor armate ale Republicii Moldova.

De aici și apare necesitatea unei reforme militare, pe care o are de realizat Armata Națională. Această reformă va contribui la sporirea încrederii opiniei publice mondiale față de politica de neutralitate, de pace și stabilitate, promovată de țara noastră.^[249]

Hotelul militar din Bălți

Edificiul cu două nivele din str. Ștefan cel Mare, 112, este o clădire de

Imagine. *Hotelul militar*, privită din față.

Imagine. *Hotelul militar*, privită din spate

²⁴⁹ Armata Națională a Republicii Moldova. 10 ani. Ch., 2001, pp. 38-39.

Orașul Bălți. Pașini de istorie

epocă care se află în vecinătate cu *Spitalul militar* (a.c. 1945), *Brigada de infanterie motorizată nr. 1 Moldova* și *Casa de cultură a militarilor*. Astăzi această clădire găzduiește **Hotelul militar din Bălți**.

Edificiul numără mai mult de o sută de ani (a.c. 1904). Arhitectura de epocă, culoarea, forma, designul, fațada clădirii care a găzduit o mulțime de instituții ale armatei: *Statul major al armatei țariste și al celei române*, *Grădinița creșă nr. 5 pentru copiii militarilor*, *apartamente pentru ofițerii armatei*, *Direcția de exploatare comunală militară (КЕЧ) și hotelul*. De la început, acest edificiu a fost construit pentru *Administrația Statului major al Armatei țariste*, apoi *al Statului major al Armatei române*. *Statul major* a activat pînă în anul 1945, apoi a fost transferat pe str. *Lăpușneanu*. Acesta formează un tot întreg al complexului militar din str. 31 august. În perioada sovietică, pe teritoriul *Statului major* a fost construită și o cantină, unde se alimentau soldații. După plecarea Statului major pe strada *Lăpușneanu*, edificiul este transformat în apartamente pentru ofițeri. Apoi, la etajul

Cantina militară, privită din față.

Casa de cultură din perioada interbelică. Brigada de infanterie motorizată nr. 1. Moldova.

Casa ofițerilor a Brigăzii de infanterie motorizate nr. 1. Moldova. *Imagine Internet*
doi, în anul 1960, se înființează *Direcția de exploatare comunală militară (DECM)* cu administrația sa, care a activat pînă în anul 2006, iar la parter se deschide *Grădinița - creșă nr. 5 pentru copiii militarilor, care a activat prin anii '80 ai sec. XX-lea. După închiderea acesteia, se deschide Hotelul militar. Acesta activează și în prezent. La moment, acest edificiu necesită o reparație capitală și merită să intre în patrimoniul istoric municipal și republican.*

Scara administrației DECM (KEЧ), privită din spatele edificiului.

Scara Grădiniței creșă nr. 5 pentru copiii militarilor, privită din fața edificiului.

Grajdul de cai. Brigada de infanterie motorizată nr. 1. Moldova, privită din spatele edificiului.

EPILOG

Istoria orașului tău este oglinda trecutului, prin prizma căreia îți vezi viitorul. Astăzi tot mai greu e să găsești urme ale trecutului, care ți-ar aminti despre străzile înguste, prăfuite, inundate de noroiul cleios, despre căsuțele vechi prinse parcă una de alta ca mărgelile într-un șirag.

„În spatele fațadelor vechilor case au locuit, probabil mai locuiesc, oameni, dar într-o lume ireală bidimensională, fotografică. Privind fotografiile vetuste, parcă te dizolvi în trecutul istoric al orașului, lipsite de timp și spațiu, care pentru mulții reprezintă o pînză împletită din spații acronice.

...orașul, conceput dintr-un capriciu al nobilimii, a trecut prin flăcările Hoardei de Aur, brutalitatea și jafurile ienicerilor turci, menghina nemiloasă a ambițiilor imperiale, împărțit între roșii și albi, călcat în picioare de naziști și cizmele totalitarismului.

Orașul a fost distrus nu odată și ridicat din nou, și nu avea pace nici el, nici oamenilor lui.

În cele din urmă, focul veșnic al zeilor olimpici a trecut prin el la finele secolului XX, mistuind centrul istoric al orașului, așa parcă n-ar mai fi existat. (Au fost demolate case, lărgite străzile...)

Oamenii vor să trăiască veșnic ...

Și orașele vor să existe veșnic...

Roma - Orașul Etern.

Bălțiul - mereu a vrut să fie ...

Un bătrînel foarte inteligent la fel se odihnește pe o bancă, dar nu într-un scuar, ci la marginea unei piețe largi și pustii a zis:

... Există un timp al iubirii ...

Se opri, apoi, abia audibil -

Există o oră de odihnă ...

minutele unui sărut ...

clipele conceperii unei vieți ...

Totul are timpul lui.

Există și timp pentru amintiri...

Totul dăinuie în memoria noastră ...”²⁵⁰

O mulțime de virtuți și enigme cer a fi descoperite. Cercetarea trecutului îmbogățește viitorul. Prin cercetările noastre, am încercat să deschidem unele pagini istorice care oglindesc istoria orașului, plaiului bălțean, oamenilor lui.

²⁵⁰ SADOVNICOV, Stefan. *Orașul care nu există* : Disponibil: http://shtetlbelts.ru/sadovnik/old_sad.html

GALERIE – FOTO

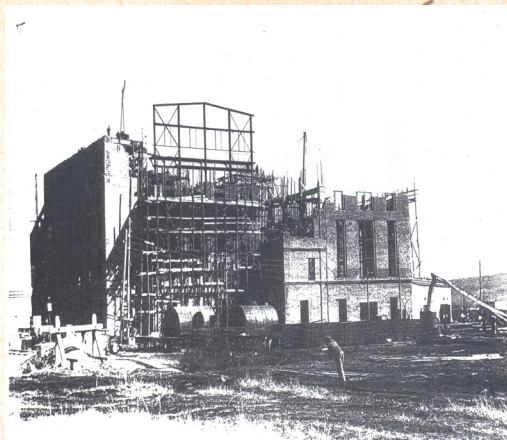

Fabrica de ulei SA „Floarea soarelui”
(str. 31 August 1989, nr. 6)

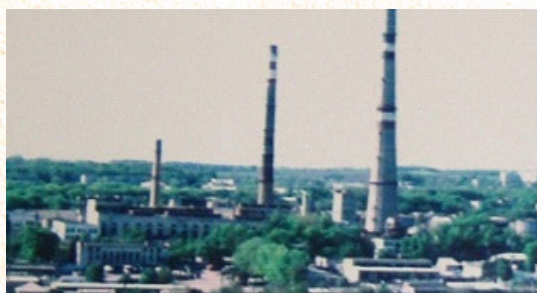
Centrala electrică cu termoficare – Nord SA CET-Nord
(str. Ștefan cel Mare, 168)

Construcția Blocului de producere și administrativ. 1955-56.

Grigore Lucșin, prim director al SA „Cet-Nord”. Imagine din arhiva „Cet-Nord”

Rezervuare cu apă. Cu o capacitate 2*1000 m3

Combinatul de lapte SA „Incomlac”
(str. Calea Ieșilor, 180)

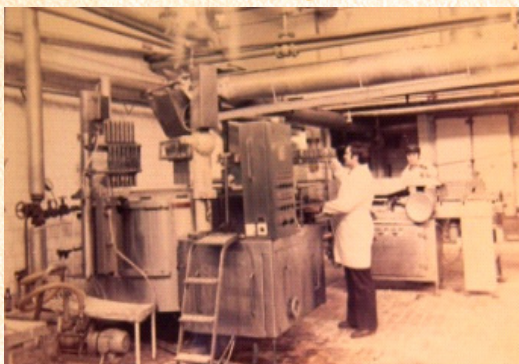

Foto din arhiva întreprinderii

Foto Noie Rotaru

Ex-blocul Combinatul de carne (str. Ștefan cel Mare)

Foto din arhiva întreprinderii

Combinatul de carne SA Basarabia-Nord (str. Victoriei, 90A)

Combinatul de vinuri și coniacuri SA „Barza albă”
(str. Victoriei, 49)

Foto din arhiva întreprinderii

Foto Noie Rotaru

SA Combinatul de pâine (str. Ștefan cel Mare)

Foto Noie Rotaru

Combinatul de blănuri SA „Mioara”

Foto Noie Rotaru

Combinatul de blănuri SA „Mioara”

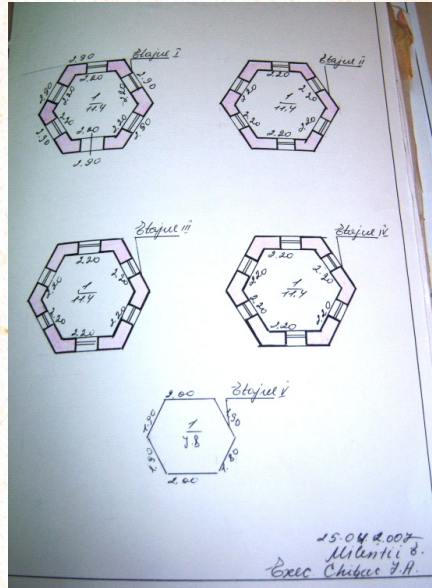
Foto Noie Rotaru

S. A. „Porumb”

Foto Noie Rotaru

Fabrica de bere (Întreprinderea mixtă „Beermaster”)

Castelul de apă de la Fabrica de bere din Bălți (1906-2011). Schema.

Foto Noie Rotaru

Combinatul de bere (1944)

Imagini reproduse din arhiva Muzeului de Istorie și etnografie din Bălți.

Așa arăta Moara de la Combinatul de bere în 1944.
La moment este demolată.

Complexul de alimentare cu apă a Castelului de apă a Căii ferate din Bălți (1892 – 2011)

Complexul include 4 sonde ce pompează apă la stația de pompare a apei. Stația include două rezervoare, stația de pompare, sonda nr. 1, cu un volum de 25 m³; sonda nr. 2 cu un volum de 25 m³, sonda nr. 3. cu un volum de 25 m³; sonda nr. 4 cu un volum de 25 m³; rezervuarul nr. 1 cu un volum -1000m³, nr. 2 cu un volum - 1000m³ și secția clorură.

Complexul de apeduct dinn str. Care alimenta Castelul de apă adev la Gara feroviară „Bălți-Slobozia” prin țevi. ()

Stația de pompare. Str. Potiomkin /Ogorodnaia

Foto Noie Rotaru

Camașa inginerească și sondele CET-Nord

Foto Noie Rotaru

Cartierul „Molodova”. Stația de pompare și rezervuarul.

Ea include în sine 14 sonde care pompează apă la stația de pompare. Stația include 1 rezervuar cu un volum - 1000m³.

Rezervuarul stației de pompare.

Secția de pompare.

Secția de clorare.

Foto Noie Rotaru

Cămașele și Sondele de apă nr. 1-2.

Ea include în sine 2 sonde care pompează apă din cele două sonde la stația de pompare a apei. Stația include sonda nr.1 cu un volum de 25 m³ și sonda nr.2 cu un volum de 25 m³.

Cămașele și Sondele de apă nr. 14

Ea include în sine 2 sonde care pompează apă din cele două sonde la stația de pompare a apei. Stația include 1stația de pompare, sonda nr. 14 cu un volum de 10 m³.

Foto Noie Rotaru

Imagini de amplasare a Cămașei și sondei.

Cămașele și Sondele de apă nr. 5 (Răuțel)

Ea include în sine 1 sondă care pompează un volum de 25 m³.

Cămașele și Sondele de apă nr. 3

Ea include în sine 2 sonde care pompează apă din cele două sonde la stația de pompare a apei. Stația include două rezervoare, stația de pompare, sonda nr. 12 cu un volum de 25 m³ și sonda nr. 13 cu un volum de 25 m³.

Foto Noie Rotaru

Cămașele și Sondele de apă nr. 4

Ea include în sine 1 sondă care pompează apă din cele două sonde la stația de pompare a apei. Stația include două rezervoare, stația de pompare, sonda nr. 11 cu un volum de 25m³

Castelul de apă SA „Service auto-prim”

El include în sine 1 sondă care pompează apă de la sonda nr. 13 cu un volum de 63 m³ și un rezervuar cu 400m³ și secția clorură.

Foto Noie Rotaru

Foto Noie Rotaru

— Castelul de apă de la Casa veteranilor

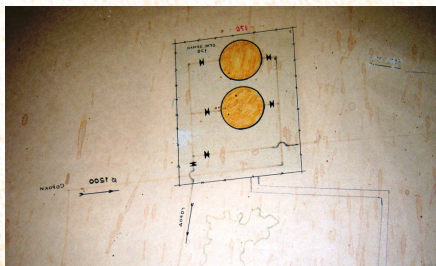
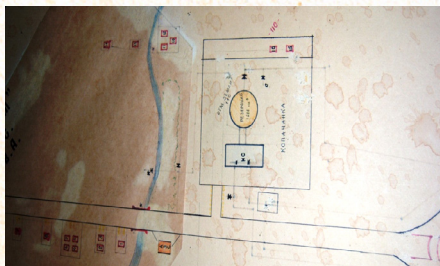
El include în sine 1 sondă care pompează apă la stația de pompare a apei. Stația include două rezervoare, stația de pompare, sonda nr.39 cu un volum de 10 m³, rezervuar cu un volum de 500 m³ și secția clorură.

Foto Noie Rotaru

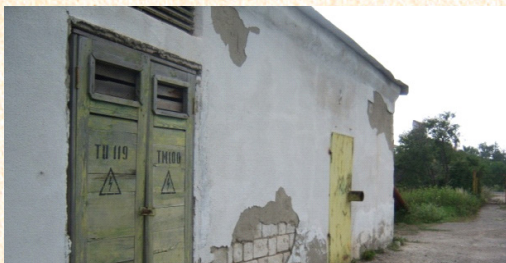
Zona Copacianca

Zona Copacianca este cea mai mare zonă de alimentare cu apă din mun. Bălți, după care este cea de la Molodova, apoi urmată de cea de la Soroca. Zona Copaceanca este situată la hotarele raionului Rîșcani pe teritoriul satului Corlăteni. Ea include în sine 16 sonde care se pompează la stația de pompare a apei Copacianca. Rezervuarul Copacianca include în sine -stația de pompare, sonda nr. 16, rezervuar - 3 800m³ și secția clorură.

Cămașa și Sonda nr. 1 (1957)

Sonda nr. 1 Copacianca, cu un volum de pompare 69m³/h.
Situată visavi de rețelele electrice.

Gardul conductei de apă „Copacianca”

Ea include în sine 2 sonde care pompează apă din cele două sonde la stația de pompare a apei. Stația include 1 rezervuar, stația de pompare, sonda nr. 15 cu un volum de 25m³ și sonda nr.16 m³ cu un volum de 63 m³ rezervuarul nr.1 cu un volum - 1000m³ și secția clorură.

Foto Noie Rotaru

Complexul de pompare a apei nr. 4 din strada Sf. Nicolae.

Ea include în sine 3 sonde ,dintre care 1 funcțională ce pompează apă la stația de pompare a apei. Stația include două rezervoare, stația de pompare, sonda nr. 8 cu un volum de 25 m³, rezervuarul nr.1 cu un volum - 200 m³ și nr.2 cu un volum - 200 m³ și secția clorură.

Stația de pompare, cămașele și sondele din str. Igor Vieru (Novopogranicinaia)

Ea include în sine 2 sonde care pompează apă din cele două sonde la stația de pompare a apei. Stația include două rezervoare, stația de pompare, sonda nr.1 cu un volum de 25 m³; sonda nr. 2 cu un volum de 25 m³, rezervuarul nr.1 cu un volum - 200m³ și nr.2 cu un volum - 200m³ și secția clorură.

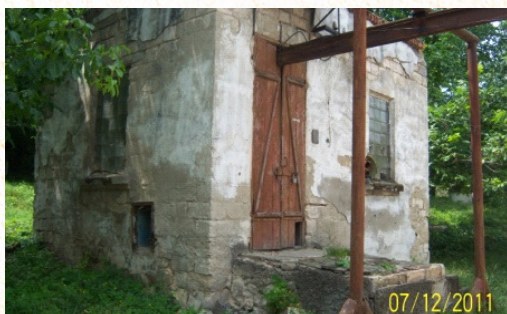

Foto Noie Rotaru

**Castelul de apă de la SA „Agroprod”
(Молдплодовощпром) (str. Feroviarilor, 80)**

Foto Noie Rotaru

Stație de iepurare (str. Aerodromului)

Această stație prelucra deșeurile întreprinderilor și a locatarilor. Ea este dotată cu diverse tehnologii de iepurare. La moment unele tehnologii au ieșit din uz. Pe teritoriul stației se găsesc diverse blocuri auxiliare care ajută la iepurare:

- Rezervuar (are oacapacitate de acumulare a apei m^3)
- Cazangerie
- Sectorul de clorură

Foto Noie Rotaru

Stație de ie purare a Fabricii de bl ănuri (str. Aerodromului)

Stația de ie purare de la combinatul de bl ănuri a fost dat ă în exploatare în anul 1975. Aceast ă stație prelucra deșeurile întreprinderilor și a locatarilor. Ea este dotat ă cu diverse tehnologii de ie purare. La moment unele tehnologii au ieșit din uz. Pe teritoriul stației se g ăsesc diverse blocuri auxiliare care ajut ă la ie purare:

- Rezervuar (are o capacitate de acumulare a apei 63 m³)
- Cazangerie
- Sectorul de clorur ă

Foto Noie Rotaru

Castelul de apă de la Uzina de Ceramzit
(SRL „STROMACOM”)

Foto Noie Rotaru

Referințe bibliografice:

1. Actul de primire - predare de la balanța Direcției Sănătății Publice Județene Bălți la balanța Departamentului trupelor de carabinieri din 01.03.2000, clădirile: clădirea secției boli contagioase, clădirea secției boli dermato-venereologice, clădirea secției boli oftalmologie, clădirea spălătoriei, clădirea blocului alimentar, clădirea farmaciei, aprobat de viceministrul MAI, comandantul trupelor de carabinieri ale MAI, general de brigadă, A. Simac, în care se primea de la balanța Direcției Sănătății Publice Județene Bălți la balanța Departamentului trupelor de carabinieri.
2. ANDRIEȘ-TABAC, Silvia. Simbolurile heraldice ale municipiului Bălți. In: *Moldova urbană*, 2009, nr 8 - 9, pp. 33 - 34.
3. ANDRIEȘ-TABAC, Silvia. Stema și drapelul municipiului Bălți. In: *Revistă de istorie a Moldovei*, 2006, nr 1 - 2 (65-66), pp. 51 - 54.
4. *Arhiva Combinatului de blănuri Bălți*, pp. 5-6.
5. *Arhiva Muzeului de istorie și etnografie Bălți* : [Caracteristica combinatului de pîine din or. Bălți].
6. BACIU, Gheorghe. *Orașul Bălți și oamenii lui*. Ch., 2011, pp. 448-449.
7. BACIU, Gheorghe. Secvențe din trecutul localității Slobozia-Bălți. In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 143-154.
8. BESKROVNÎI, L. G. Din istoria politicii externe a Rusiei de la sfârșitul secolului al XVIII-lea pînă la Congresul de la Viena. In: *Probleme ale istoriei și politicii externe ale URSS și a raporturilor internaționale*, M.: Ed. Nauka, 1976.
9. BOGZA, Geo. Un oraș din infern. In: *Basarabia țară de pămînt*, București: Ed. Ara, 1991, p. 77.
10. BROITMAN, Iosif. *Primul ghid al municipiului Bălți*. Bălți, 1938, p. 91.
11. BUDEANU, Gheorghe. Domnilor, armata nu e un teatru de păpuși In: *Literatura și Arta*, 1996, nr 39 (2667), p. 3.
12. BUDIȘTEANU, Alexandru. *Sub patru regimuri pe toate continentele*. București: Ed. Institutului Național pentru studiul Totalitarismului, 2014, pp.23-143.
13. *Cimitirele Eroilor Români, uitate, abandonate sau distruse in Republica Moldova - Cazul Balti*. Dr. arh. Alexandru Budișteanu, INST: Gânduri despre soldați căzuți și nu numai : Disponibil: <http://basarabia-bucovina.info/2013/04/14/cimitirele-eroilor-romani-uitate-abandonate-sau-distruse-in-republica-moldova-cazul-balti-dr-arh-alexandru-budisteanu-inst-ganduri-despre-soldati-cazuti-si-nu-numai/#sthash.rWpRQm7h.dpuf>
14. CHIRTOAGĂ, ION. Premizele formării Bălților ca oraș și populația lui în anii 30-50 ai secolului al XIX-lea. In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 115-122.
15. *Certificat de dezvoltare a Regiei „Apă-canal-Bălți”*.
16. COADĂ, Ludmila. Zodia Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 10 (193), p. 2.

17. COJOCARU, Nadia, Brigada de infanterie motorizată „Moldova” 15 ani de la constituire. In: *Vocea Bălțiului*, 2007, nr 17 (124), p. 1.
18. CONSTANTINOV, Valentin. Câmpia Bălților în Evul Mediu Moldovenesc. In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 105-114.
19. CUCEREANU, Viorica. Stema, simbolul libertății orașelor. In: *Moldova Urbană*, 2005, nr 3, pp. 10 – 13.
20. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 305071 din strada 31 august, nr. 73 și cu nr. de înregistrare 37907.
21. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300312268.
22. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300101339, al dosarului nr. 50 a str. Feroviarilor, nr. 18A. Calea ferată din Moldova.
23. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 304354 cu nr. de înregistrare 53531, din str. Independenței, TP-246.
24. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 030020906301, cu nr. de înregistrare 60980, din str. V. Puiu, 1.
25. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300311026 cu nr. de înregistrare 32150, M. Kogălniceanu, nr. 10. Combinatul de carne/casă de locuit.
26. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 209421 cu nr. de înregistrare 27524.
27. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 207637 cu nr. de înregistrare 36418.
28. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 312 073 01, str. M. Kogălniceanu, 2.
29. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 305029, str. Independenței, nr. 55, aceasta va fi demolată în anul 1985.
30. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 305029, str. Independenței, nr. 55, aceasta va fi demolată în anul 1985.
31. Datele Oficiului Cadastral teritorial Bălți, filiala ÎS „Cadastru”. Nr. cadastral 0300 20906301, cu nr. de înregistrare 60980, din str. V. Puiu, 1.
32. Decezia nr. 5/8 din 23 decembrie, 1999 a Consiliului județean Bălți „Cu privire la transmiterea clădirilor eliberate a fostului spital specializat Bălți la balanța Departamentului trupelor de carabinieri a R. Moldova”.
33. Despre stema și drapelul municipiului Bălți. In: *Vocea Bălțiului*, 2006, nr 14 (72), p. 3.
34. DOBROGEANU, Ludmila. Scurt istoric al heraldicii localității Bălți. In: *Vocea Bălțiului*, 2008, 20 mai, p. 3.
35. DOBROGEANU, Ludmila, CERGUȚĂ, Ludmila. Catedrala Sf. Împărați Constantin și Elena la 70 de ani. In: *Vocea Bălțiului*, 2005, nr 22 (28), p. 4.

36. DUMBRĂVEANU, P., LADANIUC, V. și NICU, V. Bălți. In: *Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrativ*, Vol. 2, 1999, p. 376.
37. FURTUNĂ, Alexandru. Unele informații privind înălțarea Catedralei „Sfinții Împărați Constantin și Elena” și a Palatului Episcopal din orașul Bălți. In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 155-164.
38. FUȘTEI, Nicolae. Edificii ecleziastice din orașul Bălți din timpul Episcopului Visarion Puiu (1923-1935). In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 165-172.
39. GOLOVATÎI, Igor. Bălțiul a fost și rămîne a fi un oraș de importanță. In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 5 (152), p. 4.
40. GOLOVATÎI, Igor. Biblioteca într-un volum. In: *Curierul de Nord*, 1995, nr 2 (149), p. 2.
41. GUȚU, Tamara. 575 Zodia Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1996, nr 518 (201), p. 2.
42. LADANIUC, Victor, ȚOPA Tudor. *Localitățile Republicii Moldova*. Vol. I. Ch., 1999, p. 373.
43. LOZINSCHI-HADEI, Raisa. Familii cu stemă și drapel. In: *Jurnal de Chișinău*: Disponibil: <http://www.jc.md/familii-cu-stema-si-drapel/>
44. LUȚCAN, Anton. Imnul Catedralei de Bălți. In: *Luminătorul*, 1934, 14 octombrie, nr 10, p. 2.
45. MARȘALCOVSCHI, T.-T. Bălți : geneza și istoria urbei. In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 94-104.
46. MORARU, Anatol. Armata înseamnă și stat. In: *Accent provincial*, 2002, 1 februarie, nr 4, p. 2.
47. MUȘAT, Mircea. Considerații privind urmările dominației și ingerințelor străine asupra evoluției istorice a poporului român. In: *Anale de istorie*, 1976, nr 2, pp. 197-200.
48. NEAGU, Lucia. Cartierul Dacia. In: *Vocea Bălțiului*, 2010, nr. 19 (289), p. 3.
49. NOROC-PÎNZARU, Lidia. Bulevardul Mihai Eminescu. In: *Vocea Bălțiului*, 2010, nr 19 (289), p. 3.
50. Note istorice despre Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1994, nr 21 (121), p. 2.
51. O surpriză de proporții - stema orașului Bălți. In: *Curierul de Nord*, 1992, 17 octombrie, nr 38, p. 3.
52. OJOG, Igor, ȘAROV, Igor. *Istoria românilor. Epoca modernă și contemporană*. Ch.: Ed. Cartdidact, 1997, p. 53.
53. PETCU, Adrian Nicolae. Zidirea și sfințirea catedralei și a reședinței episcopale din Bălți. Disponibil: <http://ziarullumina.ro/zidirea-si-sfinirea-catedralei-si-a-resedinei-episcopale-din-bali-36399.html>
54. PIROGAN, Vadim Ștefan. *Intors din ocnele siberiene*. Ch.: Tipografia Centrală, 1999, p. 19.
55. *Spitalul Clinic Municipal Bălți de la 1872 pornire: istorie-realizări-perspective*. Ch.: 2007, p. 5.

56. STURZA, T. Morminte fără cruce. In: *Curierul de Nord*, 1992, 24 aprilie, nr 17, p. 5.
57. TABUNCIC, Sergiu. Aspecte din trecutul istoric al satului Glinjeni, raionul Șoldănești. In: *Promemoria*, 2013, nr 5-6, pp. 123-142.
58. TAȘCĂ, Mihai. *Arhivele comunismului: Masacrul prizonierilor germani și români la Bălți, din vara-toamna anului 1944*. Disponibil : http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/arhivele-comunismului-masacrul-prizonierilor-germani-i-rom-ni-b-l-i
59. TEODOREANU, Ionel. *La Medeleni, vol. III [Între vînturi]*. București: Ed. Agora, 2011, p. 196.
60. TOMESCU, Constantin. Biserica „Adormirea Maicii Domnului”. Cimitirile orașului Bălți. In: *10 ani de la Reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1935, p. 91.
61. TOMESCU, Constantin Nicolae. Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel, [partea I Biserici construite în or Bălți, cap. III] In: *10 ani (1923-1933) de la reînființarea episcopiei Hotinului*. București, 1934, pp. 79- 86.
62. VANGHELI, Spiridon. *Copii în cătușele Siberiei* : Nuvelă documentară. Ch.: Ed. Doxologia, 2001, 60 p.
63. *Бельцы. Рассказы и воспоминания* / под ред.: Арье Гойхман. Иерусалим, 2006, 142 p. : Disponibil: <http://shtetlbelts.ru/belt.pdf>
64. ГАЛЮК, Г. Дорогу - за две недели. In: *Голос Бэць*, 1996, 12 iun, p. 2.
65. ГРИШИН, А. *Население России за 100 лет (1811-1913)*. Москва, 1956, p. 7.
66. *История народного хозяйства Молдавской ССР – 1812-1917* / под ред.: Г. Н. Гросу, К. Е. Попов. Ch.: Штиинца, 1977, 88 p.
67. *Железная дорога Молдовы. 130 лет в пути*. Ch.: 2001, p. 28.
68. ЕГУНОВ, А. Н. *Записки Бессарабского статистического комитета*, Т. I, стр. 26. Disponibil: <http://humanlib.ru/historic/6648-.html>
69. ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1812-1861* (Очерки социально-экономического развития). К.: Картя молдовеняскэ, 1964, p. 30.
70. ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии 1861-1900* (Очерки социально-экономического развития). К.: Картя молдовеняскэ, 1975, p. 23.
71. ЗАИЩУК, А. *Материалы для географии и статистики России...* . Ч. I. СПб, 1862, p. 181.
72. *Большая Советская энциклопедия*. 3-е изд., Т. 13. Disaponibil: <http://bse.sci-lib.com/article046427.html>
73. КАЛИШЕВСКИЙ, Михаил. *Земские школы в России. Первый опыт муниципального образования*, №4 (97). Disponibil: <http://www.zemgym.ru/gymnasia/article3.html>
74. КИРЬЯН, П. А. *Традиция местного самоуправления в России (на историческом материале Российской Империи)*. Disponibil: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=72757>

75. КИСЛОВ, В. А. *Земская медицина Гатчины и окрестностей*. Disponibil: http://www.gorod.gatchina.biz/dll_9101001
76. КХАКХАМ, Давид. Еврейское местечко. В: *Майн штэтэлэ Бэли*, 2008, nr 27 (236).
77. КХАКХАМ, Давид. Секрет. В: *Бельцы – город, который дорог* (revistă evreiască), 2007, 7-13 января, nr 662, pp. 38-39.
78. МИХАЛЕВСКИЙ, Руслан. Затерянный мемориал Первой мировой. В: *Спрос и Предложения*. Бэлць, 2008, 16 июля, nr 28, p. 16.
79. МИХАЛЕВСКИЙ, Руслан. На пути к восстановлению разрушенного. Шаг первый. В: *Спрос и Предложения*. Бэлць, 2008, 19 ноября, nr 46, p. 5.
80. МИХАЛЕВСКИЙ, Руслан. Утерянный мемориал найден! В: *Спрос и Предложения*. Бэлць, 2008, 30 июля, nr 30, p. 13.
81. ПАЙПС, Ричард. *Земская медицина Гатчины и окрестностей Россия при старом режиме*. Disponibil: <http://statehistory.ru/399/Zemskaya-reforma-Aleksandra-II-i-eye-znachenie-dlya-Rossiyskoy-imperii/>
82. ПАЙПС, Ричард. *Россия при старом режиме*. Disponibil: <http://lib.ru/HISTORY/PAJPS/oldrussia.txt>; http://samlib.ru/h/hodow_a/aaa-3.shtml
83. ПАЛАМАРЧУК, П. Новое - это хорошо забытое старое. In: *Istoria cãii ferate moldovenești; materialele muzeului „Боевой трудовой славы” дистанции пути и вагонного депо*.
84. ПЕТРОВ, Ф. А. Земско-либеральные проекты переустройства государственных учреждений в России в 70-х – 80-х гг. XIX в. В: *Отечественная история*, 1993, p. 34.
85. РАШИН, А. *Население России за 100 лет / Подсчеты по Бессарабии сделаны автором по данным переписи, 1897 г.*, стр. 322, 152, 153 : Disponibil: http://lost-empire.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=72&Itemid=9
86. РАШКОВСКИЙ, Александр. *Вятская земская медицина и современные реалии*. Disponibil: <http://statehistory.ru/399/Zemskaya-reforma-Aleksandra-II-i-eye-znachenie-dlya-Rossiyskoy-imperii/>
87. РОШКОВАН, Ю., Фейдер, Л. *Бельцы*. К.: Карта молдовеняскэ, 1961, p. 3.
88. РУССЕВ, Е. Установление господства султанской Турции в Молдавии. В: *Феодальные отношения в Молдавии в период XIV-XVIII вв*. Кишинев, 1950, p. 62.
89. САДОВНИКОВ, Стефан. *Город, которого нет...*: Disponibil: http://shtetl-belts.ru/sadovnik/old_sad.html
90. *Свод памятников истории культуры Молдавской ССР - северная зона* : Макет. К.: Штиинца, 1987, pp. 52, 67-86.
91. *Статистические таблицы Российской империи*. СПб., 1863, p. 192.
92. СТРОГАНОВА, Н. Летящий танк, парящая звезда, вы в моем сердце сохранитесь навсегда. В: *Голос Бэлиць*, 2010, 10 septembrie, nr 68-69, p. 3.

93. Указ Бессарабского областного правительства кишиневской городской думе (30 июля 1817) о порядке учреждения цехов и решение думы об организации цехов на основе ремесленного устава. ЦГА СССР, ф. 75, оп. 1, д. 2, л. 1; д. 245, л. 37.
94. УЛЬЯНОВА, Г. *Благотворительность в деятельность земских и городских органов самоуправления 1860–1914*. Disponibil: <http://statehistory.ru/399/Zemskaya-reforma-Aleksandra-II-i-eye-znachenie-dlya-Rossiyskoj-imperii/>
95. ФРЕНКЕЛЯ, З. Г. *Очерки земского врачебно-санитарного дела (1913), приведены сравнительные данные о развитии земских медицинских учреждений*. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/razvitie-zemskoi-meditsiny-i-veterinarii-v-kontse-xix-nachale-xx-vv-na-materialakh-v-ladimirs> ; http://lost-empire.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=9
96. ШИНГАРЕВ, А. И. Земство. Земская и городская Россия (Прошлое и будущее)”. Disponibil: <http://ibyu.narod.ru/gtt.html>
97. ШУМИЛОВ, М. М. *Новгородское губернское земство и царская администрация (60-е -начало 70-х гг. XIX в.)*. Disponibil: <http://www.dissercat.com/content/gubernatorskaya-vlast-v-dorevolucionnoi-rossii-na-primer-nizhegorodskoi-gubernii-istoriko>
98. *Mein Shtetele Belz*. Disponibil: http://www.gzt.md/index.php/article/бельцкие_времена/5334/
99. <http://ortodox.md/stiri/la-balti-a-fost-inaugurat-bustul-ips-mitropolit-visarion-puiu/>
100. <http://ziarullumina.ro/la-bali-a-fost-inaugurat-bustul-mitropolitului-visarion-puiu-104544.html>